

Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Balıkesir University Faculty of Theology
[BAÜİFD]

Cilt | Volume: 5 Sayı | Issue: 1
Yıl | Year: 2019 Haziran | June 2019

ISSN: 2149-9969

Sahibi / Owner

Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi adına Prof. Dr. Mehmet BAYYİĞİT
On behalf of Balıkesir University Faculty of Theology

Editör / Editor

Doç. Dr. Mustafa KOÇ

Editör Yardımcısı / Editorial Assistant

Doç. Dr. Yunus Emre GÖRDÜK

Yazı İşleri Müdürü / Responsible Manager

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Ali ÇANAKCI

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Mehmet BAYYİĞİT (Başkan, BAÜN İlahiyat Fakültesi, Türkiye)

Doç. Dr. Mustafa KOÇ (BAÜN İlahiyat Fakültesi, Türkiye)

Doç. Dr. Yunus Emre GÖRDÜK (BAÜN İlahiyat Fakültesi, Türkiye)

Doç. Dr. Mehmet ÖZKAN (BAÜN İlahiyat Fakültesi, Türkiye)

Doç. Dr. Savaş KOCABAŞ (BAÜN İlahiyat Fakültesi, Türkiye)

Doç. Dr. Recep ÖNAL (BAÜN İlahiyat Fakültesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah BAYRAM (BAÜN İlahiyat Fakültesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Esmâ SAYIN (BAÜN İlahiyat Fakültesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Asem H. A. ABDELGHANY (BAÜN İlahiyat Fakültesi, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Hesham Moahmed Ibrahim MOTOWA (BAÜN İlahiyat Fakültesi, Türkiye)

Yönetim Yeri ve Yazışma Adresi/Executive Office and Correspondence Address

Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Dinkçiler Mah. Soma Cad. Altteylül/Balıkesir

Telefon: 0 266 249 61 79 & **Faks:** 0 266 239 87 46

E-posta: balikesirilahiyatdergisi@gmail.com

Web: www.balikesir.edu.tr

Yayın Türü/ Publication Type

Sürelî Yayın / Periodicals

Yayın Periyodu/ Publication Period

Altı ayda bir (Haziran-Aralık aylarında) yayınlanır

Published biannually, June – December

Yayıncı/Publisher

Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Basım Yeri ve Tarihi/Publication Place and Date

Konya, Haziran- June 2019

Baskı Hazırlık / Printed by: ERMAN OFSET MATBAACILIK LTD. ŞTİ.

Fevzi Çakmak Mah. Özlem Cad. No: 33/G Karatay/KONYA

Tel: 0332 342 01 55 • Sertifika No: 15409

– [*İslam Hukuku*] –

İLİMLER TASNİFİ LİTERATÜRÜ DENEMESİ

Halis DEMİR

Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
İslam Hukuku Ababilim Dalı
Sivas, Türkiye
Assoc. Prof., Cumhuriyet University, Faculty of Theology,
Department of Islamic Law
Sivas, Turkey
halisdemir@cumhuriyet.edu.tr
orcid.org/0000-0003-4185-6553

ÖZET

Bu makale İslam Dünyasında yapılmış ilimler tasnifi çalışmalarını içermektedir. İlimleri tasnif süreci tercüme faaliyetlerinin artması ve felsefenin İslam coğrafyasına girmesiyle başlatılmaktadır. Müslüman ilim adamları ilimleri çeşitli tasniflerle incelemişlerdir. Çalışmamızda ilimler tasnifi alanında 143 eser tespit edilmiştir. Bu eserlerden 22 tanesi yazma, 7 tanesi ise günümüze ulaşmamıştır. Bunlar içerisinde müstakil ilimler tasnifi kitabı veya içerinden bazıları da ilimler tasnifi bölümü içermektedir. Bazı çalışmalar ilimler tasnifiyle alakalı eserlerin değerlendirmesi mahiyetindedir. Makale konu ile ilgili diğer çalışmaları da içermektedir. Bu anlamda konuyla ilgili 8 doktora tezi, 21 yüksek lisans tezi, 35 sempozyum, bir panel, 116 makale ve çeşitli ansiklopedi maddeleri vardır. İlimler tasnifi konusu her biri kıymetli olan çalışmalara rağmen ilim adamlarının ilgisini beklemektedir. Zira üzerinde değeri değerlendirilme yapılmamış bir çok eser ve âlim halen mevcuttur.

Anahtar Kelimeler: İlim, İlim Tasnifi, İlim Tasnifi Literatürü.

ABSTRACT

Sciences Classification Literature

This article consists of the study of the classification of sciences, including the works of today, from the 8th century to the present. The process of grading the science is started with the increase of translation activities and the introduction of philosophy into the Islamic geography. Câbir b. Hayyân (d. 200/815) started with the process of science classification, the authors of the works written below. In general, philosophical and religious distinctions have been made in the sciences, and philosophers think about religious sciences in philosophy, while religious scholars consider religion as a higher order. These discussions have caused us to abandon this legacy.

Keywords: Science, Science Classification, Science Classification Literature.

GİRİŞ

İlimler tasnifi ilimleri çeşitli özellikleri göz önünde bulundurarak kategorilere ayırmaktır denebilir. Çeşitli tasniflerden bazıları; Felsefî ilimler-dinî ilimler, alet ilimleri-gaye ilimleri, dünyevî ilimler-uhrevî ilimler... şeklindedir. İlimlerin tasnifinde dikkat edilen hususlar; ilimlerin konusunu ve sınırlarını tespit etmek, ilimleri konuları itibarıyla bir diğerinden ayırmak, ilimlerin çeşitli açılardan birbirleriyle ilişkilerini

ortaya koymak ve eğitim-öğretimde ilimlerin öncelik ve sonralığı konunun bazı önemli yanlarıdır.¹ Mesela bir ilmin mevzuunu anlamak için önce ilimler tasnifinde nerde konumlandırıldığına önemi vardır.

Diğer taraftan ilim tasnifi, sahibinin yaşadığı dönem ve zihniyetinden bağımsız olmadığı gibi, sahibinin ilimler hakkında dikkat çekmek istediği gayeyi de yansıtır.² Yani ilim tasnifi yapan âlim yaptığı tasnifte ilimlerin hangi derecede ve önemde değerlendirilmesi kendisine göre uygunsa ona göre bir tasnif yapmıştır. Bazı âlimler birden çok tasnif yapmışlardır. Bu da üzerinde durulması gereken bir husustur. Zira farklı tasniflere sebep olarak her ilme farklı değer atfetme veya felsefî ve dinî bir ayrımı temel almanın mutlaka üzerinde durulması gereken çeşitli sebepleri olmalıdır. Kimi tasnifler doğrudan kitap isimlerine yansımaktadır. İlimler tasnifiyle alakalı eserlere geçmişte “ihşâu'l-ulûm”, “aksâmu'l-ulûm”, “taksîmü'l-ulûm”, “mevzûatü'l-ulûm”, “enmûzecu'l-ulûm”, “tasnîfu'l-ulûm” “miftâhu'l-ulûm”, “tertîbü'l-ulûm”, “merâtîbü'l-ulûm”, “ta'rifâtu'l-ulûm”. Yine dikkate değer bir durum olarak şu bilgiyi verelim: Osmanlı tazminat dönemi sonrasında yazılan bu eserlere “mazbutâtü'l-fünun”, “beyânü'l-ünvan” gibi isimler verilmiştir.³ Bir başka ifade ile bu isimlendirmeler aynı zamanda ilimler tasnifinin bazı kavramlarını da oluşturmaktadır. Günümüzde bu kavramlara karşılık gelen “ilimler tasnifi” kavramı kullanılmaktadır.

Genel olarak şu da ifade edilebilir: Âlimlerin ilim anlayışı, yaşadığı dönem ve bulunduğu ilmi çevre ile ilim tasnifi arasında benzerlik olabilir.⁴ Herhangi bir ilmi öğrenme sırası, öğrendiği ilmin başka ilimlerle ilişkisi, ilmin araç mı amaç mı olduğu, âlimin ihtisas sahibi olduğu ilimler gibi bazı hususların yapılan tasnifi etkilemektedir. Bu yüzden birçok âlim yaşadıkları dönemde, medreselerde öğretilen ilimleri tasnif etmişlerdir. Belki bu anlamda sadece isimlerden ve sıralamadan yola çıkılarak çeşitli ilimlerin önemi ve bu ilimlere bakış veya birer dünya tasavvuru ortaya çıkarılabilir.

İlim tasnifi yapan ilk bilgin Aristo'dur (MÖ. 322). O'nun yaptığı tasnif felsefî tasnif olarak değerlendirilmektedir. Aristo'nun tasnifi, 1. Nazarî felsefe, 2. Amelî felsefe, 3. Şiir ve estetik, şeklindedir.⁵ İslam âleminde Aristo'dan etkilenen âlimlerin tasnifi de bu gruptadır. Fakat tasnif ettikleri ilimler açısından kendi dönemlerini yansıtmaktadırlar. Yani yaptıkları tasnifte özgün unsurlar da vardır. Batı'da Aristo'yla başlayan felsefî ilimler tasnifi geleneği aydınlanmayla birlikte modern tasnif sürecine girmiştir.⁶ Batı da yapılan tasnifler hakkında ayrıntılı bilgi vermeyeceğiz.

İslam âleminde ilk ilimler tasnifinin kim tarafından yapıldığı ihtilaflıdır. Bazılarına göre Câbir b. Hayyân (ö. 815), bazılarına göre Kindî (ö. 870)'dir. Bunun sebebi *Kitâbü'l-Hudûd*'un Câbir b. Hayyân'a aidiyetinin tartışmalı olması gösterilebilir.⁷ Sistemli olarak ilk ilim tasnifi yapan ise Fârâbî (ö. 950)'dir.⁸ Brockelmann'a göre Hârizmî'nin Mefâtihu'l-ulûm adlı eseri günümüze ulaşan ilk ilimler tasnifi eseridir.⁹ Yazarın bu bilgiye nasıl ulaştığını bilmiyoruz ama Hârizmî'den önce ittifakla kabul edilen *İhsâu'l-ulûm* yazarı Fârâbî vardır. Türkiye'de ilim tasnifi çalışmalarında ele alınmayan bir malumat şudur: Ebülfez

¹ İlhan Kutluer, “İlim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22: 113.

² Fahri Unan, “Osmanlı Medrese Uleması: İlim Anlayışı ve İlmî Verim”, *Koşumuk İlimler Jurnalı/Sosyal Bilimler Dergisi*, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, 5: 14.

³ İbrahim Ağâh Çubukçu, “İslam Müelliflerine Göre İlimlerin Taksimi ve Bunlar Arasında Gazalinin Yeri”, *İslam Düşüncesinde Hakikonda Araştırmalar* İçinde, (Ankara:1983): 130.

⁴ Unan, “Osmanlı Medrese Uleması: İlim Anlayışı ve İlmî Verim”, 14.

⁵ Süleyman Çaldak, “Taşköprülüzâde'nin Mevzûatü'l-Ulûm'undaki İlimler Tasnifi Üzerine”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Elazığ, 15/2 (2012): 117.

⁶ Tahsin Demir, *İzmirli İsmail Hakkî'ye Göre İlimler Tasnifi*, (Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi, 2016), 41.

⁷ Ömer Türker, “İslam Düşüncesinde İlimler Tasnifi”, *Sosyoloji Dergisi*, 22 (2011): s. 540.

⁸ İlhan Kutluer, “İlim”, s. 113

⁹ Cengiz Kallek, “Cevâmi'u'l-ulûm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7: 442.

Elçibey'in yazdığı makalede Halil b. Ahmed b. Amr b. Temim el-Farahîdî (791)'nin ilk ilimler tasnifinden söz etmiş ve yaptığı tasnifi şema şeklinde vermiştir. Ancak herhangi bir eseri kaynak olarak göstermez.¹⁰ Bu bilgi doğrusu ilk ilim tasnifi eseri olarak kabul edilebilir.

İslam âleminde ilimler tasnifi yapan bazı âlimler bu konuda müstakil eser yazarken bazıları ise eserlerinin baş kısımlarında ilimler tasnifine değinmişler bazıları da eserlerinde müstakil bir bölüm olarak vermişlerdir. Müstakil eser verenler arasında *İhsân'ul-ulûm*'u ile Farabi, giriş kısımlarında değerlendirenlere *Mukaddime*'si ile İbn Haldûn (1406), müstakil bölüm açanlara da *Kenzü'l-küberâ*'sı ile Şeyhoğlu (1409) örnek olarak gösterilebilir.

İslam dünyasında yapılan ilim tasnifleri bir anlamda ilimlerin/bilimlerin İslamleştirilmesinin temelini de oluşturmaktadır.¹¹ Aristo'yla başlayan tasnif geleneği Kindî ve Fârâbî ile İslam dünyasına girmiştir. Felsefi bir gelenek olsa da dinî ilimlerin de tasnifte yer alması ve Aristo tasnifinin İslam kültürüne göre düzenlenmesi bunun örneklerinden biridir.

Divan edebiyatımızda ilimler tasnifi diyebildiğimiz şiiirler mevcuttur. Bu eserlerde şairin yaşadığı dönemde medresede okutulan eserlerin isimleri yer almaktadır. Bunların örneğini Erzurumlu İbrahim Hakkı (ö. 1780)'nin *Tertîb el-ulûm*'u, İshak b. Hasan el-Tokadî (ö. 1689)'nin *Nazm el-ulûm*'u gibi eserler oluşturmaktadır.¹² Edebiyatımızda ise böyle eserler azımsanmayacak kadar çoktur. Araştırma sırasında bulduğumuz bu türe giren eserleri ve müelliflerini de yazdık.

Çalışmamızın amacına gelince İslam âleminde ve ülkemizde ilimler tasnifi literatürü olarak bir çalışma bulunmamaktadır. Bunun eksikliğini çalışmamız ile belki Bir nebze gidermiş olacağız. Bu çalışmamızla ilimler tasnifi konusunda faydalanmasını, çalışmamızı daha da geliştirmesini ve zaman kaybını en aza indirmesini hedefledik. Belki bu çalışma sayesinde ilimler tasnifi eserleri hakkında genel bir kültür edinilebilir.

Çalışmamızda Arapça, Osmanlıca, İngilizce ve Türkçe yazılmış ilimler tasnifi alanında yapılmış çalışmaları tesbit etmeye çalıştık. Konuyla alakalı önce makaleleri taradık. Diğer bilgilere ve eserlere bu şekilde ulaşmaya çalıştık. Bulduğumuz eserleri genel künye veya çok kısa tanıtımları ile kaydettik. Bazı âlimlerin birden fazla ilimler tasnifi içeren eseri olduğu için onları alt alta listeledik. Kitapların liste haline getirilmesinde vefat tarihlerini dikkate aldık.

Hakkında bilgilere ulaşamadığımız alimleri özellikle ayrı bir şekilde sıraladık. Kitapların basılmış olup olmadıklarını ve haklarında yapılan çalışma olması sebebiyle ilgili makaleleri delil göstererek yazdık. Ayrıca açıklanması gereken yerleri dipnotlarda açıkladık. Makalenin yazımında İsnad Atıf sistemini kullanmaya çalıştık. Bu her biri bir çalışma konusunu oluşturacak zenginlikteki bir literatür bilgilerinin bir derlemesinden ibarettir. Takdir edilir ki onların bir çoğu haddi zatında müstakil çalışmalara konu olmuş; bir kısmı da ilgi ve alaka beklemektedir. İşte bizim gayemiz buna vesile olabilmektir.

Bu çalışmamızda sırasıyla ilimler tasnifiyle alakalı kitapları, tezler, sempozyumlar, paneller, ansiklopedi maddeleri ve makalelerin genel bilgileri verilecektir. Her başlık kendi içerisinde yeniden maddelendirilmiş, bir başlık şeklinde düşünülmemiştir.

¹⁰ Ebülfez Elçibey, "X.-XVII.Yüzyıllarda Yakın ve Orta Doğu'da Bilimlerin Tasnifi Tarihi", trc. Muhammet Kemaloğlu, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (2014): 77.

¹¹ Mevlüt Uyanık, "İslamî İlim" Kavramsallaştırması, *Çağdaş İslam Bilimine Giriş*, içinde, ed. Mevlüt Uyanık, (Ankara: Fecr Yay., 2012): 38.

¹² Şükran Fazloğlu, "Ta'lim İle İrşad Arasında: Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Medrese Ders Müfredatı", *Divân İlmi Araştırmalar*, 18 (2005): 115.

1. İlim Tasnifiyle Alakalı Kitaplar

1. Halil b. Ahmed b. Amr b. Temim el-Farahîdî (el-Fürhûdî)¹³ (ö. 175/791): Eseri tarafımızdan tespit edilemedi. Hakkında şu bilgi geçmektedir: “Bilimlerin sınıflandırılması konusunda ilk kez söz eden meşhur âlim, aruz ilminin kurucusu sayılan Halil b. Ahmed Farahîdî (718-791) olmuştur. O, Yunan bilginleri gibi, bilim deyince “felsefe”yi anlıyor, onu teorik ve tecrübî olmak üzere iki gruba ayırıyor.”¹⁴

2. Câbir b. Hayyân b. Abdillâh el-Kûfî (ö. 200/815), *Kitâbu'l-Hudûd*.¹⁵ Kitabın baskısı bulunmaktadır.¹⁶) İlimler tasnifi eserleri içerisinde İslam âleminde yazılan ilk müstakil eser olarak verilmekle beraber hakkında çeşitli tartışmalar mevcuttur.¹⁷

3. Yâkub b. İshâk el-Kindî (ö. 252/866):Müellife ilimler tasnifi konusuyla ilgili çeşitli kitaplar nisbet edilmiş bulunmaktadır:

Kitâbu Aksâmi'l-İlmi'l-İnsî: Günümüze ulaşmamıştır.¹⁸ Bu kitap *Kitâbü Aksâmü'l-İlmi'l-İnsî* diye de geçmektedir.¹⁹

Kitab fî Mâhiyeti'l-ilm ve Aksâmihî: Günümüze ulaşmamıştır.²⁰

Kütübü Aristoteles ve mâ Yuhâtâcu ileybi fî Tahsîli'l-Felsefe:²¹;) Kindî bu eserde ilimler tasnifine yer vermiştir.²²

Mâiyetu'l-İlmi ve Aksâmuhû: Günümüze ulaşmamıştır.²³

Kemmiyetü'l-kütüb:²⁴ İlk ilimler tasnifinden bahseden kitaptır.²⁵

4. Sâbit b. Kurre b. Zehrûn el-Harrânî (ö. 288/901): *Kitab fî Merâtibi'l-Ulûm*: Günümüze ulaşmamıştır.²⁶

5. Ebu Zeyd Ahmet b. Sehl el-Belhî (ö. 322/934): Müellife şu kitaplar nisbet edilmektedir.

Kitâbu Aksâm el-Ulûm.

Kitâb fî Aksâmi Ulûm el-Felsefe: Bu iki eser günümüze ulaşmamıştır.²⁷

6. Muhammed b. Muhammed b. Tarhan el-Fârâbî (ö. 339/950):Müellife şu kitaplar nisbet edilmektedir:

¹³ Bkz. Elçibey, “X.-XVII.Yüzyıllarda Yakın ve Orta Doğu’da Bilimlerin Tasnifi Tarihi”, 77.

¹⁴ Elçibey, “X.-XVII. Yüzyıllarda Yakın ve Orta Doğu’da Bilimlerin Tasnifi Tarihi”, 77.

¹⁵ Tartışmalar için bkz.*Muhâtârü Resâilü Câbir b. Hayyan* içinde, nşr. Paul Elizer Kraus, Kahire 1354/1935; Ayşe Sıdıka Oktay, “Nasîrüddîn Tûsî’nin İlim/Hikmet Sınıflandırmasına Yansıyan Din Felsefe İlişkileri”, *Felsefe Dünyası*, 45 (İstanbul 2007): 89.

¹⁶ Câbir b. Hayyân, *Kitâbu'l-Hudûd/Tanımlar Kitabı*, ed. Mevlüt Uyanık, trc. Aygün Akyol, İclal Arslan, Elis Yay., Ankara 2015.

¹⁷ Tartışmalar için bkz.Türker, “İslam Düşüncesinde İlimler Tasnifi”, 539.

¹⁸ Türker, “İslam Düşüncesinde İlimler Tasnifi”, 540.

¹⁹ Oktay, “Nasîrüddîn Tûsî’nin İlim/Hikmet Sınıflandırmasına Yansıyan Din Felsefe İlişkileri”, 74.

²⁰ Ahmet Kamil Cihan, “Bilimler Tasnifi ve İbn Sina”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (2000): 440.

²¹ Yâkub b. İshâk el-Kindî, *Resâilü'l-Kindî* içerisinde, thk. Muhammed Abdül-Hâdi Ebû Ride, (Mısır: 1950), 372-376; Yâkub b. İshâk el-Kindî, *Aristoteles’in Kitaplarının Sayısı Üzerine, Felsefî Risaleler* içinde, çev. Mahmut Kaya, İstanbul: Klasik Yayınları, 2002; Hasan Turgut, “Gazzalî’nin İlimler Tasnifi ve Bu Tasnifte Kelam İlminin Yeri”, *900. Vefat Yılında İmam Gazzalî: Milletlerarası Tartışmalı İlmi Toplantı*, (İstanbul, 07-09 Ekim 2011), (İstanbul: 2012): 253.

²² Türker, “İslam Düşüncesinde İlimler Tasnifi”, 540.

²³ Bkz. Elçibey, “X.-XVII.Yüzyıllarda Yakın ve Orta Doğu’da Bilimlerin Tasnifi Tarihi”, 78.

²⁴ Yâkub b. İshâk el-Kindî, *İlk Felsefe Üzerine, Felsefî Risaleler* içinde, trc. Mahmut Kaya, (İstanbul: Klasik Yayınları, 2002).

²⁵ Oktay, “Nasîrüddîn Tûsî’nin İlim/Hikmet Sınıflandırmasına Yansıyan Din Felsefe İlişkileri”, 73; bkz., „Kindî’nin ilk ilimler tasnifi yapan kimse olduğuna dair görüşlere ve Kindî’ye göre ilimler tasnifi için bkz. Hişâm M. el-Âlûsî, *Felsefetü'l-Kindî*, 10-25; Mehmet Bayraktar, *İslam Felsefesine Giriş*, A.Ü.İ.F. Yayınları, Ankara 1988; 137-138.

²⁶ Cihan, “Bilimler Tasnifi ve İbn Sina”, 440.

²⁷ Cihan, “Bilimler Tasnifi ve İbn Sina”, 440.

İhsâu'l-Ulûm.²⁸ Fârâbî bu eserinde ilimlerin bölümlerini açıklamıştır.²⁹

Kitabu'l-huruf.³⁰) Müellif bu eserinde ise ilimleri milletlere atfederek tasnif yapar.³¹

Kitâbu Tabsîli's-sa'âde: Müellif bu eserinde felsefî ilimlerin dini ilimlerden üstün olduğunu söylemekte, felsefenin diğer ilimlere göre konumunu ele almaktadır.³² Bu eserde ilimler nazarî-amelî ayırımına göre tasnif edilmiştir.³³

Kitâbü'l-Mille ve Nusûsun Ubrâ.³⁴ Fıkıhî farklı tasnif metoduna tabii tutmuştur. “Felsefedeki nazârî-amelî ayırımını gibi fıkıh ve kelâm da öğreti (ârâ) ve davranış (ef'âl) ayırımının bulunduğunu dile getirmekte, öğreti kısmını nazârî felsefenin, davranış kısmını ise amelî felsefenin altına yerleştirmektedir.”³⁵

es-Siyasetü'l-Medeniyye ³⁶ : Kitapta ilimlerin sınıflandırılmasının ontolojik temelinden bahsedilmektedir.³⁷

7. Muhammed b. Yûsuf el-Âmirî (ö. 381/992): *İ'lâm bi Menâkibi'l-İslâm*: İlimleri kendinden önceki müelliflerden farklı ayırma tabii tuttuğu eserdir.³⁸

8. Muhammed b. Ebî Ya'kub İshâk b. Muhammed b. İshâk en-Nedîm (İbnü'n-Nedîm) (ö. 385/995): *el-Fihrist*.³⁹ İlimleri çeşitli başlıklar altında toplayarak bibliyografik tarzda değerlendirmiştir.⁴⁰

9. Ebu Tâlib Muhammed b. Alî b. Atıyye el-Mekkî (ö. 386/996): *Kütü'l-Kulûb*: Tasavvufun bâtin ilim oluşundan ve zâhir ilme üstünlüğünden bahsederken çeşitli ilimler içerisinde tasnif yapar.⁴¹

10. Muhammed b. Ahmed b. Yûsuf el-Hârizmî (ö. 387/997), *Mefâtihu'l-Ulûm*.⁴² Hakkında Diyanet İslam Ansiklopedisinde, “Bilimsel kaygı taşımadan meslektaşlarına pratik bilgiler verme

²⁸ Muhammed b. Muhammed b. Tarhan el-Fârâbî, *İhsâu'l-Ulûm*:(thk. Ali Bu Mulhim, Dâr ve Mektebetü'l-Hilâl, Beyrut, 1996; *İlimlerin Sayımı*, trc. Ahmet Arslan, (İstanbul: Divan Kitap, 2011).

²⁹ Cihan, “Bilimler Tasnifi ve İbn Sina”, 443.

³⁰ Muhammed b. Muhammed b. Tarhan el-Fârâbî, *Kitabu'l-Huruf*, trc. Ömer Türker, (İstanbul: Litera Yay.,2008).

³¹ Cihan, “Bilimler Tasnifi ve İbn Sina”, 443.

³² Muhammed b. Muhammed b. Tarhan el-Fârâbî, *Kitâbu Tabsîli's-sa'âde*, (Beyrut: Dâr ve Mektebi Celâl, 1. bas., 1995; Muhammed b. Muhammed b. Tarhan el-Fârâbî, *Kitâbü't-Tenbîh 'alâ Sebîli's-Sa'âde*, thk. Sehban Halifat, (Amman: 1987). Trc. Hanifi Özcan, (İstanbul, İFAV. Yay.2005); Muhtevası için bkz.Hasan Turgut, “Gazzali'nin İlimler Tasnifi ve Bu Tasnifte Kelam İlminin Yeri”, *900. Vefat Yılında İmam Gazzali: Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*, (İstanbul, 07-09 Ekim 2011), (İstanbul 2012): 253.

³³ Mansur Koçinkâğ, “Kâdî Beyzâvî'ye İlimlerin Tasnifi ve Munîf fi Sinâ'ati't-Tarîf/Ta'rifâtu'l-Ulûm Adlı Eserinin Edisyon Kritiği”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 26 (2015): 385.

³⁴ Muhammed b. Muhammed b. Tarhan el-Fârâbî, “Kitâbü'l-Mille”, *Divan Dergisi*, trc. Fatih Toktaş, 12 (2002/1).

³⁵ Adem Yiğın, “Fıkıh Usulünün İlimler Arasındaki Konumu”, *Usûl İslam Araştırmaları*, sy.20: 14

³⁶ Muhammed b. Muhammed b. Tarhan el-Fârâbî, *es-Siyasetü'l-Medeniyye*, thk. Fevzi M. Neccar, (Beyrut: 1993.) trc. M. Aydın, A. Şener, M. R. Ayas, (İstanbul: Kültür Bakanlığı Yay., 1980).

³⁷ Bkz. Hilmi Demir, “Klasik İlim Sınıflamaları ve Kelam İlminin Konumu, Kelamın İşlevselliği ve Günümüz Kelam Problemleri”, (İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., 2000): 107.

³⁸ Muhammed b. Yûsuf el-Âmirî, *İ'lâm bi Menâkibi'l-İslâm*, nşr. Ahmed Abdulhamid Gurab, (Riyad: Dârü'l-İsâle, 1988); Ömer Türker, “İslam Düşüncesinde İlimler Tasnifi”, *Sosyoloji Dergisi*, 3/22 (2011): 543.

³⁹ Muhammed b. Ebî Ya'kub İshâk b. Muhammed b. İshâk en-Nedîm (İbnü'n-Nedîm) (ö. 385/995), *el-Fihrist*, nşr. İbrahim Ramazan, (Beyrut: 1417/1997).

⁴⁰ Murteza Bedir, “İslam Düşünce Geleneğinde Naklî İlim Kavramı ve İbn Haldûn”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, sy. 15, 2006, s. 10.

⁴¹ Ebu Tâlib Muhammed b. Alî b. Atıyye el-Mekkî (ö. 386/996): *Kütü'l-Kulûb*: Kalplerin Azığı, haz. Muharrem Tan, (İstanbul: İz Yay., 1999), c. II; Süleyman Gökbulut, “İlim tasniflerinde Tasavvufun Yeri”, *İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 1 8/19 (2007): 260.

⁴² Muhammed b. Ahmed b. Yûsuf el-Hârizmî (ö. 387/997): *Mefâtihu'l-Ulûm*, thk. Nuhâ en-Neccâr, (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1993); Ömer Başkan, “Taşkörizâde'nin Miftâhu's-Sa'âde'si Bağlamında Osmanlı İlimler Tasnifi Geleneğinde Tefsir Tarihi Algısı”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/21 (2012): 140. 8.

amacıyla, ... o yıllarda kullanılan çeşitli ilimlere ait teknik terimleri sunmaktadır.” şeklinde bilgi geçmektedir. İlim tasnifinden bahseden bir ansiklopedik eserdir.⁴³

11. İbn Furay (İbn Ferîgun) (ö. IV/X. yy): *Kitâbü Cevâmiu'l-Ulûm*:⁴⁴ Müstakil olarak ilimler tasnifine ayrılmıştır.⁴⁵

12. İhvân-ı Safâ (ö. IV./X.): Şu eserler nisbet edilmektedir:

Resâilü İhvâni's-Safâ ve Hullâni'l-Vefâ:⁴⁶ Bilimlerin muhtevaları ve nasıl sınıflandırıldıklarından bahsedilmektedir.⁴⁷

er-Risâletü'l-câmiâ: İlimler tasnifini içermektedir.⁴⁸

13. Ebu Hayyan Alî b. Muhammed b. Abbâs et-Tevhîdî (ö. 414/1023): Müellife şu eserler nisbet edilmektedir:

Samarât el-ulûm: İlimlerden ve bazı müelliflerin yaptığı ilim taksiminden bahseder.⁴⁹ *Risâle fî'l-Ulûm*: İlimler tasnifini içermektedir.⁵⁰

14. Ahmed b. Muhammed b. Ya'kub b. Miskeveyh (İbn Miskeveyh) (ö. 421/1030): *Tertibü's-sa'adat ve menâzilü'l-'ulûm*: Aristo'ya göre yapılmış ilimler tasnifi kısmı bulunmaktadır.⁵¹

15. el-Hüseyn b. Abdillâh b. Alî b. Sînâ (İbn Sînâ) (ö. 428/1037): Müellife şu eserler nisbet edilmektedir:

eş-Şifâ:⁵² Müellif *eş-Şifâ*'nın mantık ve metafizik ilmine ayırdığı bölümlerin girişlerinde ilimler tasnifine yer vermiştir.⁵³

Uyûnu'l-bikme: Müellif eserin girişinde ilimler tasnifine yer vermektedir.⁵⁴

Aksâmi'l-ulûmi'l-akliyye: Müellifin ilimler tasnifine dair yazdığı özel bir risaledir.⁵⁵

Hikmetü'l-meşrikiyye: (“*Mantiku'l-Meşrikiyyîn*” bölümü). Müellif bu eserde ilimleri dört ana başlığa ayırarak giriş bölümünde incelemiştir.⁵⁶

Dânişname-i Alâî: Müellif bu eserde teorik-pratik olarak ayırım yapmıştır. Eserin girişinde de ilimler tasnifine yer vermektedir.⁵⁷

⁴³ İlhan Kutluer, “Hârizmî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16: 222.

⁴⁴ İbn Furay (İbn Ferîgun), *Kitâbü Cevâmiu'l-Ulûm*, nşr. Fuat Sezgin, (Frankfurt: 1985).

⁴⁵ Kallek, “Cevâmi'u'l-ulûm”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, 7: 442.

⁴⁶ *Resâilü İhvâni's-Safâ ve Hullâni'l-Vefâ*, nşr. Ârif Tâmir, (Beyrut: Menşurâtü Uveydât, 1415/1995), I. İhvân-ı Safâ Risaleleri 1-3, trc. Ali Durusoy vd., (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012-2014).

⁴⁷ Mahmut Meçin, “İhvân-ı Safâ'da Bilgi, Bilim ve İlimlerin Sınıflandırılması”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16/1 (2014): 429.

⁴⁸ *er-Risâletü'l-câmiâ*: (nşr. Arif Tamir, Beyrut-Paris 1995, “Resâilü İhvâni's-Safâ” içinde, c. V; Cihan, “Bilimler Tasnifi ve İbn Sina”, 444.

⁴⁹ Ebu Hayyan Alî b. Muhammed b. Abbâs et-Tevhîdî, *Samarât el-Ulûm*: (“Kitâbü's-sadâkât ve's-sâdık” ile birlikte), (Mısır. 1323); Çubukçu, “İslam Müelliflerine Göre İlimlerin Taksimi ve Bunlar Arasında Gazalînin Yeri”, 123.

⁵⁰ Ebu Hayyan Alî b. Muhammed b. Abbâs et-Tevhîdî, *Risâle fî'l-Ulûm*, (Kahire, Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, ts.); Oktay, “Nasîrüddîn Tûsî'nin İlim/Hikmet Sınıflandırmasına Yansıyan Din Felsefe İlişkileri”, 74.

⁵¹ Mehmet Bayraktar, “İbn Miskeveyh”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20: 201-2018 s. 207.

⁵² el-Hüseyn b. Abdillâh b. Alî b. Sînâ, *Kitâbü's-Şifâ, Mantığa Giriş*, trc. Ömer Türker, (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2006); Yığın, “Fıkıh Usulünün İlimler Arasındaki Konumu”, 12.

⁵³ Oktay, “İbn Sînâ'nın İlim, Felsefe Anlayışı ve Din Felsefe İlişkilerine Yaklaşımı”, 291.

⁵⁴ el-Hüseyn b. Abdillâh b. Alî b. Sînâ, *Uyûnu'l-bikme*. thk. Abdurrahman Bedevî, (Beyrut: Dâru'l-kalem, 1980); Oktay, “İbn Sînâ'nın İlim, Felsefe Anlayışı ve Din Felsefe İlişkilerine Yaklaşımı”, 291.

⁵⁵ el-Hüseyn b. Abdillâh b. Alî b. Sînâ, *Tis'u Resâil fî'l-bikme ve't-tabîyât*, thk. Hasan Âsî, (Dârü'l-Kabes, 1986/1406); Cihan, “Bilimler Tasnifi ve İbn Sina”, 446.

⁵⁶ el-Hüseyn b. Abdillâh b. Alî b. Sînâ, *Hikmetü'l-meşrikiyye*: (“*Mantiku'l-Meşrikiyyîn*” bölümü) (el-Mektebetü's-Selefiyye, Kahire, 1910; Yığın, “Fıkıh Usulünün İlimler Arasındaki Konumu”, 12.

⁵⁷ el-Hüseyn b. Abdillâh b. Alî b. Sînâ, *Dânişname-i Alâî*, (The Metaphysica of Avicenna (İbn Sînâ), nşr. Parviz Morewedge, Columbia University press, 1973; Oktay, “İbn Sînâ'nın İlim, Felsefe Anlayışı ve Din Felsefe İlişkilerine Yaklaşımı”, 295.

Risâle fî ecrâmi'l-'ulviyye: Müellif bu eserinde tam bir tasnif yapmasa da konunun anlaşılması için açıklamalarda bulunmuş, tümel-tikel kavramları üzerinden ilimleri değerlendirmiştir.⁵⁸

16. Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endülisî (İbn Hazm) (ö. 456/1064): Müellife şu eserler nisbet edilmektedir:

Risâletü Merâtibi'l-'Ulûm:⁵⁹ İlimler din ve ırklara ait ilimler şeklinde tasnif edilmiştir.⁶⁰

et-Takrîb li Haddi'l-Mantuk:⁶¹ İlimler İslam ilimleri ve öncekilerin ilmi diye tasnif edilmiştir.⁶²

17. Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr, (ö. 463/1071): *Câmi'u Beyân'il-İlm ve Fazlıbi*: İlim, ilimindeğeri ile ilim sınıflandırılması ele alınmıştır.⁶³

18. Keykavus b. İskender b. Kâbus b. Veşmgîr (ö. 475/ 1082): *Kâbusnâme*: Müellif eserinde ilimleri teorik-pratik olarak sınıflandırmıştır.⁶⁴

19. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî (ö. 505/1111): Çeşitli eserlerinde bu konu geçmektedir.

İhyâu ulûmi'd-dîn:⁶⁵ Eserde ilimler tasnifinden bahsedilmektedir.⁶⁶

Mekâsıdu'l-felâsife: Eserde ilimler tasnifinden bahsedilmektedir.⁶⁷

er-Risâletü'l-Ledünniyye:⁶⁸ Müellif eserde ilimleri tabii-ilahi ilimler şeklinde tasnif etmiştir.⁶⁹

Fâtihatü'l-'Ulûm:⁷⁰ İlimleri tasnif etmiştir.⁷¹

Mustasfa min İlmi'l-'Usul:⁷² Müellifin aklî ilimler ve naklî ilimler şeklinde tasnif yaptığı eseridir.

Cevâbirü'l-Kur'an: Müellifin ilimleri tasnif yaptığı eserlerinden biridir.⁷³

Mizânü'l-amel: Müellif bu eserinde üçlü bir tasnif benimseyerek ilimleri sınıflamıştır.⁷⁴

20. Hibetullâh (b.) Alî b. Melkâ el-Bağdâdî (ö. 547/1152?): *Kitâbü'l-Mu'teber fî'l-hikme*: Fârâbî tasnifine benzer bir tasnif yapmıştır.⁷⁵

⁵⁸ el-Hüseyn b. Abdillâh b. Alî b. Sînâ, *Risâle fî ecrâmi'l-'ulviyye*, (*Tis'u Resâil içinde*, Kostantiniyye, h. 1298.); Bkz. Oktay, "İbn Sînâ'nın İlim, Felsefe Anlayışı ve Din Felsefe İlişkilerine Yaklaşımı", 304.

⁵⁹ Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm, *Risâletü Merâtibi'l-'Ulûm*, (*Resâilü İbn Hazm el-Endülisî içinde*, nşr. İhsan Abbas, (Beyrut. Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 1987).

⁶⁰ Türker, "İslam Düşüncesinde İlimler Tasnifi", 547.

⁶¹ Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm, *et-Takrîb li Haddi'l-Mantuk*, nşr. İhsan Abbas, (Beyrut: 1983); Hasan Aydın, *Epistemolojik Temelleri Işığında İbn Abd el-Berr'in Bilim Sınıflaması ve Değeri*, Kelam Araştırmaları, 9/2 (2011): 56.

⁶² Hidayet Peker, "İbn Hazm'ın İlimler Tasnifi", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 18/1 (2009): s. 324.

⁶³ Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr: *Câmi'u Beyân'il-İlm ve Fazlıbi*, cilt: I-II, thk: Ebî el-Eşbâl ez-Züheyri, Dâr İbn el-Cevzi, 1994.; Aydın, "Epistemolojik Temelleri Işığında İbn Abd el-Berr'in Bilim Sınıflaması ve Değeri", 52.

⁶⁴ Bkz. Kemal Faruk Molla, "Mehmed Şah Fenârî'nin Enmüzeu'l-Ulûm Adlı Eserine Göre Fetih Öncesi Dönemde Osmanlılarda İlim Anlayışı ve İlim Tasnifi", *Divan İlmi Araştırmalar*, 18 (2002): ss. 245-273., s.259.

⁶⁵ Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, (Beyrut, Dârü'l-Hayr, 4. baskı, 1997).

⁶⁶ Çubukçu, "İslam Müelliflerine Göre İlimlerin Taksimi ve Bunlar Arasında Gazalının Yeri", 127.

⁶⁷ Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *Mekâsıdu'l-felâsife*: thk. Süleyman Dünya, II. baskı, (Kahire: 1960); Mustafa Akçay, "İmam Gazzali ile Taşköprizâde'nin İlimler Tasnifinde Kelam İlminin Yeri ve Değeri", III. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu "Kastamonu'da İlmî Hayat ve Kastamonu Âlimleri", (2016): s. 597-610., 598.

⁶⁸ Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *er-Risâletü'l-Ledünniyye*, trc. Cüneyd Köksal, (İstanbul, Gelenek Yay., 2004); *Mecmûatü Resâilî İmâm Gazzâlî* içinde I-VII. 4. Baskı, (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 2006), 57-74; Ali Kürşat Turgut, "Devvânî ve Enmüzeu'l-ulûm Adlı Eseri", *Ekev Akademi Dergisi*, sy. 59 (2014): ss. 443-455.

⁶⁹ Çubukçu, "İslam Müelliflerine Göre İlimlerin Taksimi ve Bunlar Arasında Gazalının Yeri", 126.

⁷⁰ Aydın, "Epistemolojik Temelleri Işığında İbn Abd el-Berr'in Bilim Sınıflaması ve Değeri", 51.

⁷¹ Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *Fâtihatü'l-'Ulûm*, thk: Ahmed Nâcî el-Cemâlî ve Muhammed Emîn el-Hâncî, (Mısır: 1322); Akçay, "İmam Gazzali ile Taşköprizâde'nin İlimler Tasnifinde Kelam İlminin Yeri ve Değeri", 598.

⁷² Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *Mustasfa min İlmi'l-'Usul*,(nşr. Hamza b. Zübeyr Hâfız, (Cidde: Şeriketi'l-Medîneti'l-Münevvere li't-Tibâa ve'n-Neşr, 1413); Çubukçu, "İslam Müelliflerine Göre İlimlerin Taksimi ve Bunlar Arasında Gazalının Yeri", 127.

⁷³ Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, *Cevâbirü'l-Kur'an*: thk. Muhammed Reşid Rıza, (Beyrut: Daru İhyâ-i ulûm, 3. baskı, Beyrut, 1990); Hasan Turgut, "Gazzâlî'nin İlimler Tasnifi ve Bu Tasnifte Kelam İlminin Yeri", 252.

⁷⁴ Müstakim Arıcı, "İlimler Tasnifi Literatüründe Ahlak İlmi", *Mukaddime*, 7(1), (2016): 8.

21. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed (İbn Rüşd) (ö. 595/1198): Şu kitaplar nisbet edilmektedir.

Faslü'l-Makâl: Müellif bu eserinde ilimleri ikili tasnifle incelemiştir.⁷⁶

eş-Zarûrî fî Usûli'l-Fıkıh ev Muhtasarü'l-Mustasfâ: Müellif bu eserinin ilimleri tasnif etmektedir.⁷⁷

22. Burhâneddin Zernûcî (ö. VI/XII Sonları): *Ta'lîmu'l-Müte'allim Tarîka't-Te'allüm*: ilimlerin birbirlerine olan üstünlüğünden bahsetmektedir.⁷⁸

23. Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî (ö. 606/1210): Müellife şu eserler nisbet edilmektedir.

Şerbu Uyûni'l-Hikme: (thk. A. Hicazî Sakka, Kahire: Mektebetü'l-Enclo'l-Misriyye, II, t.y.) Müellifin ilimler hakkında bahsettiği bir eserdir.⁷⁹ İbn Sînâ'nın 'Uyûnü'l-hikme eserinin şerhidir.⁸⁰

Câmi'u'l-Ulûm:⁸¹ 40 ilim bulunmaktadır.⁸²⁸³ İlimleri gruplara ayırmadan genel bir tasnif yaptığı söylenebilir.⁸⁴

Hadâiku'l-Envâr fî Hakâiki'l-Esrâr:⁸⁵

24. Abdülhak b. İbrahim b. Muhammed b. Nasr el-Akkî (İbn Seb'in) (ö. 669/1270): *Büddü'l-Ârif*: Müellif ilimleri “şer'i-edebe'l-felsefi” şeklinde üçlü tasnif anlayışı içerisinde incelemiştir. İlimler tasnifinden bahseden bir diğer eseri de “Sicilya Cevapları”dır.⁸⁶

25. Nasiruddin Muhammed b. Muhammed et-Tûsî (ö. 672/1274): Şu eserlerinde ilimler tasnifi yer almaktadır.

Faslun fî Beyâni Aksâmi'l-Hikme 'alâ Sebîli'l-İ'câz: İlimler tasnifi için kaleme aldığı bir risaledir.⁸⁷

Ablâk-ı Nâsrî: İlimler tasnifine değindiği kitaptır. İlimlerden bahsederken “hikmet” çatısı altında değerlendirmiştir.⁸⁸

26. Sadrüddin Muhammed b. İshâk b. Muhammed Konevî (ö. 673/1274): *Miftâhu'l-gayb ve'l-cem' ve tafsîlühû*: Müellif bu eserinde ilim tasnifi yapmıştır.⁸⁹

⁷⁵ Hibetullâh (b.) Ali b. Melkâ el-Bağdâdî (ö. 547/1152?): *Kitâbü'l-Mu'teber fî'l-hikme*: nşr. Şerefettin Yaltkaya- Süleyman Nedvî, (Haydarâbâd: 1357); Mustafa Çağrıncı, “Ebu'l-Berekât el-Bağdâdî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 20: 305.

⁷⁶ Muhammed b. Ahmed b. Muhammed (İbn Rüşd), *Faslü'l-Makâl*: nşr. M. Âbid el-Câbirî, (Beyrut: Merkezü Dirâsâtü'l-Vahdeti'l-Arabiyye, 1997); Bedir, “İslam Düşünce Geleneğinde Naklî İlim Kavramı ve İbn Haldûn”, 16.

⁷⁷ Muhammed b. Ahmed b. Muhammed (İbn Rüşd): *eş-Zarûrî fî Usûli'l-Fıkıh ev Muhtasarü'l-Mustasfâ*: nşr. Cemâleddin el-Alevî, (Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1994); Bedir, “İslam Düşünce Geleneğinde Naklî İlim Kavramı ve İbn Haldûn”, 16.

⁷⁸ Burhâneddin Zernûcî (ö. VI/XII Sonları): *Ta'lîmu'l-Müte'allim Tarîka't-Te'allüm*. trc. Mustafa Köseoğlu, (İstanbul, Sistem Matbaacılık, 2017): 46.

⁷⁹ Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Şerbu Uyûni'l-Hikme*, thk. A. Hicazî Sakka, (Kahire: Mektebetü'l-Enclo'l-Misriyye, II, t.y.); Arıcı, “İlimler Tasnifi Literatüründe Ahlak İlmi”, 7.

⁸⁰ Yusuf Şevki Yavuz, “Fahredden er-Râzî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 22: 93.

⁸¹ Ahmet Kamil Cihan, “Şirvani'nin İlimlerin Tanımı ve Meseleleri İlgili Eseri: el-Fevâidu'l-Hakaniyye”, *The Journal Of Academic Social Science Studies International Journal Of Social Science*, 6 (2013): 235.

⁸² Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *Câmi'u'l-Ulûm*, (Bombay: 1323); Rıza Kurtuluş, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7: 134.

⁸³ Molla, “Mehmed Şah Fenârî'nin Enmûzecu'l-Ulûm Adlı Eserine Göre Fetih Öncesi Dönemde Osmanlılarda İlim Anlayışı ve İlim Tasnifi”, 247.

⁸⁴ Arıcı, “İlimler Tasnifi Literatüründe Ahlak İlmi”, 27.

⁸⁵ Yusuf Şevki Yavuz, “Fahredden er-Râzî”, 94.

⁸⁶ Abdülhak b. İbrahim b. Muhammed b. Nasr el-Akkî (İbn Seb'in), *Büddü'l-Ârif*, thk. Corc Ketture, (Beyrut: Daru'l Endelus-Daru'l Kindî, 1978); Birgül Bozkurt, “İbn Seb'in'in Felsefe ve Filozoflara Bakışı”, *Uluslararası 13. Yüzyılda Felsefe Sempozyumu Bildirileri*, (Ankara 2014), 443.

⁸⁷ Nasiruddin Muhammed b. Muhammed et-Tûsî, *Faslun fî Beyâni Aksâmi'l-Hikme 'alâ Sebîli'l-İ'câz*, nşr. Abbas Muhammed Hasan Süleyman, *Tasnîfu'l-Ulûm Beyne Nasirüddin et-Tûsî ve Nasirüddin el-Beyzâvî* içerisinde, ss. 95-108, (Beyrut: Dârü'n-Nehtadi'l-Arabiyye, 1996); Arıcı, “İlimler Tasnifi Literatüründe Ahlak İlmi”, 4.

⁸⁸ Nasiruddin Muhammed b. Muhammed et-Tûsî, *Ablâk-ı Nâsrî*: thk. Mücteba Minovî, Ali Rıza Haydari, (Tahran: 1369.h.), trc. A. Vahap Taştan, Habil Nazlıgül, (Ankara, Fecr yayınları, 2005); Oktay, “Nasirüddin Tûsî'nin İlim/Hikmet Sınıflandırmasına Yansıyan Din Felsefe İlişkileri”, 79.

27. Nasuriddin Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî (ö. 685/1286): Müellif şu eserlerinde ilimler tasnifine yer vermiştir.

*fî Mevzûâtî'l-Ulûm ve Ta'rifubâ:*⁹⁰

*Münîf fî Sinâ'ati't-Târif/Ta'rifâtü'l-ulûm:*⁹¹ Müellifin ilim tasnifini konu edindiği eseridir.⁹²

28. Muhammed b. Mahmud eş-Şehrezûrî (ö. 687/1288): *Resâilü's-Şeceretü'l-Îlâhiyye fî Ulûmi'l-Hakâiki'r-Rabbâniyye:*⁹³ Müellif eserin birinci bölümünde ilimlerin tasnifinden bahsetmektedir.⁹⁴

29. Kutbettîn Mahmud b. Mes'ud eş-Şîrâzî (ö. 710/1310): *Dürretü't-tâc li gurreti'd-dîbâc (Enmuzece el-ulûm):*⁹⁵ Müellifin ilim tasnifinden bahseden kitabıdır.⁹⁶

30. Ahmed b. Muhammed b. Osman el-Merakkuşî (ö. 721/1321): *Telbîsü A'mali'l-bisâb:* Müellifin bu eseri matematikle alakalı olsa da ilimlerin tasnifine de yer vermiştir.⁹⁷

31. Sadruşşerîa es-Sânî Ubeydullah b. Mes'ud b. Ömer b. Sadruşşerîa el-Evvel Ubeydullah (ö. 747/1346): *Ta'dlîl'l-Ulûm:* Ansiklopedik bir eserdir.⁹⁸ İlimler tasnifi hakkındadır.⁹⁹

32. Muhammed b. İbrâhîm b. Said es-Sincârî (İbnü'l-Ekfânî) (ö. 749/1348): *İrşâdî'l-Kâsîd ilâ Esne'l-Makâsîd:* İlim tasnifinden bahseden bir eserdir.¹⁰⁰ İlimler tasnifi çalışmalarının hemen hepsinde kaynak olarak gösterilmektedir.

33. Dâvûd-i Kayserî (ö. 751/1350): *İthâfî's-Süleymânî fî'l-Abdi'l-Orbânî:*¹⁰¹ Müellifin bu eseri ilimler tasnifinden bahsetmektedir. İlimleri üç başlık altında anlatmaktadır.¹⁰²

34. Muhammed b. Mahmûd el-Âmulî (ö. 753/1352[?]): *Nefâisü'l-Fünûn fî Arâisi'l-Uyûn:*¹⁰³ Müellif bu eserde ilimler tasnifinden bahsediliyor.¹⁰⁴

⁸⁹ Sadruddin Muhammed b. İshâk b. Muhammed Konevî, *Miftâhu'l-gayb ve'l-cem' ve tafsîlühû,* thk. Muhammed Hacevî, *Molla Fenârî'nin şerhiyle birlikte,* (Tahran: 1374 h.); trc. Ekrem Demirli, *Tasavvuf Metafizikçi* adıyla, (İstanbul: 2002); Ekrem Demirli, "Sadreddin Konevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2008): 35: 424.

⁹⁰ Nasuriddin Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *fî Mevzûâtî'l-Ulûm ve Ta'rifubâ,* (*Tasnîfu'l-Ulûm Beyne Nâsuriddîn et-Tûsî ve Nâsuriddîn el-Beyzâvî* içinde, thk. Abbas Muhammed Hasan Süleyman, (Beyrut: Dâru'n-Nehdatî'l-Arabiyye, 1996), ss. 95-108; Selime Çınar, *Fârâbî'den Taşköprizâde'ye: İslam Medeniyetinde İlimler Tasnifinin Gelişimi*, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014): 9.

⁹¹ Arıcı, "İlimler Tasnifi Literatüründe Ahlak İlmi", 27.

⁹² Nasuriddin Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Münîf fî Sinâ'ati't-Târif/Ta'rifâtü'l-ulûm*, nşr. Abbas Muhammed Hasan Süleyman, (*Tasnîfu'l-Ulûm Beyne Nâsuriddîn et-Tûsî ve Nâsuriddîn el-Beyzâvî* içerisinde), ss. 95-108, 1996, (Beyrut: Dâru'n-Nehtadî'l-Arabiyye, 1996); Koçinkağ, "Kâdî Beyzâvî'ye Göre İlimlerin Tasnifi ve Munîf fî Sinâ'ati't-Târif/Ta'rifâtü'l-Ulûm Adlı Eserinin Edisyon Kritiği", 386, 390-91.

⁹³ Muhammed b. Mahmud eş-Şehrezûrî, *Resâilü's-Şeceretü'l-Îlâhiyye fî Ulûmi'l-Hakâiki'r-Rabbâniyye*, thk. M. Necip Görgün, (İstanbul: Elif Yay. 2004); Salih Yalın, "Şehrezûrî'de Siyaset Ahlakı", *Uluslararası 13. Yüzyılda Felsefe Sempozyumu Bildirileri*, (Ankara 2014). 780.

⁹⁴ Burhan Köroğlu, "Muhammed b. Mahmûd Şehrezûrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010): 38: 464.

⁹⁵ Kutbettîn Mahmud b. Mes'ud eş-Şîrâzî, *Dürretü't-tâc li gurreti'd-dîbâc (Enmuzece el-ulûm)*, nşr. Muhammed Mişkât-Hasan Tabesî, (Tahran: 1320-1325).

⁹⁶ Çubukçu, "İslam Müelliflerine Göre İlimlerin Taksimi ve Bunlar Arasında Gazalının Yeri", 129.

⁹⁷ Ahmed b. Muhammed b. Osman el-Merakkuşî, *Telbîsü A'mali'l-bisâb*, nşr. Muhammed Süveysî, Tunus, 1969; İhsan Fazlıoğlu, "İbnü'l-Bennâ el- Merrâküşî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20: 530-534.

⁹⁸ Sadruşşerîa es-Sânî Ubeydullah b. Mes'ud b. Ömer, *Ta'dlîl'l-Ulûm*, Süleymaniye Ktp., Cârullah, nr. 1350; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkah Alimleri*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2014), 134.

⁹⁹ Çınar, "Fârâbî'den Taşköprizâde'ye: İslam Medeniyetinde İlimler Tasnifinin Gelişimi", 9.

¹⁰⁰ Muhammed b. İbrâhîm b. Said es-Sincârî (İbnü'l-Ekfânî), *İrşâdî'l-Kâsîd ilâ Esne'l-Makâsîd*, ed. Jan Justus Witkam, (Leiden: Terlugt Pers, 1989); Arıcı, "İlimler Tasnifi Literatüründe Ahlak İlmi", 4.

¹⁰¹ Dâvûd-i Kayserî, *İthâfî's-Süleymânî fî'l-Abdi'l-Orbânî*, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî, Arâbî, nr. 2173.

¹⁰² Koçinkağ, "Kâdî Beyzâvî'ye Göre İlimlerin Tasnifi ve Munîf fî Sinâ'ati't-Târif/Ta'rifâtü'l-Ulûm Adlı Eserinin Edisyon Kritiği", 357.

¹⁰³ Muhammed b. Mahmûd el-Âmulî, *Nefâisü'l-Fünûn fî Arâisi'l-Uyûn*, thk. Mirza Ebu'l-Hasan Şarânî, Seyyid İbrahim Meyancı, (Tahran: İntişârât-ı İslamiyye, 381/2002): I-III; Gökbulut, "İlim tasniflerinde Tasavvufun Yeri", 253.

¹⁰⁴ Arıcı, "İlimler Tasnifi Literatüründe Ahlak İlmi", 5.

35. Ali b. Abdilkâfi b. Ali b. Temmâm es-Sübkî (ö. 756/1355) ve Ahmed b. Ali b. Abdilkâfi Tâceddin İbnü's-Sübkî (ö. 771/1370): *el-İbhâc fî Şerbi'l-Minhâc 'alâ Minhâci'l-Vusûl ilâ İlmi'l-Usûl*: Müellif bu eserde ilimler tasnifinden bahsediliyor.¹⁰⁵

36. Mîrek Şemseddin b. Mübârekşâh el-Buhârî (ö. 784/1382): *Şerbu Hikmeti'l-'ayn*: Alî b. Ömer b. Alî el-Kâtîbî (1277)'nin fizik ve metafizik konularını ele aldığı Hikmetü'l-'Ayn adlı kitabına yazdığı şerhtir. Bu eserin mukaddime kısmında felsefî ilimlerin kısaca tasnifi yapılmaktadır.¹⁰⁶

37. İbrahim b. Mûsâ b. Muhammed Ebû İshâk Şâtîbî (ö. 790/1388): *el-Muvâfakât fî usûli's-şerîa*: Müellif bu eserinde ilimlerin muhtevalarından bahsediyor.¹⁰⁷

38. Bedreddin Muhammed b. Bahadır Zerkeşî (ö. 794/1392): *Babru'l-Muhît fî Usûli'l-Fıkah*: Müellif ilimleri akli, lügavi ve şer'î olmak üzere üçe ayırarak tasnif eder.¹⁰⁸

39. Şehabeddin Ahmed el-İskenderânî (795/1393): *Risâle fî 'Adedi'l-'Ulûm*: Müellifin ilimler tasnifine dair eseridir.¹⁰⁹

40. Abdurahman b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed et-Tunisî (İbn Haldun) (ö. 808/1406): *Kitâbü'l-'İber*: “Mukaddime” diye meşhur olan eserinin “Altıncı Bab”ı.) Müellif altıncı babı sadece ilimlere ayırmıştır. İlimleri başta ikiye ayırarak tasnif yapmıştır.¹¹⁰

41. Sadreddin Mustafa Şeyhoğlu (ö. 811/1409?): *Kenzü'l-Küberâ ve Mihbekkû'l-Ulemâ*:¹¹¹ Müellif bu eserinin son bölümünde ilimleri zâhir-bâtın şeklinde tasnif etmiştir.¹¹²

42. Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyid Şerif Cürçânî (ö. 816/1413): Konuyla ilgili şu eserleri vardır:

Şerbu Metâli'i'l-Envâr: İlimler tasnifini içeren bir eserdir.¹¹³

Risâle fî Taksîmi'l-İlm: İlimler tasnifiyle alakalı bir eserdir.¹¹⁴

Kitâb şerhi mevâkıf-i Adüddîn: İlimler tasnifinden bahseden başka bir eserdir.¹¹⁵

43. Ahmed b. Ali el-Kalkaşendî (ö. 821/1418): *Subbu'l-'A'şâ fî Sınâati'l-İnşâ*:¹¹⁶; Müellif bu eserinde yetmişten fazla ilimden bahsetmiştir.¹¹⁷

¹⁰⁵ Ali b. Abdilkâfi b. Ali b. Temmâm es-Sübkî, ve Ahmed b. Ali b. Abdilkâfi Tâceddin İbnü's-Sübkî, *el-İbhâc fî Şerbi'l-Minhâc 'alâ Minhâci'l-Vusûl ilâ İlmi'l-Usûl*, nşr. Şaban Muhammed İsmail, (Kahire: 1981/1401); Yiğın, “Fıkıh Usulünün İlimler Arasındaki Konumu”, 26.

¹⁰⁶ Mîrek Şemseddin b. Mübârekşâh el-Buhârî, *Şerbu Hikmeti'l-'ayn*, nşr. Cafer Zâhidî, (Meşhed: 1974); Müstakim Arıcı, “Geleneğe Oluşturan Bir Felsefe Klasığı Olarak “Hikmetü'l-'Ayn” ve Etkileri”, *Uluslararası 13. Yüzyılda Felsefe Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 2014, 338.

¹⁰⁷ İbrahim b. Mûsâ b. Muhammed Şâtîbî, *el-Muvâfakât fî usûli's-şerîa*, (Beirut: Dâru'l-kitâbi'l-arabî, 2008); Ersin Çelik, “Ulûmu'l-Kur'an'la İlgili İlimlerin Tasnifi”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (2017): 240.

¹⁰⁸ Bedreddin Muhammed b. Bahadır Zerkeşî, *Babru'l-Muhît fî Usûli'l-Fıkah*, haz. Abdülkadir Abdul Ani, y.y., 1992, I); Yiğın, “Fıkıh Usulünün İlimler Arasındaki Konumu”, 26.

¹⁰⁹ Ayhan Aykut, “Ansiklopedi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3: 221.

¹¹⁰ Abdurahman b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed et-Tunisî (İbn Haldun), *Kitâbü'l-'İber*: “Mukaddime”, nşr. Derviş el-Cüveydî, (Beirut: Mektebetü'l-Asriyye, 1425/2005); Bedir, “İslam Düşünce Geleneğinde Naklî İlim Kavramı ve İbn Haldûn”, 18; Gökbulut, “İlim tasniflerinde Tasavvufun Yeri”, 254.

¹¹¹ Sadreddin Mustafa Şeyhoğlu, *Kenzü'l-Küberâ ve Mihbekkû'l-Ulemâ*, haz. Kemal Yavuz, (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1991).

¹¹² Molla, “Mehmed Şah Fenârî'nin Enmûzecu'l-Ulûm Adlı Eserine Göre Fetih Öncesi Dönemde Osmanlılarda İlim Anlayışı ve İlim Tasnifi”, 258.

¹¹³ Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyid Şerif Cürçânî, *Şerbu Metâli'i'l-Envâr*, (İstanbul, 1303); Çınar, “Fârâbî'den Taşkoprizâde'ye: İslam Medeniyetinde İlimler Tasnifinin Gelişimi”, 61.

¹¹⁴ Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyid Şerif Cürçânî, *Risâle fî Taksîmi'l-İlm*, Carl Brockelmann, *Geschichte Der Arabischen Litterature*, c. II, (Leiden: E. J. Brill, 1949.); Mehmet Özturan, *Seyyid Şerif Cürçânî'nin Risâle fî Taksîmi'l-ilm Tablîl, Tabkik ve Tercümesi*, *Nazariyat İslâm Felsefe ve Bilim Tarihi Araştırmaları Dergisi* 1/2 (Nisan 2015): 103.

¹¹⁵ Çubukçu, “İslam Müelliflerine Göre İlimlerin Taksimi ve Bunlar Arasında Gazalının Yeri”, 129.

¹¹⁶ Ahmed b. Ali el-Kalkaşendî, *Subbu'l-'A'şâ fî Sınâati'l-İnşâ*, (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987).

¹¹⁷ Çubukçu, “İslam Müelliflerine Göre İlimlerin Taksimi ve Bunlar Arasında Gazalının Yeri”, 129.

44. Abdurahman b. Ömer b. Raslân el-Bulkînî (ö. 824/1421): *Mevâkı'u'l-ulûm min mevâkı'i'n-nücûm*. Müellif eserinde Kur'an ilimlerini tasnif etmiştir.¹¹⁸

45. Mahmud b. Mehmed Dilşâd Şirvânî (ö. 830/1427): *Muradnâme*: Kâbusnâme'nin Türkçesi'dir.¹¹⁹

46. Şemseddin Muhammed b. Hamza el-Fenârî (ö. 834/1431): *Enmûzecu'l-ulûm fî mieti meseletin min mieti fennin*: Muhtevası imtihan maksadıyla hazırlanan farklı ilimlere dair çeşitli sorulardan ve cevaplarından oluşmaktadır.¹²⁰

47. Mehmed Şah Fenârî (Molla Fenârî'nin oğlu) (ö. 839/1436): *Enmûzecu'l-Ulûm*: Müellif bu eserinde yüz kadar ilimden bahsetmektedir.¹²¹

48. Ahmed el-Hafid b. Yahya et-Taftâzânî (ö. 842/1439): *Mecmû'atu'l-ulûm*: Müellif bu eserinde ilimleri şer'i-felsefi diye ayrıma tabi tutarak bir ilimler sınıflamasına gitmiştir.¹²²

49. Abdullatîf b. Abdurrahman el-Makdisî el-Kudsî (ö. 856/1452): *Şifâu'l-müteelim fî Âdâbi'l-muallim ve'l-müteallim*: Müellifin isminin "el-Kudsî" olduğunu belirterek "Keşfi'z-zunûn"da "el-Makdisî" olarak kaydedildiğini söyler.¹²³ Müellif bu eserinde ilim, ilmin fazileti, ilimler tasnifi gibi konulara değinmektedir.¹²⁴

50. Abdullatif b. Abdurrahman Bistâmî (ö. 858/1454): şu eserleri bulunmaktadır:

Kitâbü'l-Fevâhi'l-Miskîyye fî'l-Fevâhiti'l-Mekkiyye: Kâtip Çelebi'ye göre Osmanlı da ilk ilimler tasnifinden bahseden eserdir.¹²⁵

Dürretü'l-ulûm ve cevberâtü'l-fühûm.¹²⁶ İbrahim Agâh Çubukçu değinmiş ve ilim tasnifinden bahsettiğini söylemiştir.¹²⁷ DİA'da hakkında yazılan biyografide geçmemektedir.¹²⁸

51. Ali Kuşçu (879/1474): *Risâle fî mevzû'âti'l-'ulûm*. Nüshası bulunmamaktadır.¹²⁹

52. Muhammed b. Musa et-Tâlişî (ö. 887/1483): *Şerhu Hikmeti'l-Ayn*: Kitabın giriş kısmında felsefi ilimlerin tasnifinden bahsedilmektedir.¹³⁰

53. Molla Lütî Tokadî (ö. 900/1495): Şu eserler nisbet edilmektedir:

Risâle fî'l-Ulûmu's-Şer'iyye ve'l-Arabiyye: (Risâle fî Mevzûâtu'l-Ulûm):¹³¹ Yetmiş üç ilimden bahsedilmektedir.¹³²

¹¹⁸ Abdurahman b. Ömer b. Raslân el-Bulkînî, *Mevâkı'u'l-ulûm min mevâkı'i'n-nücûm*, (Tantâ: Dârü's-sahâbe, 2007); Çelik, "Ulûmu'l-Kur'ân'la İlgili İlimlerin Tasnifi", 245.

¹¹⁹ Mahmud b. Mehmed Dilşâd Şirvânî, *Muradnâme*, Âdem Ceyhan, *Bedr-i Dilşâd'ın Muradnâmesi* I, (Ankara 1997); Molla, "Mehmed Şah Fenârî'nin Enmûzecu'l-Ulûm Adlı Eserine Göre Fetih Öncesi Dönemde Osmanlılarda İlim Anlayışı ve İlim Tasnifi", 260.

¹²⁰ Cihan, "Şirvani'nin İlimlerin Tanımı ve Meseleleri İlgili Eseri: el-Fevâidu'l-Hakaniyye", 235.

¹²¹ Mehmed Şah Fenârî, *Enmûzecu'l-Ulûm*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa, nr: 482; Molla, "Mehmed Şah Fenârî'nin Enmûzecu'l-Ulûm Adlı Eserine Göre Fetih Öncesi Dönemde Osmanlılarda İlim Anlayışı ve İlim Tasnifi", 263.

¹²² Ahmed el-Hafid b. Yahya et-Taftâzânî, *Mecmû'atu'l-ulûm*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, No: 3757; Çaldak, "Taşkoprülüzâde'nin Mevzûatü'l-Ulûm'undaki İlimler Tasnifi Üzerine", 117.

¹²³ bkz. Çaldak, "Klasik İlim Tasniflerinde Edebî İlimlerin Yeri", 254.

¹²⁴ Mustafa Kara, "Abdullatîf el-Kudsî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 1: 257.

¹²⁵ Abdullatif b. Abdurrahman Bistâmî, *Kitâbü'l-Fevâhi'l-Miskîyye fî'l-Fevâhiti'l-Mekkiyye*, Süleymaniye Ktp., İbrahim Efendi nr. 664, 161 vr., 26 satır.; Molla, "Mehmed Şah Fenârî'nin Enmûzecu'l-Ulûm Adlı Eserine Göre Fetih Öncesi Dönemde Osmanlılarda İlim Anlayışı ve İlim Tasnifi", 257-258.

¹²⁶ Abdullatif b. Abdurrahman Bistâmî, *Dürretü'l-ulûm ve cevberâtü'l-fühûm*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye, no: 4905; Veysel Kaya, "Abdurrahman Bistâmî'nin Bilimler Tasnifi", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 35 (2016), 187-216. 215.

¹²⁷ Çubukçu, "İslam Müelliflerine Göre İlimlerin Taksimi ve Bunlar Arasında Gazalinin Yeri", 129.

¹²⁸ Mustafa Çağrırcı, "Abdurrahman b. Muhammed Bistâmî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6: 218-219.

¹²⁹ Cengiz Aydın, "Ali Kuşçu", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2: 410.

¹³⁰ Muhammed b. Musa et-Tâlişî, *Şerhu Hikmeti'l-Ayn*, Fazıl Ahmet Paşa, 882; Feyzullah Efendi 1198; Hafid Efendi 160; Arıcı, "Gelenek Oluşturan Bir Felsefe Klasığı Olarak "Hikmetü'l-Ayn" ve Etkileri", 339.

Hâşiye 'ale'r-Risâle fi'l-'Ulûmi's-Şer'iyye ve'l-Arabîyye: Müellifin yukarıda adı geçen yazdığı eserinin haşiyesidir.¹³³

el-Metâlibü'l-İlâbiyye fî Mevzûâtü'l-Ulûm: Müellif *Risâle fi'l-'Ulûmu's-Şer'iyye ve'l-Arabîyye* adlı eserindeki kapalı yerleri açıklamak için yazmıştır.¹³⁴

54. Mercüme Ahmed (ö. 15. yy): *Terceme-i Kâbusnâme*: Müellif bu eserde ilimler tasnifiyle ilgilenmiştir.¹³⁵

55. Celaleddin Muhammed b. Esad Devvâni (ö. 908/1502): *Risâletü Enmüze'cu'l-Ulûm*:¹³⁶ Müellifin ilimlerin tasnifinden bahseden eseridir.¹³⁷

56. Celâleddin Abdurahman b. Ebî Bekr b. Muhammed es-Süyûtî (ö. 911/1505): müellife şu eserler nisbet edilmektedir.

en-Nukâye fî Erba'ate Aşera İlmen:¹³⁸ Müellif u eserini “İtmam ed-Dirâye” adıyla şerh etmiştir. Müellifin on dört ilimden bahseden eseridir.¹³⁹

İtmâmu'd-dirâye fî kurrâi'n-nukaye:¹⁴⁰

57. Hafîd et-Teftazânî Seyfüddin Ahmed b. Yahya el-Herevî (ö. 916/1510): *Mecmû'atü'l-Ulûm (ed-Dürri'n-Nadîd min Mecmû'ati'l-Hafîd*:¹⁴¹ Kâtip Çelebî, Keşfü'z-Zunûn'unda ilimler tasnifinde muteber saydığı beş sınıflamadan birini içeren eserdir.¹⁴²

58. Zekeriyâ b. Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (ö. 926/1520): *el-Lü'lüü'n-Nazîm fî Ravmi't-Te'allumi ve't-Ta'lîm*: Eserde otuz sekiz ilmin tarifi yapılmakta ve faydaları açıklanmaktadır. Bu risâle *Hizânetü'l-ulûm fî tasnîfi'l-fünûni'l-İslâmiyye ve masâdirihâ* adıyla şerhedilmiştir.¹⁴³

59. Muhyiddin Muhammed (ö. 940/1533): *Risale fî Mevzûâtü'l-ulûm*:¹⁴⁴

60. İbn Tulun es-Salihî (ö. 953/1546): *Lü'lüü'l-manzum alâ mâ iştağaltu minel ulûm*:¹⁴⁵

¹³¹ Molla Lütfi Tokadı, *Risâle fi'l-'Ulûmu's-Şer'iyye ve'l-Arabîyye*, (Risâle fî Mevzûâtü'l-Ulûm), nşr. Refik el-Acem, (Beyrut: Dârü'l-Fikr'l-Lübânî, 1994); Türker, “İslam Düşüncesinde İlimler Tasnifi”, 554.

¹³² Orhan Şaik Gökyay, Şükrü Özen, “Molla Lütfi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30: 257.

¹³³ Molla Lütfi Tokadı, *Hâşiye 'ale'r-Risâle fi'l-'Ulûmi's-Şer'iyye ve'l-Arabîyye*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fazıl Ahmet Paşa, nr.1592/3, vr. 110b–115a; Sami Arslan, “Molla Lütfi'nin İlimlerin Tertibine Dair er-Risâle fi'l-'ulûmi's-şer'iyye ve'l-Arabîyye Adlı Eseri ve Hâşiyesi Edisyon Kritik ve Tercüme”, s. VIII.

¹³⁴ Gökyay, Özen, “Molla Lütfi”, 257.

¹³⁵ Keykâvus, *Kâbusnâme tercümesi*, trc. Mercüme Ahmed, (İstanbul: ts.); Molla, “Mehmed Şah Fenârî'nin Enmüze'cu'l-Ulûm Adlı Eserine Göre Fetih Öncesi Dönemde Osmanlılarda İlim Anlayışı ve İlim Tasnifi”, 260.

¹³⁶ Celaleddin Muhammed b. Esad Devvâni, *Risâletü Enmüze'cu'l-Ulûm*, (*Selâsü Resâil* içinde), thk. Seyyid Ahmed Tüyeserkani, (Meşhed: 1991), 271-333.

¹³⁷ Çubukçu, “İslam Müelliflerine Göre İlimlerin Taksimi ve Bunlar Arasında Gazalının Yeri”, 129.

¹³⁸ Müstakim Arıcı, “İlimler Tasnifi Literatüründe Ahlak İlmi”, 27.

¹³⁹ Celâleddin Abdurahman b. Ebi Bekr b. Muhammed es-Süyûtî, *en-Nukâye fî Erba'ate Aşera İlmen*, (Şerhi *İtmam ed-Dirâye* ile birlikte), (Mısır: 1317); Çubukçu, “İslam Müelliflerine Göre İlimlerin Taksimi ve Bunlar Arasında Gazalının Yeri”, 129.

¹⁴⁰ Çınar, “Fârâbî'den Taşköprizâde'ye: İslam Medeniyetinde İlimler Tasnifinin Gelişimi”, 9.

¹⁴¹ Hafîd et-Teftazânî Seyfüddin Ahmed b. Yahya el-Herevî, *Mecmû'atü'l-Ulûm (ed-Dürri'n-Nadîd min Mecmû'ati'l-Hafîd*, (Mısır: Matbaatü't-Tekaddüm, 1323); İlhan Kutluer, “Kâtip Çelebi ve Bilimler: Keşfü'z-Zünûn'nun Mukaddimesinde “El-İlm” Kavramı”, *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2000), 79-99., s. 90.

¹⁴² Gökbulut, “İlim tasniflerinde Tasavvufun Yeri”, 254. Bkz. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn*, (İstanbul: Maârif Matbaası, 1941), 11-12.

¹⁴³ Zekeriyâ b. Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Lü'lüü'n-Nazîm fî Ravmi't-Te'allumi ve't-Ta'lîm*, (el-Hudûdu'l-enika” adlı eseriyle birlikte), (Kahire: 1319); Abdullah Nezir Ahmed, bu risâleyi *Hizânetü'l-ulûm fî tasnîfi'l-fünûni'l-İslâmiyye ve masâdirihâ* adıyla şerhetmiştir. (Beyrut: 1419/1998); Ahmet Özel, Cengiz Kallek, “Zekeriyâ el-Ensârî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44: s. 215.

¹⁴⁴ Çınar, “Fârâbî'den Taşköprizâde'ye: İslam Medeniyetinde İlimler Tasnifinin Gelişimi”, 10.

61. Taşköprizâde Ahmed Efendi (ö. 968/1561): Müellife nispet edilen bazı eserler şunlardır:

Miftâhu's-Sa'âde ve misbâhü's-siyâde fî mevzûâtü'l-ulûm.¹⁴⁶Müellif ontolojik düzeni esas alarak ilimleri tasnif etmiştir. Bu tasnif, pek çok tasniflerin içinde en orijinal olanıdır.¹⁴⁷

Medînetü'l-Ulûm: Müellifin bu eseri yukarıdaki eserin muhtasarı mahiyetinde olmakla beraber ilimleri tasnif ederken aynı ayrıma tabii tutmuştur.¹⁴⁸

es-Sa'âdetü'l-Fâhira fî Siyâdeti'l-Âhira: Müellif bu eserinde de ilimler tasnifine değinmiştir.¹⁴⁹

Tercüme-i Şekâik-i Nu'mâniyye (Hadâikü's-şekâik).¹⁵⁰Müellif bu eserinde ilimlere kısaca değinmiştir.¹⁵¹

62. Muhammed b. Salâh b. Celalliddin Mültevi el-Lârî (ö. 979/1572): *Enmûzecu'l-Ulûm*: Müellif eserinde bir başlıklandırmaya gitmeksizin belli sayıdaki ilmin meselelerini tahlil eder.¹⁵²

63.Mehmed Birgivi Efendi (ö. 981/1573): *Tekmile-i Terceme-i Tarikat-i Muhammediye*: Müellif bu eserinde ilimleri üçlü tasnife tabii (*me'mur, men edilmiş ve mendup olan ilimler*) tutarak incelemektedir.¹⁵³

64. Bedrüddîn Muhammed b. Radyiddîn el-Gazzî el-Âmirî (ö. 984/1577): *ed-D ürrü'n-nazîd fî âdâbi'l-müfîd ve'l-müstefîd*: Müellifin ilimler tasnifi ve pedagoji alanlarına giren eğitim öğretim araştırma ve kitapla ilgili İslami teori ve uygulamaları ele aldığı eserdir. Ali Zey'ur'un tahkik ve ilimler tasnifi, eğitim psikolojisi ve pedagoji açısından yaptığı değerlendirmelerle birlikte *Ulûmi't-terbiyye ve'n-nefs ve'l-ifâde fî tedbîri'l-müteallim ve siyaseti't-teallüm* başlıklı araştırma serisi içinde yayımlanmıştır.¹⁵⁴

65. Şehabettin b. Şehabettin b. Abdülhak (ö. 990/1582): *Fethü'l-hayy el-kayyûm bi-şerhi ravadü'l-fühûm*: 18 ilimden bahsetmektedir. Süyûtî'nin Nukâye'sinin şerhidir.¹⁵⁵

66. Mehmed Suûdi Efendi (ö. 999/1591): *Ravzatü'l-ulûm ve devbatü'l-fühûm*: İlimler tasnifiyle alakalı bir eserdir.¹⁵⁶

67. Bostanzâde Mehmet Efendi (ö. 1006/1598): *Yenâbiu'l-yakîn fî İhyâi ulûmi'd-dîn*: Gazzâlî'nin İhyâu Ulûmi'd-dîn eserinin Türkçe tercümesidir.¹⁵⁷

¹⁴⁵ Çınar, "Fârâbî'den Taşköprizâde'ye: İslam Medeniyetinde İlimler Tasnifinin Gelişimi", 10.

¹⁴⁶ Taşköprizâde Ahmed Efendi, *Miftâhu's-Sa'âde ve misbâhü's-siyâde fî mevzûâtü'l-ulûm*, (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1985).

¹⁴⁷ Çaldak, "Taşköprülüzâde'nin Mevzûatü'l-Ulûm'undaki İlimler Tasnifi Üzerine", 118.

¹⁴⁸ Taşköprizâde Ahmed Efendi, *Medînetü'l-Ulûm*, Beyazıt Kütüphanesi, Veliyyüddin, nr. 2637, vr. 113b vd.; Arıcı, "İlimler Tasnifi Literatüründe Ahlak İlmi", 6.

¹⁴⁹ Taşköprizâde Ahmed Efendi, *es-Sa'âdetü'l-Fâhira fî Siyâdeti'l-Âhira*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 936; Arıcı, "İlimler Tasnifi Literatüründe Ahlak İlmi", 6.

¹⁵⁰ Yiğın, "Fıkıh Usulünün İlimler Arasındaki Konumu", 33.

¹⁵¹ Taşköprizâde Ahmed Efendi, *Tercüme-i Şekâik-i Nu'mâniyye (Hadâikü's-şekâik)*, trc. Mehmed Mecdi, (İstanbul:1853/1269); Osman Demirci, "Osmanlı Âlimlerinin İlim Tasniflerinde Kelâm İlminin Yeri ve Önemi", *Uluslararası Katılımlı Osmanlı Bilim ve Düşünce Tarihi Sempozyumu (08-10 Mayıs 2014)*, ss. 462-473., 466.

¹⁵² Muhammed b. Salâh b. Celalliddin Mültevi el-Lârî, *Enmûzecu'l-Ulûm*, Süleymaniye Kütüphanesi, Damad İbrahim, nr. 791; Arıcı, "İlimler Tasnifi Literatüründe Ahlak İlmi", 7.

¹⁵³ Mehmed Birgivi Efendi, *Tekmile-i Terceme-i Tarikat-i Muhammediye*, (İstanbul: Dârü't-Tıbaâtü'l-Âmire, 1268); Demirci, "Osmanlı Âlimlerinin İlim Tasniflerinde Kelâm İlminin Yeri ve Önemi", 468.

¹⁵⁴ Bedrüddîn Muhammed b. Radyiddîn el-Gazzî, *ed-D ürrü'n-nazîd fî âdâbi'l-müfîd ve'l-müstefîd*, thk.Ali Zey'ur'un, (Beyrut: 1413/1993); Fatih Çollak, Cemil Akpınar, "Bedreddin Gazzî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13: 538.

¹⁵⁵ Şehabettin b. Şehabettin b. Abdülhak, *Fethü'l-hayy el-kayyûm bi-şerhi ravadü'l-fühûm*. Bkz. Çubukçu, "İslam Müelliflerine Göre İlimlerin Taksimi ve Bunlar Arasında Gazalinin Yeri", 130.

¹⁵⁶ Cevat İzgi, "Mehmed Suûdi Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28: 527.

¹⁵⁷ Bostanzâde Mehmet Efendi, *Yenâbiu'l-yakîn fî İhyâi ulûmi'd-dîn*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fâtih, nr. 2574; Mehmet İşpirli, "Bostanzâde Mehmed Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6: 311.

68. Yahya Nev'î Efendi (Şair Nev'î) (ö. 1007/1599): *Netâyicü'l-Fünûn ve Mehâsinü'l-Mütân*:¹⁵⁸ Müellifin on iki ilmi içine alan küçük hacimli ansiklopedik bir çalışmadır.¹⁵⁹

69. Taşköprülüzâde Muhammed Kemâleddin (ö. 1030/1620): *Mevzûatu'l-ulûm*:¹⁶⁰

70. Abdulkadir b. Muhammed el-Hüseynî et-Taberî (ö. 1033/1623): *Kitâb Uyûn el-mesâil min Ayân er-resâil*: İlim tasnifinden bahseden kitabıdır.¹⁶¹

71. Sadreddinzâde Mehmed Emin Şirvânî (ö. 1036/1627): *el-Fevâidü'l-Hâkânîyye*:¹⁶²

72. Sadruddin Şirâzî (Molla Sadrâ) (ö. 1050/1640): İlimler tasnifini de ihtiva eden eserleri şunlardır:

İksîru'l-Ârifîn:¹⁶³

Efsâr. Müellif bu iki eserinde farklı tasnifler yapmıştır. İlk eserinde, İbn Sînâ, Sühreverdî ve İbn Arabî'nin görüşlerini mezcederek bir tasnif biçimi geliştirmiştir.¹⁶⁴

73. Hacı Halife Mustafa b. Abdullah Kâtip Çelebî (ö. 1067/1657): *Keşfü'z-Zunûn an-esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*:¹⁶⁵ Bu eserinde ilimler, ilimlerin tasnifi, mahiyeti olmakla beraber daha çok Arapça kitap müellifleri hakkında bilgi barındırmaktadır.¹⁶⁶

74. Abdurrahman b. Abdilkâdir b. Alî el-Fihri (ö. 1096/1685): *el-Uknûm fî mebdâi (menâbici)'l-ulûm*: İlimlerin tasnifine dair manzum bir eserdir.¹⁶⁷

75. Karabaş Veli (1097/1686): *Câmi'u esrâri'l-Fusûs*: Müellif eserin baş kısmında ilimler tasnifi yapmaktadır.¹⁶⁸

76. İshak b. Hasan el-Tokâdî (ö. 1100/1689): *Nazm el-ulûm*:¹⁶⁹ Eser bir ilimler bibliyografyası niteliğindedir. Müellif ilimler hakkında beyit beyit bilgi vermektedir.¹⁷⁰

¹⁵⁸ Yahya Nev'î Efendi (Şair Nev'î), *Netâyicü'l-Fünûn ve Mehâsinü'l-Mütân*, (İlimlerin Özü, haz. Ömer Tolgay, (İstanbul: İnsan Yay. 1995).

¹⁵⁹ Nejat Sefercioğlu, "Nev'î", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 33: 53.

¹⁶⁰ Taşköprülüzâde Muhammed Kemâleddin, *Mevzûatu'l-ulûm*, trc. Kemâlüddin Mehmed Efendi, (Dersâdet: İkdâm Matbaası, 1313); Taşköprülüzâde Muhammed Kemâleddin, *Miftâhu's-Sa'âde ve Mîsbâhü's-Siyâde fî Mevzûatu'l-Ulûm tercümesi*, trc. Mümin Çevik, (İstanbul: 1975); Çaldak, "Taşköprülüzâde'nin Mevzû'âtü'l-Ulûm'undaki İlimler Tasnifi Üzerine", 117; Başkan, "Taşköprülüzâde'nin Miftâhu's-Sa'âde'si Bağlamında Osmanlı İlimler Tasnifi Geleneğinde Tefsir Tarihi Algısı", 143; Ali Duman, "Taşköprülüzâde Ahmed Efendi ve Mevzû'âtü'l-Ulûm'da Yer Alan Usul ve Fıkıhla İlgili İlimler", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/5 (2004/1): 47-64, .

¹⁶¹ Abdulkadir b. Muhammed el-Hüseynî et-Taberî: *Kitâb Uyûn el-mesâil min Ayân er-resâil*, (Kahire: 1316); Çubukçu, "İslam Müelliflerine Göre İlimlerin Taksimi ve Bunlar Arasında Gazalinin Yeri", 130.

¹⁶² Sadreddinzâde Mehmed Emin Şirvânî: *el-Fevâidü'l-Hâkânîyye*: Eserin adı kütüphanelerde, *el-Fevâidu'l-Hâkânîyye el-Abmedîyye Hanîyye*, *el-Fevâidu'l-Hâkânîyye li Abmed Müncîyye*, *el-Fevâidu'l-Hâkânîyye el-Abmed Hanîyye*. Bkz. Çubukçu, "İslam Müelliflerine Göre İlimlerin Taksimi ve Bunlar Arasında Gazalinin Yeri", 130.

¹⁶³ Sadruddin Şirâzî (Molla Sadrâ), *İksîru'l-Ârifîn*: haz. William C. Chittick, (Bringham Young University Pres, Utah 2003); Gökbulut, "İlim tasniflerinde Tasavvufun Yeri", 257.

¹⁶⁴ Gökbulut, "İlim tasniflerinde Tasavvufun Yeri", 257.

¹⁶⁵ Hacı Halife Mustafa b. Abdullah Kâtip Çelebî, *Keşfü'z-Zunûn an-esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014); Özturan, "Seyyid Şerîf Cürçânî'nin Risâle fî Taksîmi'l-ilm Tahlil, Tahkik ve Tercümesi", 121.

¹⁶⁶ İlhan Kutluer, "Keşfü'z-zunûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25: 321.

¹⁶⁷ Abdurrahman Çetin, Tevfik Rüştü Topuzoğlu, "Fâsıla", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12: 209.

¹⁶⁸ Kerim Kara, "Karabaş Veli", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24: 370.

¹⁶⁹ İshak b. Hasan el-Tokâdî, *Nazm el-ulûm*, (Mekke: 1303/1886); Fazlıoğlu, "Ta'lim İle İrşad Arasında: Erzurumlu İbrahim Hakkî'nin Medrese Ders Müfredatı", 115.

77. Hasen b. Mes'ud b. Muhammed el-Yûsî (ö. 1102/1691): *el-Kânûn fî Abkâmi'l-İlm ve'l-Âlim ve'l-Müteallim*: Müellif eserinde ilimleri “li zâtihi- li gayrihi” şeklinde tasnif yapmıştır. İbn Sînâ ve Gazzâlî’yi takip eden bir sınıflandırma içindedir.¹⁷¹

78.Yanyalı Esad Efendi (ö. 1143/1731): *et-Tâlimü’s-sâlis*: Müellif eserinin mukaddime kısmında ilimler tasnifinden bahsetmektedir.¹⁷²

79. Saçaklızâde Mehmed Efendi (ö. 1145/1732): *Tertîbü’l-Ulûm*: Müellif bu eseri ilimlere, ilimlerin tasnifine dair yazmıştır.¹⁷³

80. Muhammed b. et-Tarsûsî (ö. 1145/1732): *Enmûzecu’l-Ulûm li Erbâbi’l-Fubûm*: Müellif bu eserinde muhtelif ilimler hakkında güncel tartışmaları ele almıştır.¹⁷⁴

81.Muhammed b. ‘A’la b. Ali et-Tehânevî (ö. 1158/1745): *Keşşâfu Istalâhâtü’l-Fünûn ve’l-Ulûm*:¹⁷⁵ Müellifin ilimler tasniyle alakalı eseridir. Kadı Beyzâvî ilimler tasnifinde bu eserden faydalanmış belki olduğu gibi almıştır.¹⁷⁶

82. Muhammed (Mehmed¹⁷⁷) Akkirmânî (ö. 1174/1760): Kaynaklarda geçen eserleri şunlardır:

Ta’rifâtü’l-Fünûn ve Menâkıbü’l-Musannifîn: Müellifin ilim tasnifinden ve ilimlerden bahseden eseridir.¹⁷⁸

Kadı Mîr Metni Hidâye Tercümesi: İklîlü’t-Terâcim: Akkirmânî, bilim anlayışına *İklîlü’t-Terâcim*’in mukaddimesinde yer vermiştir.¹⁷⁹

83. Ebû Saîd Mehmed b. Mustafa el-Hâdimî (ö. 1176/1762): Şu eserler nisbet edilmektedir:

el-Berîkatü’l-Mahmûdiyye fî Şerhi’t-Tarikati’l-Muhammediyye:¹⁸⁰ . Birgivi’nin *et-Tarikâtü’l-Muhammediyye*’sinin şerhidir.¹⁸¹

Mukaddimâtü Beyânî Mevzûâtü’l-Ulûm:¹⁸²¹⁸³

¹⁷⁰ Bayram Özfirat, “Tokat’ın 17. Yüzyıl Âlim Şairlerinden İshâk Bin Hasan Tokatî ve Nazmu’l-Ulum Adlı Mesnevisi”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, (Anklara, 2013): 2074-2076.

¹⁷¹ Hasen b. Mes’ud b. Muhammed el-Yûsî, *el-Kânûn fî Abkâmi’l-İlm ve’l-Âlim ve’l-Müteallim*, nşr. Hamîd Hamânî, (Rabat: Matbaatü’s-Şâle,1998); Arıcı, “İlimler Tasnifi Literatüründe Ahlak İmi”, 10.

¹⁷² Yanyalı Esad Efendi, *et-Tâlimü’s-sâlis*, Râgıb Paşa Ktp., nr. 824; Sarıkavak Kazım, “Yanyalı Esad Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43: 323.

¹⁷³ Saçaklızâde Mehmed Efendi, *Tertîbü’l-Ulûm*, thk. Muhammed b. İsmail es-Seyyid Ahmed, (Beyrut: Dârü’l-Beşâiri’l-İslamiyye, 1988); Zekeriya Ak, M. Akif Özdoğan, (Kahramanmaraş, Ukde yay. 2009)

¹⁷⁴ Muhammed b. et-Tarsûsî, *Enmûzecu’l-Ulûm li Erbâbi’l-Fubûm*, 1275/1858-1859. “Millet Kütüphanesi Ali Emiri Arabî” bölümünde “2557, 3382, 4182”; Mehmed Çiçek, “Tarsûsî’nin “Enmûzecu’l-Ulûm”unda Tefsir”, *Turkish Studies-International Periodical Fort He Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, Volüme 9/2 Winter 2014, p. 495-521, 496.

¹⁷⁵ Muhammed b. ‘A’la b. Ali et-Tehânevî, *Keşşâfu Istalâhâtü’l-Fünûn ve’l-Ulûm*, nşr.Ali Dahrûc, (Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1996); Türker, “İslam Düşüncesinde İlimler Tasnifi”, 555.

¹⁷⁶ Bkz. Koçinkaç, “Kâdî Beyzâvî’ye Göre İlimlerin Tasnifi ve Munif fî Sinâ’ati’t-Tarif/Ta’rifâtü’l-Ulûm Adlı Eserinin Edisyon Kritiği”, 390.

¹⁷⁷ Müellifin ismi bazı kaynaklarda Mehmed olarak geçmektedir. Bkz. Emrullah Yüksel, “Birgivi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6: 194.

¹⁷⁸ Hatice Toksöz, “Muhammed Akkirmânî’nin Ta’rifâtü’l-fünûn ve menâkıbü’l-musannifin Adlı Eserinde Felsefî İlimler Algısı”. *Osmanlı Araştırmaları*. sy. 42 (2013): ss. 177-205. 179.

¹⁷⁹ Muhammed Akkirmânî, *Ta’rifâtü’l-Fünûn ve Menâkıbü’l-Musannifîn*, Süleymaniye Kütüphanesi, Aşir Efendi, nr. 325; Toksöz, “Muhammed Akkirmânî’nin Ta’rifâtü’l-fünûn ve menâkıbü’l-musannifin Adlı Eserinde Felsefî İlimler Algısı”, 179.

¹⁸⁰ Ebû Saîd Mehmed b. Mustafa el-Hâdimî, *el-Berîkatü’l-Mahmûdiyye fî Şerhi’t-Tarikati’l-Muhammediyye*, (İstanbul: Şirket-i Sahafiye-i Osmaniye, 1318).

¹⁸¹ Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, 347.

84. Erzurumlu İbrahim Hakkı (ö. 1194/1780): *Tertibu'l-Ulûm*: Farklı kütüphanelerde yazmaları olsa da hepsinde eksiklikler vardır.¹⁸⁴ Osmanlı medreselerindeki eğitimin mantığı, okutulan eserler, eğitim yöntemleri ve eğitimin maksadı gibi hususlarda bilgi vermektedir. Eser manzum olarak ele alınmıştır. İlimlerden bahsetmektedir.¹⁸⁵

85. Muhammed b. Ali es-Sabbân el-Misrî eş-Şafî (ö. 1206/1792): *Hâşiye alâ şerhi's-süllem li'l-Melevî*: Müellif ilimlere uygulanabilecek on kıtas üzerinde durarak ilimler hakkında bilgi edinme üzerinde durmuştur.¹⁸⁶

86. Mehmed Hafid Efendi (ö. 1226/1811): *ed-Düerü'l-Müntehabâtü'l-Mensûre fî Islâhi'l-Galâtâtü'l-Meşbûre*: Müellif dilde yanlış kullanılan kelimelerin incelenmesi ile ilgili vücuda getirdiği Türkçe sözlük ve ansiklopedik eserinde ilimler hakkında bilgi vermektedir.¹⁸⁷

87. İbrahim b. Muhammed b. Ahmed el-Bacûrî (ö. 1277/1860): *Hâşiye alâ metni's-süllemi'l-müevnak*: (Mısır: Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî. 1928.) İlimler hakkında bilgi vermektedir.¹⁸⁸ Ahdarî'nin mantığa dair eserinin şerhidir.¹⁸⁹

88. Muhammed Sıddîk Hasan Han el-Kannûcî (ö. 1307/1890): *Ebcedü'l-Ulûm*.¹⁹⁰ Müellifin ilimler tasnifine dair bir eserdir.¹⁹¹

89. Sünbülzâde Vehbî (ö.m. 1809): *Lütfiyye*: Müellif oğlu Lutfullah'a ilimlerle ilgili tavsiyesinde, otuzdan fazla ilimden bahseder ve bu ilimler hakkında kısa değerlendirmelerde bulunur.¹⁹²

90. İsmail Hakkı İzmirli (ö.m. 1868): Müellifin ilimler tasnifini ele aldığı eserleri şunlardır:

Tasnifu'l-'ulûm.¹⁹³

Fenn-i Menâhic: İzmirli, *Fenn-i Menâhic* eserini batılı bilim adamlarının yaptığı ilimler tasnifi sınıflandırmalarını esas alarak yazmış gibidir.¹⁹⁴

Miyâru'l-Ulûm.¹⁹⁵

Müellif son iki eserinde ilimleri aklî ilimler ve naklî ilimler olarak ayırarak tasnife tabii tutmuştur.¹⁹⁶

¹⁸² Ahmet Özel, "Hanefî Fıkıh Alimleri", 348.

¹⁸³ Mustafa Yayla, "Ebu Sâid Hâdimî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15: 25.

¹⁸⁴ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Tertibu'l-Ulûm*, İstanbul Üniversitesi, Merkez Kütüphanesi, nr. TY 3727/1, 1b-7a; 1165/175; Fazloğlu, "Ta'lim İle İrşad Arasında: Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Medrese Ders Müfredatı", 121.

¹⁸⁵ Fazloğlu, "Ta'lim İle İrşad Arasında: Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Medrese Ders Müfredatı", 116.

¹⁸⁶ Muhammed b. Ali es-Sabbân el-Misrî, *Hâşiye alâ şerhi's-süllem li'l-Melevî*, (Mısır: Matbaatu Mustafa el-Babi, 1938); Abdullah Öztop, "Gün Yüzüne Çıkmayı Bekleyen Kıtas: İlimler Tasnifi için Mebâdi-i Aşera", III. *Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi - Bildiriler Kitabı II*, ss. 217-225., 224.

¹⁸⁷ Hüseyin Akpınar, "İlimler Tasnifinde Musikinin Yeri", *İstem*. sy. 5 (2005), 200.

¹⁸⁸ İbrahim b. Muhammed b. Ahmed el-Bacûrî, *Hâşiye alâ metni's-süllemi'l-müevnak*, (Mısır: Matbaatu Mustafa el-Bâbî, 1928); Öztop, "Gün Yüzüne Çıkmayı Bekleyen Kıtas: İlimler Tasnifi için Mebâdi-i Aşera", 218.

¹⁸⁹ Ahmet Saim Kılavuz, "Bacûrî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4: 416.

¹⁹⁰ Muhammed Sıddîk Hasan Han el-Kannûcî, *Ebcedü'l-Ulûm*, nşr. Abdülcebbar Rüzgâr, (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1978), I-II; Türker, "İslam Düşüncesinde İlimler Tasnifi", s. 554.

¹⁹¹ Abdülhamit Bırışık, A. Cüneyt Eren, "Sıddîk Hasan Han", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2009): 37: s. 94.

¹⁹² Sünbülzâde Vehbî, *Lütfiyye*, haz. Süreyya Ali Beyzâdeoğlu, (İstanbul: 1996; Çaldak, "Taşköplüzâde'nin Mevzû'atü'l-Ulûm'undaki İlimler Tasnifi Üzerine", 117.

¹⁹³ İsmail Hakkı İzmirli, *Tasnifu'l-'ulûm*, nşr. Adnan Bülent Baloğlu ve Mehmet Şeker, (Ankara: 1996.

¹⁹⁴ İsmail Hakkı İzmirli, *Fenn-i Menâhic*: Methodologie (İstanbul: Hukuk Matbaası, 1329/1911); Demir, "İzmirli İsmail Hakkı'ya Göre İlimler Tasnifi", 86.

¹⁹⁵ İsmail Hakkı İzmirli, *Miyâru'l-Ulûm*, (İstanbul: y.y., 1315/1897)

91. Ahmet Cevdet Paşa (ö. 1312/1895): *Beyâni'l-Ünvân*: Müellifin İslâmî ilimler metodolojisine dair bir eserdir.¹⁹⁷

92. Sava Paşa (ö. 1318/1901?): *İslam Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd*: Müellif bu eserinde ilimlerin tasnifine ve fıkıhın konumuna dikkat çekmiştir.¹⁹⁸

93. Fazlurrahman (ö.m. 1988): *İslam ve Çağdaşlık Fikri Bir Geleneğin Değişimi*: Kitabın 88-97 sayfaları arasında Fazlurrahman “dinî ve akli ilimlerin ayırımını tehlikeli ve vahim bir gelişme olarak değerlendiren bir yaklaşım” benimsemiştir.¹⁹⁹

94. Necati Öner (d.m. 1927/ ö.m. 2019): *Tanzimattan Sonra İlim ve Mantık Anlayışı*: çeşitli müelliflerin ilimler tasnifinden bahsetmektedir.

Yaşayan Müellifler

95. Süleyman Yapıcı: *İlimler Tasnifi (İlmi Zahir ve İlmi Batın)*:

96. Osman Bakar: *Classification of Knowledge in Islam*: (İslamic Texts Society, Cambridge/UK, 1998.²⁰⁰) (İslam Düşüncesinde İlimlerin Tasnifi, çev. Ahmet Çapku, İstanbul, İnsan Yayınları, 2012.²⁰¹)

97. Seyyid Hüseyin Nasr (d.m. 1933/ ö.--): *İslam ve İlim*: Eser İlhan Kutluer tarafından *İslâm ve İlim, İslâm Medeniyetinde Akli ilimlerin Tarihi ve Esasları* şeklinde tercüme edilmiştir.²⁰²

98. Remzi Demir (d.m. 1963/ö.--): *Philosophia Ottomanica (Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Türk Felsefesi)*: İslamın klasik çağında başlayan bilim sınıflaması ve bilim geleneğinin Selçuklular ve Osmanlılardaki gelişimine yönelik eleştirel bir çözümleme sunuyor.²⁰³

99. Ramazan Şeşen (d.m. 1937/ ö.--) vd.: *Osmanlı Bilim Literatürü Tarihi Zeyilleri ve Osmanlı Mevzuâtı al-ulûm Literatürü Tarihi*.²⁰⁴

100. Molla Musa Celali Geçit (el-Beyazîdî) (d. 1938/ö.--): *Mecmuatu'l-ulûm*: Medreselerde okutulan on dört ilim hakkında bilgi vermektedir.²⁰⁵

2. Hakkında Sınırlı Bilgi Olan Müellifler

101. Muhittin Mahvi (ö. ?): *Mazbutâtü'Fünûn*: Tanzimattan sonra ilimler tasnifiyle alakalı yazılan bir eserdir.²⁰⁶

102. Süleyman Sırrı (ö. ?): *Mantık*: Kitabında ilimler tasnifine yer vermektedir.²⁰⁷

103. Ahmed b. Muhammed İbn Ebû'r-Rebî' (ö. ?): *Sülûkü'l-mâlik fî tedbîri'l-memâlik*: Müellifin bu eserinin üçüncü bölümünün baş kısmında geniş bir ilimler tasnifi yer almaktadır.²⁰⁸

¹⁹⁶ Demir, “İzmirli İsmail Hakkı'ya Göre İlimler Tasnifi”, 96.

¹⁹⁷ Ahmet Cevdet Paşa, *Beyâni'l-Ünvân*: (İstanbul: 1273); Yusuf Halaçoğlu, Mehmet Âkif Aydın, “Cevdet Paşa”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7: 449.

¹⁹⁸ Sava Paşa, *İslam Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd*, trc. Baha Arıkan, (Ankara: 1956); Yığın, “Fıkıh Usulünün İlimler Arasındaki Konumu”, 28.

¹⁹⁹ Fazlurrahman, *İslam ve Çağdaşlık Fikri Bir Geleneğin Değişimi*, trc. Alparslan Açıkgenç- M. Hayri Kırbaoğlu, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002); Şimşek, “İlimler Tasnifi Açısından Fıkıh ve Usulü”, 62.

²⁰⁰ Oktay, “Nasîrüddîn Tûsî'nin İlim/Hikmet Sınıflandırmasına Yansıyan Din Felsefe İlişkileri”, 87.

²⁰¹ Osman Bakar: *Classification of Knowledge in Islam*, (Cambridge/UK: Islamic Texts Society, 1998); *İslam Düşüncesinde İlimlerin Tasnifi*, trc. Ahmet Çapku, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2012); Şimşek, “İlimler Tasnifi Açısından Fıkıh ve Usulü”, 60.

²⁰² Seyyid Hüseyin Nasr, *İslam ve İlim İslâm Medeniyetinde Akli ilimlerin Tarihi ve Esasları*, trc. İlhan Kutluer, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1989); Cevher Şulul, “İslam Felsefesinde İlimlerin Sınıflandırılması Geleneği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (2002), ss. 217-233., s.220.

²⁰³ Remzi Demir, *Philosophia Ottomanica (Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Türk Felsefesi)*: cilt: I-II-III, (Ankara: Lotus Yayınları, 2005); Aydın, “Epistemolojik Temelleri Işığında İbn Abd el-Berr'in Bilim Sınıflaması ve Değeri”, 48.

²⁰⁴ Ramazan Şeşen, *Osmanlı Bilim Literatürü Tarihi Zeyilleri ve Osmanlı Mevzuâtı al-ulûm Literatürü Tarihi*, ilt. ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, (İstanbul: IRCICA, 2011).

²⁰⁵ Molla Musa Celali Geçit, *Mecmuatu'l-ulûm*, (İstanbul, İhvan Neşriyat. t.y.).

²⁰⁶ Necati Öner, “*Tanzimat'tan Sonra Türkiye'de İlim ve Mantık Anlayışı*”, (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967), 109.

²⁰⁷ Öner, “*Tanzimattan Sonra Türkiye'de İlim ve Mantık Anlayışı*”, 109.

104. Abdullah Nezir Ahmed (ö. ?): *Hizânetü'l-'Ulûm fî Tasnîfi'l-Fünûni'l-İslâmiyye ve Mesâdirihâ:* (Beyrut, 1998/1419.) Zekeriyya el-Ensârî'nin *el-Lü'lüü'n-Nazîm fî Ravmî't-Te'allumi ve't-Ta'lim* adlı risalenin şerhidir. Aristo ve Eflatun'un tasniflerinden bahsetmektedir.²⁰⁹

105. Seyyid Abdulzade Muhammed Tahir (ö. ?) ve Serkiz Urpilyan (ö. ?): *Mabzen'ül-Ulûm.*²¹⁰ Dini ilimler ve fen ilimlerinden bahseden ansiklopedik bir eserdir.

106. Ebü Ali es-Selmâsî (ö. ?): *eş-Şeri'fe fî Tekâsîmi'l-'Ulûmi'l-Yakîniyye:* Müellif bu eserinde ilimlerin tasnifini, tarifini ve tenkidini yapmıştır.²¹¹

107. Hâlid Hadîdî (ö. ?): *Felsefetü ilmi tasnîfü'l-kütüb:*²¹² İlim tasnifi değerlendirmelerinde bulunmuştur.

108. Müsâid b. Süleyman b. Nâsır et-Tayyâr (ö. ?): *Makâlât fî Ulûmi'l-Kur'ân ve Usûli't-Tefsîr.*²¹³ Müellif ilimleri, Kur'ân'dan ortaya çıkan ilimler ve Kur'ân ile diğer bilim dalları arasında müşterek olan ilimler olmak üzere iki ana başlık altında toplamıştır.²¹⁴

109. Hişâm Muhyiddin el-Âlûsî (ö. ?): *Felsefetü'l-Kindî:* (Beyrut, 1985.) Müellif bu eserinde Kindî'nin ilimler tasnifini de konu edinmiştir.²¹⁵

Yüzyıl/hicri	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
sayı	2	7	14	13	11	10	11	17	21	10	11	3	5	8

Bu tabloda İlimler tasnifi konusunda yazılan eserlerin yoğunluğu görülmektedir. Bazı dönemlerde neden bu eser yazımlarının yoğunlaştığı üzerinde çalışılması gereken bir husustur.

3. Ülkemizde Yazılmış Olan İlimler Tasnifi İçeren Bazı Eserler

Bu başlık altındaki eserler müstakil olarak ilimler tasnifi eserleri değildir. Ülkemizde yukarıda zikri geçen müelliflerden bazıları hakkında bilgi vermek için yazmış oldukları, ilimler tasnifi konusunu da içeren eserlerdendir.

110. Ömer A. Ferruh, *İhvân-ı Safâ, Klasik İslam Filozofları ve Düşünceleri,*²¹⁶

111. Ahmet Arslan, *İslam Felsefesi Üzerine.*²¹⁷ İlimler tasnifine değinmektedir.

112. Ahmet Arslan, *İbn Haldun'un İlim Ve Fikir Dünyası.*²¹⁸ İbn Haldun'un ilimler tasnifini de içermektedir.

113. Süleyman Uludağ, *İbn Haldun: Hayatı, Eserleri, Fikirleri,*²¹⁹ İbn Haldun'un ilimler tasnifine değinmektedir.

²⁰⁸ Ahmed b. Muhammed İbn Ebü'r-Rebî', *Sülûkü'l-mâlik fî tedbîri'l-memâlik*, nşr. Nâcî et-Tikrîti, (Beyrut: 1403/1983); Mustafa Çağrı, "Tedbîru'l-Medîne", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40: 259-260.

²⁰⁹ Abdullah Nezir Ahmed, *Hizânetü'l-'Ulûm fî Tasnîfi'l-Fünûni'l-İslâmiyye ve Mesâdirihâ*, Beyrut: 1998/1419.).

²¹⁰ Seyyid Abdulzade Muhammed Tahir ve Serkiz Urpilyan, *Mabzen'ül-Ulûm*, (İstanbul: Artin Asaduryan Matbaası, 1308).

²¹¹ Aykut, "Ansiklopedi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 3: 218.

²¹² Hâlid Hadîdî, *Felsefetü ilmi tasnîfü'l-kütüb*, (Kahire: Mektebetü'n-Nahda el-Misriyye, 1969); ürker, "İslam Düşüncesinde İlimler Tasnifi", 540.

²¹³ Müsâid b. Süleyman b. Nâsır et-Tayyâr, *Makâlât fî Ulûmi'l-Kur'ân ve Usûli't-Tefsîr*, (Riyad: Merkezu Tefsir li'd-dirâsâti'l-Kur'âniyye, 2015); Çelik, "Ulûmu'l-Kur'ân'la İlgili İlimlerin Tasnifi", 238.

²¹⁴ Çelik, "Ulûmu'l-Kur'ân'la İlgili İlimlerin Tasnifi", 238.

²¹⁵ Hişâm Muhyiddin el-Âlûsî, *Felsefetü'l-Kindî*, (Beyrut: 1985); Demir, "Klasik İlim Sınıflamaları ve Kelam İlminin Konumu", 103.

²¹⁶ Ömer A. Ferruh, *İhvân-ı Safâ, Klasik İslam Filozofları ve Düşünceleri*, trc. İlhan Kutluer), ed. M. M. Şerif, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2000), ss. 95-1119.

²¹⁷ Ahmet Arslan, *İslam Felsefesi Üzerine*, (Ankara: Vadi Yayınları, 1996).

²¹⁸ Ahmet Arslan, *İbn Haldun'un İlim Ve Fikir Dünyası*, (Ankara: Vadi Yayınları, 1997).

²¹⁹ Süleyman Uludağ, *İbn Haldun: Hayatı, Eserleri, Fikirleri*, (Ankara: TDV Yayınları, 1993).

114. Kasım Şulul, *İbn Haldun'a Göre İslam Medeniyeti*,²²⁰ İbn Haldûn'un ilimler tasnifini vermektedir.
115. İlhan Kutluer, *Yitirilmiş Hikmeti Ararken*,²²¹ İlimler tasnifine değinmektedir.
116. İlhan Kutluer, *Akıl ve İtikat*,²²² İlimler tasnifine değinmektedir.
117. Mehmet Bayraktar, *İslam Felsefesine Giriş*,²²³ İlimler tasnifine değinmektedir.
118. Mehmet Bayraktar, *İslam'da Bilim ve Teknoloji Tarihi*,²²⁴ Belli başlı âlimlerin şematik olarak ilimler tasnifini vermektedir.
119. Bayram Ali Çetinkaya (edit.), *İslam Felsefesi Tarihi 1*,²²⁵ Kitabın içerisinde bazı filozofların görüşleri ile ilimler tasnifinden bahsen müstakil bir başlık vardır.
120. Ali Bulaç, *İslam Düşüncesinde Din-Felsefe/Vahiy-Akıl İlişkisi*,²²⁶ İlimler tasnifinden bahsetmektedir.
121. Kasım Turhan, *Âmirî ve Felsefesi*,²²⁷ Amirî'nin ilimler tasnifine değinmektedir.
122. Necip Taylan, *Gazzâlî'nin Düşünce Sisteminin Temelleri*,²²⁸ Müellifin ilimler tasnifine değinmektedir.
123. Şakir Kocabaş, *İslam'da Bilginin Temelleri*,²²⁹ İlimler tasnifine değinmektedir.
124. Yusuf Akçura, *Ulum ve Tarib*. İlimler tasnifine değinmektedir.
125. Hilmi Ziya Ülken, *Türk Tefekkürü Tarihi*, Yazar İslami ilimler hakkında bilgi vermekte ve akli-nakli olmak üzere ikili tasnifi dikkate almaktadır.²³⁰
126. Cevat İzgi, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, Yazar bu eserinde ilimler tasnifiyle alakalı eserlere yer vermiştir.²³¹
127. Mehmet Vural, *Gazzâlî Felsefesinde Bilgi ve Yöntem*,²³² Yazar Gazzâlî'nin ilimler tasnifine de yer vermektedir.²³³ Gazzâlî'nin ilimler tasnifine değinmektedir.
128. Mümin Çevik, *İlimler Ansiklopedisi*,²³⁴ Taşköprülüzâde Ahmed Efendi'nin *Mevzuat'ül-Ulûm*'unun latinize edilmiş halidir.
129. İsmail Hekimoğlu-H. Hüseyin Korkmaz, *İlimler ve Yorumlar (İlimlere Bir Başka Açıdan Bakış)*. İlimler tasnifinden bahsetmektedir.

²²⁰ Kasım Şulul, *İbn Haldun'a Göre İslam Medeniyeti*, (Ankara: İnsan Yayınları, 2011).

²²¹ İlhan Kutluer, *Yitirilmiş Hikmeti Ararken*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2012).

²²² İlhan Kutluer, *Akıl ve İtikat*, (İstanbul: 1996).

²²³ Mehmet Bayraktar, *İslam Felsefesine Giriş*, (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1988).

²²⁴ Mehmet Bayraktar, *İslam'da Bilim ve Teknoloji Tarihi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1985).

²²⁵ Bayram Ali Çetinkaya (edit.), *İslam Felsefesi Tarihi* (İstanbul: Grafiker Yayınları, 2012).

²²⁶ Ali Bulaç, *İslam Düşüncesinde Din-Felsefe/Vahiy-Akıl İlişkisi*, (İstanbul: 1995).

²²⁷ Kasım Turhan, *Âmirî ve Felsefesi*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1992).

²²⁸ Necip Taylan, *Gazzâlî'nin Düşünce Sisteminin Temelleri*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2013).

²²⁹ Şakir Kocabaş, *İslam'da Bilginin Temelleri*, (İstanbul: Küre Yayınları, 2015).

²³⁰ Hilmi Ziya Ülken, "Türk Tefekkürü Tarihi, (Yapı Kredi Yayınları", 1982), 83-93.

²³¹ F. Samime İnceoğlu, "Türk Bilim Tarihi Çalışmalarında Bir Hakikat Yolcusu: Cevat İzgi ve "Osmanlı Medreselerinde İlim", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2/4 (2004): ss. 711-720, 715.

²³² Mehmet Vural, *Gazzâlî Felsefesinde Bilgi ve Yöntem*, (Ankara: Ankara Okulu yay. 2004).

²³³ Vural, "Gazzâlî Felsefesinde Bilgi ve Yöntem", 188.

²³⁴ 128. Mümin Çevik, *İlimler Ansiklopedisi*, (İstanbul: Üçdal Neşriyat, ts.).

130. Heinz Heimsoeth, *Felsefenin Temel Disiplinleri*, çev. Takiyettin Mengüşoğlu, İSAM yayınları. İlimler tasnifinden bahsetmektedir.

131. Hüseyin Sarıoğlu, *İbn Rüşd*,²³⁵ İbn Rüşd'ün ilimler tasnifinden bahsetmektedir.

132. Yaşar Aydın, *Fârâbî*,²³⁶ Fârâbî'nin ilimler tasnifinden bahsetmektedir.

133. Zeki Necib Mahmud, *Câbir b. Hayyân*,²³⁷ Câbir ve ilimler tasnifi ile ilgili bilgilere değinmektedir.²³⁸

134. Cemil Meriç, *Işık Doğudan Gelir*.²³⁹ Yazar bu kitabında Batı-Doğu ilimler tasnifine dair değinmiştir.

135. *İslam Medeniyeti Tarihi El Kitabı*,²⁴⁰ Kitabın “İslâm Medeniyetinde Eğitim-Öğretim Ve İlmî Faaliyetler” bölümünde ilimler tasnifinden bahsedilmektedir.

136. Cahid Baltacı, *İslam Medeniyeti Tarihi*,²⁴¹ Yazar belli başlı alimlerin ilimler tasnifi kitaplarını vererek konuya da değinmektedir.

137. İbrahim Sarıçam, Seyfettin Erşahin, *İslam Medeniyeti Tarihi*,²⁴² Kitabın içinde ilimler ve tasnifi hakkında bilgiler bulunmaktadır.

138. Wilhelm Barthold, Mehmet Fuad Köprülü, *İslam Medeniyeti Tarihi*,²⁴³ Kitabın izahlar kısmında ilimler tasnifi hakkında bilgiler bulunmaktadır.

139. Sema Özdemir, *Dâvud Kayserî'de Varlık Bilgi ve İnsan*,²⁴⁴ Yazar Dâvud Kayserî'nin ilimler tasnifini ve ondan önce yazılan bazı ilimler tasnifine yer vermektedir.

140. Mian Muhammed Şerif, *Klasik İslam Filozofları ve Düşünceleri*,²⁴⁵ Çeşitli yazarların İslam filozoflarının fikirleri hakkında bilgi vermektedir.

141. Muharrem Kılıç, *İbn Rüşd'ün Hukuk Düşüncesi*,²⁴⁶ Yazar kitabın ikinci bölümünde İbn Rüşd'ün ilimler tasnifine yer vermektedir.

142. Nihat Keklik, *Felsefenin İlkeleri*,²⁴⁷ Kitabın bir bölümde ilimler tasnifini işlemektedir.

Liste incelendiği zaman buradaki çalışmaların çoğu zaman belirli müellifler üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. İbn Haldun, İbn Sina, Gazzali, Farabi üzerinde yoğun çalışma yapılan müellifler arasında yer almaktadır. Bir başka dikkat çeken husus ise konunun Felsefe Tarihi türündeki eserlerde yer almasıdır.

4. İlimler Tasnifi Konusunda Yapılmış Doktora Tezleri

Aşağıda isimlerini verdiğimiz bu çalışmalar genel olarak doğrudan ilimler tasnifini içermektedir.

²³⁵ Hüseyin Sarıoğlu, *İbn Rüşd*, (İstanbul: İSAM yayınları).

²³⁶ Yaşar Aydın, *Fârâbî*, (İstanbul: İSAM yayınları).

²³⁷ Zeki Necib Mahmud, *Câbir b. Hayyân*, (İskenderiyye: Mektebi Mısriyye, 2001).

²³⁸ Aygün Akyol, İclal Arslan, “*Câbir b. Hayyân ve Tanımlar Kitabı*”, (Ankara: Elis Yayınları, 2015), 23.

²³⁹ Cemil Meriç, *Işık Doğudan Gelir*, (İstanbul: İletişim Yayınları).

²⁴⁰ *İslam Medeniyeti Tarihi El Kitabı*, ed. Eyüp Baş, (Ankara: Grafiker Yay. 2017).

²⁴¹ Cahid Baltacı, *İslam Medeniyeti Tarihi*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay. 2010).

²⁴² İbrahim Sarıçam, Seyfettin Erşahin, *İslam Medeniyeti Tarihi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013).

²⁴³ Wilhelm Barthold, Mehmet Fuad Köprülü, *İslam Medeniyeti Tarihi*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1984).

²⁴⁴ Sema Özdemir, *Dâvud Kayserî'de Varlık Bilgi ve İnsan*, (İstanbul: Nefes Yayınları, 2014).

²⁴⁵ Mian Muhammed Şerif, *Klasik İslam Filozofları ve Düşünceleri*, (İstanbul, İnsan Yayınları, 2017).

²⁴⁶ Muharrem Kılıç, *İbn Rüşd'ün Hukuk Düşüncesi*, (İstanbul. Ensar Neşriyat, 2005).

²⁴⁷ Nihat Keklik, *Felsefenin İlkeleri*, (Ankara: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1996).

1. Cemile Barışan, *İbn Haldun'un İslam Düşüncesindeki Arka Planı ve Mukaddime'nin İlimler Tasnifindeki Yeri*, (Doktora Tezi, İstanbul 2013).

2. İbrahim Çetintaş, *Saçaklızâde ve İlimleri Sınıflandırması*, (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Ankara, 2006).

3. Birgül Bozkurt Gülmez, *İbn Seb'in Hayatı, Eserleri ve Felsefi Görüşleri*, (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2008).

4. Halide Yenen, *Sühreverdî Felsefesinde Epistemolojisi*, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2007).

5. Cemile Barışan, *İbn Haldun'un İslam Düşüncesindeki Arka Planı ve Mukaddimenin İlimler Tasnifindeki Yeri*, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2013).

6. Kemal Sözen, *Ahmed Cevdet Paşa'nın Felsefi Düşüncesi*, (Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, 1995).

7. İbrahim Özkılıç, *Sadrüşşeria es-Sağir'in Tadi'l-Ulûm İsimli Eseri* (devam ediyor), (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, t.y.)

8. Ahmet Bayatı, *"Şerh Tadi'l Ulûm" Adlı Eserin Tahkik ve Değerlendirmesi* (devam ediyor), (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, t. y.)

9. Yasin Karakuş, *Bostanzâde Mehmet Efendi'nin 'Yenâbiü'l-Yakîn fî İhyâi Ulûmiddîn Adlı Eseri (İnceleme-Metin)* (devam ediyor), (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, t.y.)

Yapılan dokuz doktora tezi bir kısmı doğrudan müellifin ilimler tasnifi konusunu ele alırken bir kısmı da müellifin biyografisi ve düşünce sistemini esas almışlardır. Bunlar içerisinde tahkik çalışmalarının da yer almış olması yazma eserlerin geniş kitlelere ulaştırılması bakımından önem arz etmektedir.

5. İlimler Tasnifi Konusunda Yapılmış Yüksek Lisans Tezleri

1. Adem Yiğit, *Osmanlı İlimler Tasnifi Literatüründe Felsefi İlimler Algısı*, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018).

2. Ömer Özyılmaz, *İbrahim Hakkı Erzurumî'nin Tertîb-i Ulûm İsimli Eserindeki Eğitimle İlgili Görüşleri*, (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 1986).

3. Nural Savcı, *İslam Filozoflarında Bilim Sınıflaması ve Sosyoloji Anlayışı*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1998).

4. Bayram Özfirat, *Tokatlı İshâk Efendi'nin Nazmu'l-Ulûm, Nazmu'l-Le'âlî ve Manzûme-i Keydânî Adlı Mesnevileri (İnceleme-Metin)*, (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2006).

5. Didar Ayşe Akbulut, *Nev'î Efendi'nin Netâyicü'l Fünûn Adlı Eserinde İlimler Tasnifi- Bir Bağlam Denemesi (İngilizce)*, (Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2014).

6. Rabia Dörtkardeş, *İhsau'l-Ulum Adlı Eseri Çerçevesinde Farabi'de Mantık* (Devam Ediyor), (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa, t.y.)

7. Metin Kılıç, *İlimlerin Tasnifi Farabi ve İbn-i Haldun Örneği* (devam ediyor), (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, t.y.)

8. Vüsal Şirmammadov, *Joachim Wach'a Göre Bilimler Tasnifi ve Din Sosyolojisi*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2007).

9. Emrullah Bulut, *Kâtip Çelebi'nin Düşüncesinde Akli İlimlerin Yeri ve Önemi*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2006).
10. Eyüp Taşöz, *İbn Hâldûn'un Mukaddime'sinde İlimler Sınıflaması*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2003).
11. Mehmet Emin Acat, *Farabi'nin İlimler Sınıflamasında Medeni İlim'in Yeri ve Değeri*, (Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2005).
12. Halide Yenen, *İbn Sînâ'da İlimler tasnifi (Risâle fî aksâmi'l-bikme /Ebû Ali Hüseyin b. Abdullah b. Hasan el-Belhî İbn Sinâ)* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2001).
13. Halil İbrahim Kaygısız, *İslâm İlimler Tasnifinde Tefsir (Taşköprüzâde'nin Miftâbu's-Saâde'si Örneğinde)*, (Yüksek Lisans, Marmara Üniversitesi, 2011).
14. M. Taha Boyalık, *Molla Fenârî'nin Aynü'l-âyan Adlı Tefsirinin Mukaddimesi (Tablil ve Değerlendirme)*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2007).
15. Mustafa Necip Yılmaz, *Taşköprülüzâde ve es-Saâdetü'l-fâhire fî Siyâdeti'l-âbire Adlı Eseri*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1991).
16. Nadir İlhan, *Nev'i Efendi: Netâyicü'l-fünûn ve Mehâsinü'l-mütân: Giriş-Metin-Dizinler*, (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, 1992).
17. Ömer Ali Yıldırım, *İbn Haldûn'da İlimler Tasnifi ve Felsefe Eleştirisi*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2005).
18. Sami Arslan, *Molla Lütfî'nin İlimlerin Tertibine Dair er-Risâle fî'l-ülûmi's-şer'iyye ve'l-Arabiyye Adlı Eseri ve Hâşiyesi Edisyon Kritik ve Tercüme*, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2012).
19. Selime Çınar, *Fârâbî'den Taşköprüzâde'ye: İslam Medeniyetinde İlimler Tasnifinin Gelişimi*, (Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2014).
20. Tahsin Demir, *İzmirli İsmail Hakkı'ya Göre İlimler Tasnifi*, (Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi, 2016).
21. Zeliha Okumuş, *Muhammed İkbâl'in Bilgi Anlayışı*, (Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi, Kırklareli, 2014).

Yüksek lisans tezleri incelendiği zaman şu durum ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmalarda ilimler tasnifi ile doğrudan çeşitli ilim dalları arasında bağlantı kurulmuş mesela sosyoloji, din eğitimi, mantık gibi ilim dalları da çalışılmıştır. Yine birden çok müellifin mukayeseli çalıştırıldığı, ayrıca bir müellifin konuya yaklaşımın incelendiği görülmektedir. Burada İzmirli İsmail Hakkı ve Muhammed İkbâl dikkat çeken iki çağdaş alimdir.

6. İlimler Tasnifi Konusunu İhtiva Eden Sempozyum Tebliğleri

1. Abdullah Taha Orhan, “İslâm Medeniyeti'nde Bibliyografya ve İlimler Tasnifi Geçmişi ve Geleceği”, *Uluslararası Kâtip Çelebi Sempozyumu*, İSAM, İstanbul, 6-8 Mart 2015.

2. Ahmed Djebbar, “Les mathématiques dans le Miftâh al-saâda et leurs liens avec les classifications antérieures” (Taşköprüzâde'nin Miftâhu's-Saâdesi'nde Matematik bilimler), *Uluslararası Taşköprülüzâde Sempozyumu*, İstanbul, 18-20 Kasım 2016.

3. Ahmet Kamil Cihan, İlimler Tasnifi Bağlamında Miftahu's-Saâde ve el-Fevâidu'l-Hâkâniyye, *Uluslararası Taşköprülüzâde Sempozyumu*, (İstanbul, 18-20 Kasım 2016).
4. Ahmet Kayacık, "Saçaklızâde'nin (ö. h. 1145) İlimler Sınıflaması'na Dair Görüşleri", *I. Kahramanmaraş Sempozyumu*, (6-8 Mayıs 2004), (Kahramanmaraş: 2005), 1: 81-88.
5. Ali Uğur, "İbn Sîna'nın İlimler Tasnifi", *Uluslararası İbn Sina Sempozyumu*, (Ankara: 1984).
6. Bayram Sakallı, "Miftâhu's-Saâde-İhyâu Ulûmi'd-Din Münasebeti", *Uluslararası Taşköprülüzâde Sempozyumu*, (İstanbul, 18-20 Kasım 2016).
7. Cahit Baltacı, "Taşköprü-zâde'nin Osmanlı Eğitimine Katkıları, İlmî Görüşleri ve İlim Tasnifi", *Taşköprü'den İstanbul'a: Osmanlı Bilim Tarihinde Taşköprülüzâde Sempozyumu*, İstanbul, 18-20 Kasım 2016), ss. 65-80.
8. Erdoğan Pazarbaşı, "Miftâhu's-Saâde'de Kur'an İlimleri", *Uluslararası Taşköprülüzâde Sempozyumu*, (İstanbul, 18-20 Kasım 2016).
9. Eşref Altaş, Metafizik ve Kelam Örneğinde İlimler Tasnifinin İmkânı: el-Livâu'l-merfû Üzerinden Bir Tartışma", *Uluslararası Taşköprülüzâde Sempozyumu*, (İstanbul, 18-20 Kasım 2016).
10. Hasan Turgut, "Gazzâlî'nin İlimler Tasnifi ve Bu Tasnifte Kelam İlminin Yeri", *900. Vefat Yılında İmam Gazzâlî: Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*, İstanbul, 07-09 Ekim 2011), (İstanbul: 2012), ss. 251-259.
11. İbrahim Hakkı ve Müspet İlimler Sempozyumu Tebliğleri (Siirt, 22 Eylül 1984), (Siirt: Siirt Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü, 1985).
12. İhsan Fazlıoğlu, "İthaf'tan Enmûzec'e Fetih'ten Önce Osmanlı Ülkesinde Matematik Bilimler", *Uluslararası Molla Fenârî Sempozyumu*, (Bursa, 2010), (Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2010), ss. 131-163.
13. İsmail Şimşek, "Urmevî Düşüncesinde Bilimlerin Sınıflandırılması", *Selçuklu Kadılarından Sirâceddin el-Umrevî Sempozyumu*, (Sivas, 2016), (Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2016), ss. 89-99.
14. M. Akif Özdoğan, "Saçaklızâde'nin Tertûbu'l-İlim Adlı Eseri Bağlamında İlimler Tasnifi", *Uluslararası Dönemde Maraş Sempozyumu*, (Kahramanmaraş 4-6 Ekim 2012), (Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi, 2013), 1: 305-314.
15. Mehmet Şeker, "İzmirli İsmail Hakkı'nın "Tasnif-i Ulûm" Adlı Eseri", *İzmirli İsmail Hakkı Sempozyumu* (24-25 Kasım 1995) haz. Adnan Bülent Baloğlu ve Mehmet Şeker, (Ankara: 1996).
16. Metin Yiğit, "Risale-i Nur Zaviyesinden İlimlerin Tasnifi ve Usul", *Vefatının 50. Yılında Uluslararası Bediüzzaman Said Nursi Sempozyumu*, (2011), ss. 415-430.
17. Mustafa Akçay, "İmam Gazzali ile Taşköprüzâde'nin İlimler Tasnifinde Kelam İlminin Yeri ve Değeri", *III. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu "Kastamonu'da İlmî Hayat ve Kastamonu Âlimleri"*, (Kastamonu, 2016), ss. 597-610.
18. "Selçuklularda Bilim ve Düşünce-II", *Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu* (Bildiriler- 19-21 Ekim 2011, Konya), *İslami İlimler (Cilt 1)*, Editörler: Mustafa Demirci, Ali Temizel, M. Ali Hacı Gökmen, Sefer Solmaz, (Konya: Selçuklu Belediyesi Yayınları, 2013).

19.Müstakim Arıcı, “Osmanlı Ulemasının Siyasal Bilimler Tasavvuru: Amâsî’den Taşkoprîzâde’ye Mukayeseli Bir İnceleme”, *Uluslararası Taşkoprîlüzâde Sempozyumu, (İstanbul, 18-20 Kasım 2016)*.

20. Osman Demirci, “Osmanlı Âlimlerinin İlim Tasniflerinde Kelâm İlminin Yeri ve Önemi”, *Uluslararası Katılımlı Osmanlı Bilim ve Düşünce Tarihi Sempozyumu 08-10 Mayıs 2014, (2014)*, ss. 462-473.

21.Osman Eskicioğlu, “Din ve Bilimlerde Terim, Tarif ve Tasniflerin Yenilenmesi”, *Günümüzde Din ve Bilimleri Araştırmaları ve Problemleri Sempozyumu, (Samsun, 27-30 Haziran 1989)*, (Samsun: Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1989).

22. Sami Turan Erel, “es-Saâdetü’l-Fâhire’deki İlimler Tasnifi Anlayışının Taşkoprîlüzâde’nin Diğer Eserleriyle Karşılaştırılması”, *Uluslararası Taşkoprîlüzâde Sempozyumu, (İstanbul, 18-20 Kasım 2016)*.

23. Şükran Fazlıoğlu, “Miftâhu’s-sa’âde ve Misbâhu’s-siyâde Adlı Eseri Çerçevesinde Taşkoprîlüzâde’nin Dil ve Dil Bilimleri Anlayışı”, *Uluslararası Taşkoprîlüzâde Sempozyumu, (İstanbul, 18-20 Kasım 2016)*.

24. Ubeydullah Pilatın, “İbrahim Hakkı Hazretleri’nin Osmanlı Medreselerinin Eğitim Programlarına Etkisi ve Tertîb-i Ulûm”, *Bütün Yönleriyle Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri Sempozyumu (Erzurum, 16-18 Kasım 2011)*, (Erzurum: Erzurum Büyük Şehir Belediyesi, 2012), ss. 297-305.

25.Yaşar Aydın, “Fârâbî’de İlm-i Kelam ve Fıkıh”, *Uluslararası Fârâbî Sempozyumu Bildirileri kitabı, (Ankara: 2005)*.

26. Yunus Apaydın, “İslam Bilginlerinin İlimler Tasnifi ve Taşkoprîlüzâde”, *Uluslararası Taşkoprîlüzâde Sempozyumu, (İstanbul, 18-20 Kasım 2016)*.

27. Bayram Dalkılıç, “Bilimler Sınıflamasında Din Eğitiminin Yeri”, *Ulusal Kuram Ve Eylem Yönüyle Din Eğitiminin Teolojik Ve Felsefi Temelleri Sempozyumu, (Konya, 2009)*, ss. 73-83.

28. Mustafa Yıldız, Sehl Derşevî, “Devvânî’nin Enmuzecu’l Ulûm Adlı Eserinde Hudus Kavramı”, *I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi 23-25 Kasım 2018*, ss. 767-776.

29. Sami Arslan, “Bilgi ve Bilgi’nin Dolaşımı Bağlamında Taşkoprîzâde’nin Medînetu’l-Ulûm’unu İnşâ Eden Kelimeler”, *Uluslararası Taşkoprîlüzâde Sempozyumu, (İstanbul, 18-20 Kasım 2016)*.

30. İrfan Görkaş, “Meşrutiyet Dönemi Osmanlıda Bir Mantık Sorunu Olarak İlimlerin Tasnifi”, *V. Mantık Çalıştayı, (Bursa: 15-17 Mayıs 2015)*, (Bursa: 2016), ss. 139-159.

31. Fatih Özkan, İlyas Altuner, “Fârâbî’nin İlimler Sınıflamasında Psikolojinin Yeri”, *Orta Asya Âlimlerinin İslam Medeniyetine Katkıları Uluslararası Sempozyum, (Bişkek/ Kırgızistan, 10 - 12 Ekim 2018)*, (Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi), ss. 849-858.

32. Murteza Bedir, “İbn Haldûn’un Gözüyle Nakli İlimler”, *Geçmişten Geleceğe İbn Haldun Vefatının 600. Yılında İbn Haldun’u Yeniden Okumak, (İstanbul, 3-4 Haziran 2006)*, (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi), ss. 219-233.

33. Fatih İbiş, “Mecrâ”Dan “Mâ-Cerâ”Ya: Birgivî’de İlm-i Hâl ve Anatomik Takva Yorumu”, *Balıkesirli Bir İslam Âlimi İmam Birgivî, (Balıkesir, 2018)*, I. Cilt, (Balıkesir: Balıkesir Büyük Şehir Belediyesi, 2019), ss. 360-380.

34. Kadir Canatan, “İbn Rüşd’ün Epistemolojik Projesi: “Dinî Bilgi” ve “Felsefî Bilgi”nin Uzlaştırılması”, *Doğu Ve Batı Arasında İbn Rüşd*, (Sivas 2006), (Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2007), 1: 55-73.

35. Muharrem Kılıç, Felsefî-Etik Açısından İbn Rüşd’ün Hukuk Düşüncesinin Temellendirilmesi, *Doğu Ve Batı Arasında İbn Rüşd*, (Sivas 2006), (Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2007), 2: 263-272.

Tebliğ konularının müellif, dönem, kavram ve eser incelemesi şeklinde alt başlıklardan oluştuğu görülmektedir. Bu ise ilimler tasnifi konusuna ilig duyan akademisyenlere konunun bir çok alanı hakkında ilham verecek bir husustur.

7. İlimler Tasnifi Konusunu ihtiva eden Paneller

1. Ömer Türker, Müstakim Arıcı, Şükrü Özen, *Fabreddin Râzî Sonrası İlimler Tasnifi Literatürü* Projesi Açılış Paneli, 10 Ocak 2015.

2. Veysel Kaya, Mehmet Çiçek, *Fabreddin Râzî Sonrası İlimler Tasnifi Literatürü*, II. Oturum, 10 Ocak 2015.

İlimler tasnifi konusunda sadece bir panel tesbit edebildik.

8. İlimler Tasnifine Değinen DİA Maddeleri

1. Ali Durusoy, “İbn Sînâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1991) 20: 322-331.

2. Anar Gafarov, “Nasîruddin Tûsî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41. 442-445.

3. Ayhan Aykut, “Ansiklopedi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3: 217-227.

4. Cengiz Kallek, “Cevâmîu’l-ulûm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7: 440-442.

5. Cevat İzgi, “Ebcedü’l-ulûm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: 70-71.

6. Enver Uysal, “Resâilü İhvân-ı Safâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34. 576-579.

7. İhsan Fazlıoğlu, “İbnü’l-Ekfânî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21. 22-24.

8. İlhan Kutluer, “İlim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22. 109-114.

9. İlhan Kutluer, “Miftâhu’s-Saâde”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30. 18-19.

10. Mahmut Kaya, “Fârâbî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 12. 145-162.

10. Mahmut Kaya, “İhsâu’l-ulûm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 21, 549-550.

11. Mahmut Kaya, “Ya’kub b. İshâk el-Kindî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2002), 26. 41-58.

12. Mehmet Sami Benli, “Miftâhu’l-ulûm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 30. 20-21.

13.Rıza Kurtuluş, “Câmi’u’l-ulûm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7: 134.

14.Tahsin Özcan, “Saçaklızade Mehmed Efendi”,*Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 35: 368-370.

İlimler tasnifi konusunda çalışmamızın temel referans kaynağı olarak İslam Ansiklopedisi elbette konunun geliştirilmesi bakımından itinalı ve farklı okumalara imkan verecek durumdadır.

9. İlimler Tasnifi Konusunu ihtiva eden Bazı Ansiklopediler

1. Orhan Hançerlioğlu, “Bilimler Sınıflandırması”, *Felsefe Ansiklopedisi*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1979), 1: 171.

2. Orhan Hançerlioğlu, “Sınıflandırma”, *Felsefe Ansiklopedisi*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1979), VII.

3. Hasan Şahin, “*Bilimler Tasnifi?*”, *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, (İstanbul, Risale yayınları, 990), 1: 200-205.

10. İlimler Tasnifi Konusunu ihtiva eden Makaleler

1. A. Bülent Civan, “İlimlerin Tasnifi ve Terkip Üzerine Düşünceler”, *Terkip ve İnşa Dergisi*, Editör: Adnan Köksöken, (Kahramanmaraş, Fikirteknesi Yayınevi)9.

2. A. Cortabarría Beitia, “Kindî’de İlimler Sınıflandırılması”, çev. Emrullah Yüksel, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (1982): 219-243.

3. Abdullah Öztöp, Gün Yüzüne Çıkmayı Bekleyen Kıtas: İlimler Tasnifi için Mebâdi-i Aşera-Bildiriler Kitabı-II, s. 217.

4. Abdulmecid İslamoğlu, “Mevzûat’u’l-ulûm’da İlimler Tasnifi”, *İslamiyat Dergisi*, 6/4 (2003): 209-216.

5. Âdem Akın, Remzi Demir, “Saçaklızâde Muhammed İbn Ebî Bekr el-Mar’âşî ve Tertibu’l-ulûm Adlı Eseri”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, 16 (2004): 1-64.

6. Adem Yiğın, “Fıkıh Usulünün İlimler Arasındaki Konumu”, *Usûl İslam Araştırmaları*, sy.20, ss. 7-46.

7. Ahmet Kamil Cihan, “Bilimler Tasnifi ve İbn Sina”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1 (2000).

8. Ahmet Kamil Cihan, “Şirvanî’nin İlimlerin Tanımı ve Meseleleri İlgili Eseri: el-Fevaidu’l-Hakaniyye”, *The Journal Of Academic Social Science Studies International Journal Of Social Science Volume*, 6/4 (April 2013): 229-243.

9. Ahmet Selçuki, Tasnif Yoksa “İtimat Mercii” Yoktur”, *Terkip ve İnşa Dergisi*, Editör: Adnan Köksöken, (Kahramanmaraş: Fikirteknesi Yayınevi).

10.Ali Duman, “Taşköprüzâde Ahmed Efendi ve Mevzû’ât’u’l-Ulûm’da Yer Alan Usul ve Fıkıhla İlgili İlimler”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/5 (2004/1): 47-64.

11.Ali Kürşat Turgut, “Devvânî ve Enmuzecu’l-ulûm Adlı Eseri”, *Ekev Akademi Dergisi*, 59 (Bahar 2014): 443-455.

12.Ali Kürşat Turgut, “Ebû Hayyân Tevhîdî’nin İlimler Tasviri: Risâle fi’l-ulûm”, *Diyanet İlmî Dergi*, 55/2 (2019): 525-551.

13.Alparslan Açıkgenç, "İlim Anlayışı ve İlimlerin Sınıflandırılması Açısından Risale-i Nur'ların Bir Değerlendirmesi." *Symposium Papers*. 1995.

14.Alparslan Açıkgenç, İslam Bilgi Geleneğinde “Merâtibu’l-ilm”, *Entelektüel Bağımlılığı Aşmak*, editör: Cüneyd Köksal, Yedirenk yay., 2009, ss. 83-105.

15. Alparslan Açıkgenç, “İslami Bilim ve Felsefe Anlayışı”, *İslami Araştırmalar*, 3/4 (Temmuz 1990).
16. Atilla Fikri Ergun, “İlimlerin Tasnifi ve Gazali’nin İki Yönlü Yaklaşımı”, *Terkip ve İnşa Dergisi*, Editör: Adnan Köksöken, (Kahramanmaraş: Fikirteknesi Yayınevi).
17. Ayhan Hira, “Klasik Fıkıh Usulü Eserlerinde Tasnif Anlayışı ve Ebu’l-Hüseyin el-Basrînin el-Mu’temed İle İmam Gazzali’nin el-Mustesfa Adlı Eserlerinin Tasnif Bakımından Mukayesesi”, *Hikmet Yurdu*, 7(7/13 (Ocak-Haziran 2014/1): 77-100.
18. Ayşe Sıdika Oktay, “İbn Sinâ’nın İlim, Felsefe Anlayışı ve Din Felsefe İlişkilerine Yaklaşımı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (2012/1).
19. Ayşe Sıdika Oktay, “Nasîrüddîn Tûsî’nin İlim/Hikmet Sınıflandırmasına Yansıyan Din Felsefe İlişkileri”, *Felsefe Dünyası*, 45 (2007): 73-91.
20. Bayram Özfirat, “Tokat’ın 17. Yüzyıl Âlim Şairlerinden İshâk Bin Hasan Tokatî ve Nazmu’l-Ulum Adlı Mesnevîsi”, *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, Volume 8/1(Winter 2013).
21. Cahid Şenel, “İbnü’l-Efkânî’nin “İrşâdü’l-Kâsîd”ı ve “Nevâmîs”in İlimler Sınıflandırılması Litertüründe Yer Edinme Süreci”, *Kutadgubilig: Felsefe - Bilim Araştırmaları*, 29 (2016): 189-221.
22. Cennet Ceren Öztürk, “İslâmî Geleneğimizde İlimler Tasnifi”, *Entelektüel Bağımlılığın Aşmak: İlim Geleneğimiz Üzerine Araştırmalar*, 2009, s. 147-154.
23. Cevher Şulul, “İslam Felsefesinde İlimlerin Sınıflandırılması Geleneği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (2002): 217-233.
24. Cüneyt Köksal, *Usûlü’l-fıkıh’ın Mahiyeti ve Gayesi*, MÜSBE, İstanbul 2007. .
25. Ebubekir Siddık Karataş, “Tasnif Yoksa Terkip Mümkün Müdür?”, *Terkip ve İnşa Dergisi*, Editör: Adnan Köksöken, (Kahramanmaraş: Fikirteknesi Yayınevi.)
26. Ebülfez Elçibey, “İlimler Tasnifi Tarihi”, çev. Muhammet Kemaloğlu, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 2014.
27. Ebülfez Elçibey, “X.-XVII. Yüzyıllarda Yakın ve Orta Doğu’da Bilimlerin Tasnifi Tarihi”, Çev. Muhammet Kemaloğlu, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (2014): 75-90.
28. Yeşildurak, Efe. “İslam Düşünce Tarihinde İlimlerin Tasnifi ve İbn Haldun’un İlim Tasnifi İle İslam Medeniyetine Katkıları”. y.y., ts.
29. Emrullah Yüksel, “İhvânü’s-Safâ’ya Göre İlimlerin Sınıflandırılması”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7 (1987): 149-159.
30. Enver Uysal, “İhvân-ı Safâ’nın X. Yüzyıl İslam Dünyasının Felsefe ve Bilim Düzeyine Işık Tutan Bir Sözlük Denemesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6/2 (2002): 93-106.
31. Müsâid b. Süleyman b. Nâsır et-Tayyâr, “Ulûmu’l-Kur’ân’la İlgili İlimlerin Tasnifi”, çev. Ersin Çelik, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (2017): 237-249.
32. Esad Çetin, *İbn Haldun ve Mukaddimesi*.
33. Eyüp Şahin, “Fârâbî’nin İlimler Tasnifinin Latin Dünyasına Geçişi ve Kabülü”, *Diyanet İlmî Dergi*, LII, 1 (2016): 151-166.
34. Fahri Unan, “Osmanlı Medrese Uleması: İlim Anlayışı ve İlmî Verim”, *Koşuk İlimler Jurnalı/ Sosyal Bilimler Dergisi*, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, sy. 5, ss. 14-33.
35. Faruk Adil, “Ana Tasnif, İlim Mecraları”, *Terkip ve İnşa Dergisi*, Editör: Adnan Köksöken, (Kahramanmaraş: Fikirteknesi Yayınevi).
36. Faruk Beşer, “Bir Bilgi Türü Olarak Fıkıh ve Diğer Disiplinlerle İlişkisi”, *Usûl İslam Araştırmaları*, 5 (2006), İstanbul.

37. Fatih Toktaş, Fârâbî'nin "Kitâbü'l-Mille" Adlı Eserinin Takdim ve Çevirisi, *Divan Dergisi*, 1 (2002): 247-273.
38. Haki Demir, "İlimlerin Tasnifi", *Terkîp ve İnşa Dergisi*, Editör: Adnan Köksöken, (Kahramanmaraş: Fikirteknesi Yayınevi).
39. Halide Yenen, İbn Sînâ'da İlimler Tasnifi ve Risâle fî Aksâm el-Hikme (Tenkitli Metin ve Değerlendirme), *Kutadgubilig: Felsefe - Bilim Araştırmaları*, 14 (2008): 59-96.
40. Hasan Akkanat, "İbn Sînâ'nın Aklî Bilimlerin Bölümleri Adlı Risalesinin Çeviri ve İncelenmesi", *Dinî Araştırmalar Dergisi*, 11/31 (Mayıs-Ağustos 2008).
41. Hasan Aydın, "İhvân es-Safâ'da Bilim Eğitimi, Amacı ve Bilim Sınıflaması", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, www.e-sosder.com, VI/21 (Yaz-2007)
42. Hasan Aydın, "Epistemolojik Temelleri Işığında İbn Abd el-Berr'in Bilim Sınıflaması ve Değeri", *Kelam Araştırmaları*, 9:2 (2011): 47-76.
43. Hasan Aydın, Âmirî'nin Düşünce Sisteminde Felsefe ve Felsefî Bilimlerin Meşruluğu Sorunu, *Ekev Akademi Dergisi*, 33 (2007): 55-66.
44. Hasan Hüseyin Bircan, "Fârâbî'nin İlimler Tasnifi Bağlamında Siyaset ve Ahlâkın Neliği", *İslâmiyât*, 6/4 (2003).
45. Hatice Toksöz, "Muhammed Akkirmânî'nin Ta'rîfâtü'l-fünûn ve menâkıbü'l-musannifin Adlı Eserinde Felsefî İlimler Algısı", *Osmanlı Araştırmaları*, XLII (2013): 177-205.
46. Herbert A. Davidson, "Risâle fî'l-akl", çev. Eyüp Şahin, *AÜİFD*, XLV/11 (2004): 271-277.
47. Hidayet Peker, "İbn Hazm'ın İlimler Tasnifi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18/1 (2009): 319-329.
48. Hidayet Peker, "İbn Sînâ'nın Bilimler Sınıflaması", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9/9 (2000).
49. Hilmi Demir, "Klasik İlim Sınıflamaları ve Kelam İlminin Konumu", *Kelamın İşlevselliği ve Günümüz Kalam Problemleri*, İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfın Yay., İzmir, 2000, ss 101-116.
50. Hüseyin Akpınar, "İlimler Tasnifinde Musikinin Yeri", *İstem*, 3/5 (2005): 191-201.
51. Hüseyin Atay, "Bazı İslam Filozof ve Düşünürlerine Göre İlimlerin Sayımı ve Tasnifi", *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, 4 (1980): 1-41.
52. İbrahim Ağâh Çubukçu, "İslam Müelliflerine Göre İlimlerin Taksimi ve Bunlar Arasında Gazalının Yeri", *İslam Düşüncesi Hakkında Araştırmalar* içinde, Ankara 1983.
53. İbrahim Çapak, *Harazmî'nin Mefâtihu'l-ulûm'unda Mantık*, *İslami İlimler Dergisi*, 5/2 (Ankara 2010).
54. İbrahim Maraş, "Tokatlı Molla Lütfi: Hayatı, Eserleri ve Felsefesi", *Divan İlmi Araştırmalar*, 14 (2003/1): 119-136.
55. İbrahim Sancak, "Bilgiye Mühür Vurmak, "İlimlerin Tasnifi", *Terkîp ve İnşa Dergisi*, Editör: Adnan Köksöken, (Kahramanmaraş: Fikirteknesi Yayınevi).
56. İlhami Çıtır, "Fârâbî ve İbn Sînâ'da İlimler Sınıflandırılması", *CUSBE*, Sivas 2007.
57. İlhan Kutluer, "İslam'ın Klasik Çağında Felsefe Tasavvuru", İstanbul 2001.
58. İlhan Kutluer, "Kâtip Çelebi ve Bilimler: Keşfü'z-Zünûn'nun Mukaddimesinde "El-İlm" Kavramı", *Maramara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2000): 79-99.
59. İsmail Hakkı İzmirli, "İki Türk Filozofu", *Dârü'l-Fünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, IV/ 4 (1928).
60. İsmet Parmaksızoğlu, "İslam İlimleri Tasnif Cetveli", *Türk Kütüphaneciliği*, 6/3 (1957): 19-31.

61. Kemal Faruk Molla, “Mehmed Şah Fenârî'nin Enmûzecu'l-Ulûm Adlı Eserine Göre Fetih Öncesi Dönemde Osmanlılarda İlim Anlayışı ve İlim Tasnifi”, *Divan İlmi Araştırmalar*, 18(2005/1): 245-273.
62. Kenan Yakupoğlu, “Meşruiyet Tartışmaları Bağlamında İslami İlimler ve Felsefe”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (2006): 251- 281.
63. Lévy Bruhl, “Auguste Comte'un Felsefesi (Fasıl III): İlimlerin Tasnifi”, haz.: Halil Nimetullah Öztürk, 1931, *İstanbul Dârülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, 7/6 (1931): 64-82.
64. M. Muhsin Kalkışım, “Kâtip Çelebi'de Bilgi Telakkisi ve İlimlerin Tasnifi Problemi”, *Uluslararası Katılımlı Osmanlı Bilim ve Düşünce Tarihi Sempozyumu 08-10 Mayıs 2014*, 2014, s. 364-377.
65. Mahmut Meçin, “İhvân-ı Safâ'da Bilgi, Bilim ve İlimlerin Sınıflandırılması”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XVI/1(2014): 427-458.
66. Mansur Koçinkağ, “Kâdî Beyzâvî'ye İlimlerin Tasnifi ve Munîf fî Sinâ'ati't-Tarîf/Ta'rifâtü'l-Ulûm Adlı Eserinin Edisyon Kritiği”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 26 (2015): 383-404.
67. Mehmet Birgül, “Mevzu'atu'l-Ulûm'da Felsefe Tasavvuru”, *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, 19 (Mart 2011): 451-465.
68. Mehmet Çiçek, “Tarsûsî'nin “Enmûzecu'l-Ulûm”unda Tefsir”, *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, Volüme 9/2 Winter 2014, p. 495-521, Ankara Turkey.
69. Mehmet Özturan, “Seyyid Şerîf Cürcânî'nin Risâle fî Taksîmi'l-ilm Tahlil, Tahkik ve Tercümesi”, *Naẓariyat İslâm Felsefe ve Bilim Tarihi Araştırmaları Dergisi* 1/2 (Nisan 2015): 101-138.
70. Mehmet Yolcu, “En-Nedîm [İbn Al-Nadim] ve el-Fihristi'nin İslam Kültür Tarihindeki Yeri”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*.
71. Metin Acıpayam, “Kadim Müktesebatımızda İlimlerin Tasnifi”, *Terkip ve İnşa Dergisi*, Editör: Adnan Köksöken, (Kahramanmaraş: Fikirteknesi Yayınevi).
72. Mevlüt Uyanık-Aygün Akyol, Farabî'nin Medeniyet Tasavvuru ve Kurucu Metni Olarak -İhsâu'l-Ulum- Adlı Eserinin Tahlili, *Marije Dini Araştırmalar Dergisi*, sy. 1, ss. 33-66.
73. Murat Şimşek, “İlimler Tasnifi Açısından Fıkıh ve Usulü, Bakı Dövlət Universiteti İlahiyyat Fakültəsinin Elmi Məcmuəsi”, 9, (Haziran) 2013): 59-74.
74. Murteza Bedir, “İslam Düşünce Geleneğinde Naklî İlim Kavramı ve İbn Haldûn”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, 15 (2006): 5-31.
75. Mustafa Kardeşahin, “Müktesebatın Tedvini İçin Tasnif Şarttır”, *Terkip ve İnşa Dergisi*, Editör: Adnan Köksöken, (Kahramanmaraş: Fikirteknesi Yayınevi). Müstakim Arıcı, “İlimler Tasnifi Literatüründe Ahlak İlmi”, *Mukaddime*, 7(1), (2016): 1-29.
76. Nail Okuyucu, “İlimler Tasnifinde Fıkıhın Yeri”, *Sabah Ülkesi Dergisi*, (Temmuz 2018): 56.
77. Naile Ağababa, “Fârâbî ve Dil Bilimi”, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (Aralık 2016): 296-304.
78. Nurettin Saraylı, “Dünya Bilgi Müktesebatını İhata Edecek Tasnif”, *Terkip ve İnşa Dergisi*, Editör: Adnan Köksöken, (Kahramanmaraş: Fikirteknesi Yayınevi).
79. Nuri Çevikel, “Taşköprüzâde (İsâmeddîn) Ahmed Bin Mustafa'nın Mezûatu'l-ulûm'unda İlim Kavramı”, *Gazi Akademik Bakış*, 6/3 (Ankara 2010).

80. Ömer Ali Yıldırım, “Ebû'l-Berekât el-Bağdâdî'nin Bilgi Anlayışı ve İlimler Tasnifi, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic”, Volume 12/20, p. 337-356.
81. Ömer Başkan, “Taşkörizâde'nin Miftâhu's-Sa'âde'si Bağlamında Osmanlı İlimler Tasnifi Geleneğinde Tefsir Tarihi Algısı”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/21 (2012/1): 135-161.
82. Ömer Bozkurt, “Günümüze Örnekligi Açısından Farâbî'nin Vizyonu”, *Diyanet İlmî Dergi*, 52/1 (Ocak-Şubat-Mart 2016): 101-124.
83. Ömer Türker, “İslam Düşüncesinde İlimler Tasnifi”, *Sosyoloji Dergisi*, 3/22: 2011.
84. Rahîm Hulv Muhammed, “Menhecü İbnu'n-Nedîm fi Tasnîfi'l-ulûm”, *Mecelletü Ebbâsi Meysân*, 7/4 (2007).
85. Said Nuri Akgündüz, “Osmanlı'da Ebû Hanîfe Algısına bir Örnek Olarak Taşkoprîzâde'nin Mevzûâtü'l-Ulûm'u”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 19 (2012): 343-371.
86. Süleyman Çaldak, “Klasik İlim Tasniflerinde Edebî İlimlerin Yeri”, *Ekev Akademi Dergisi*, 18/19 (Bahar 2004): 245-264.
87. Süleyman Çaldak, “Taşkoprülüzâde'nin Mevzûâtü'l-Ulûm'undaki İlimler Tasnifi Üzerine”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2/15 (2005): 115-146.
88. Süleyman Gökbulut, “İlim tasniflerinde Tasavvufun Yeri”, *İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 8/19 (2007): 245-264.
89. Şaban Ali Düzgün, “Bilimler Hiyerarşisinde İslam Bilimlerinin Yeri”, *Kelam Anabilim Dalları Toplantısı Metinleri*, Kızılcahamam, (Ankara: 2008): 7-29.
90. Şükran Fazlıoğlu, “Nebî Efendizâde'nin Kasîde fi el-Kütüb fi el-Meşhûre fi el-Ulûm”una Göre Bir Medrese Talebesinin Ders ve Kitap Haritası”, *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, 3 (Mart 2003).
91. Şükran Fazlıoğlu, “Manzûme fi Tertîb el-Kutub fi el-Ulûm ve Osmanlı Medreselerindeki Ders Kitapları”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1/1 (2003): 97-110.
92. Şükran Fazlıoğlu, “Ta'lim İle İrşad Arasında: Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Medrese Ders Mufredatı”, *Dîvân İlmî Araştırmalar*, 18 (2005/1): 115-173.
93. Talat Sakallı, “Miftâhu's-sa'âde-İhyau Ulûmi'd-dîn Münasebeti, Taşkoprülüzâde Ahmet Efendi (1495-1561)”, (Kayseri: 14 Mart 1989).
94. Vahdettin Başçı, “İsmail Hakkı İzmirli'de Felsefe, İlim ve Mantık Anlayışı”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 11 (1993).
95. Veysel Kaya, “Abdurrahman Bistâmî'nin Bilimler Tasnifi”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 35 (2016): 187-216.
96. Yalçın Çetinkaya, “Fârâbî'nin 'İlimler Sayımı' ve Musiki”, *Medeniyet Düşünürü Fârâbî Uluslararası Sempozyumu*, 13-15 Kasım 2014.
97. Sezgin Kızılçelik, “XIX.Yüzyılda Batı'da Yapılan Bilim Sınıflamaları: Auguste Comte Çizgisinin Eleştirel Tahlili”, *Bilim Sosyolojisi: Bilim Tarihi ve Yöntem*, (İstanbul: 2007): 633-668.
98. Mehmet Kuyurtar, “İbni Haldun'un Bilim Sınıflamasında "Tarih Bilimi", *Toplum ve Bilim*, 91(2002): 229-241.
99. Recep Koyuncu, “Osmanlı Dönemi Kaynakça ve İlimler Tasnifinde Kıraat ve Tecvide Dair Eserler Üzerine Bir Tetkik: Kâtib Çelebi (1067/1657) Örneği”, *İslam Te'lif Geleneğinde Biyografi Yazıcılığı*, (İstanbul: 2018): 317-350.
100. Ali Yıldırım, “İshâk Bin Hasan Tokadî'nin İlimler Tasnifi ve Mantık İlmine Dair Görüşleri”, *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 2/2 (2018): 163-178.

101. Mübahat Türker Küyel, “La Classification des Sciences Selon Cumal Alfalsafa d'İbn Hindi. Al-Tazkira bi Cumal al-Falsafaya Göre İbn Hindi'de İlim Tasnifi”, *Araştırma*, Ankara, 5 (1967): 47-61.

102. Beşir Atalay, “İktisatta Metod ve İlimler Tasnifindeki Yeri”, *Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi Araştırma Enstitüsü İşletme Dergisi*, Erzurum, 3/1-2 (1978): 177-196.

103. Halit Ünal, “İbn-i Sina'da İlimler Tasnifi”, *İbni Sina Kongresi* (Kayseri, 14.03.1984), Kayseri, 1984, ss. 42-49.

104. Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/1 (2008): 25-46.

105. Yasin Apaydın, “Saçaklızâde Mehmed Efendi'nin (v. 1145/1732) İlimlere Bakışı: Tetübü'l-'Ulûm Bağlamında Bir İnceleme”, *Bilimname: Düşünce Platformu*, İstanbul, 36 (2018): 189-211.

106. Raik Bahadırov, “Ebû Abdullah el-Hârizmî ve Mefâtîhu'l-'Ulûm Adlı Ansiklopedik Eseri Üzerine Birkaç Söz”, çev. Fegani Beyler, *Dörtöge: Felsefe ve Bilim Tarihi Yazıları*, 4/11 (2017): 201-214.

107. Mehmet Aydın, “Abkariyyetu tasnifi'l-'Ulûm ve Tebvîbihâ min Hilâli Mukaddimeti Kitâbi ‘Keşfü'z-Zünûn li-Hacı Halife”, *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Kıbrıs, ½ (2015): 173-188.

108. Fahri Unan, “Taşöprülüzade ve Mevzû'ât el-'Ulûm'u”, *Osmanlılarda Bilim ve Teknoloji*, (Ankara: 2010): 131-160.

109. Fahri Unan, “Taşköprülü-zâde'nin Kaleminden XVI. Yüzyılın “İlim” ve “Âlim” Anlayışı”, *Osmanlı Araştırmaları*, İstanbul, 17 (1997): 149-264.

110. Murat Kelikli, “Ahmed Cevdet Paşa'nın Mantık ve İlim Anlayışı”, *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, 22 (Ekim 2012): 173-185.

111. Eyüp Erdoğan, “Platon Ve Aristoteles'in Bilimlere İlişkin Sınıflamaları”, *Felsefe Dergisi*, 7 (Ankara 2009): 137-162.

112. Kemaleddin Taş, “Din Sosyolojisinin Araştırma Alanından ve Bilimler Tasnifindeki Yerinden Kaynaklanan Sorunları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25 (2010/2): 1-14.

113. Şevket Topal, “Çağın Eğitim Sorunları Bağlamında İlim, Fen Ve Tecrübe Kavramları”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2014): 7-23.

114. Harun Şahin, “Osmanlı Medreselerinde İktisat Eğitimi”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (2012): 93-102.

115. Aygün Akyol, “İbn Haldun'un İlim Anlayışında Felsefe ve Tarih Tasavvuru”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20 (2011): 29-59.

116. İhsan Fazlıoğlu, “İznik'te Ne Oldu? Osmanlı İlmî Hayatının Teşekkülü ve Dâvûd Kayserî”, *Naşariyat İslâm Felsefe ve Bilim Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (Ekim 2017): 1-68.

Belki bir kısmını tesbit ettiğimiz makaleler içerisinde oldukça çeşitli çalışmalar vardır. Bunlar içerisinde doğrudan biyografi, müellifler arasında mukayese olduğu gibi, tahkiki yapılan, üzerinde ayrıntılı çalışılan konumuzla ilgili makaleler bulunmaktadır. Ayrıca ilimler tasnifinin batı ve doğu cephesini inceleyen eserler de bulunmaktadır. Bu hali ile konu oldukça yekün tutacak bir miktara ulaşmış görünmektedir. Diğer bir husus ise bu çalışmalar ile ön plana çıkmış kimi çağdaş bilim adamlarının tesbit edilmiş olmasıdır. Bu çalışmanın ayrıca önemi burada ortaya çıkmaktadır: Her biri farklı bir zenginlik kaynağı olan ilimler tasnifi çalışmalarını uzun süren bir çalışma sonucu bir başlık altında toplamış bulunuyoruz. Gözümüzden kaçan eserler elbette olacaktır.

SONUÇ

Klasik Âlimler her ilimle ilgilenmişler, ilimlerde uzmanlaşma olmadığı için öğrencilerine farklı ilimlere dair eserleri okutmuşlardır. Ayrıca çeşitli ilim dallarına verdikleri yoğun mesai ile bu ilimleri İslamileştirerek müslümanlara kazandırmışlardır. Neticede bize birçok ilimden oluşan bir külliyyatı miras

bırakmışlardır. Çalışmamızda bu külliyyatın bir bölümü olan ilimleri tasnifi hakkındaki eserleri tesbit etmeye gayret ettik.

Çalışmamızda 143 eser tespit edebildik. Bu 143 eserden 22 tanesi yazma, 7 tanesi günümüze ulaşmamıştır. 1-92 madde arası müstakil ilimler tasnifi kitabı ve içerinden bazısında ilimler tasnifi bölümü olanlar vardır. Bu eserler müelliflerin yaptığı tasnifleri içermektedir. 93-100 arası eserler ilimler tasnifiyle alakalı müstakil olmakla sözünü ettiğimiz müelliflerin tasniflerini değerlendirmişlerdir. 101-109 arasında verilen eserler, ilim tasnifiyle alakalı olduğu tespit edilmiş ancak müellifler hakkında bilgi edinmekte güçlük çektiğimiz eserlerdir. 110-142 arasındaki eserler ise ülkemizde yayınlanan akademik çalışmalar olup tasnifle alakalı bölüm vardır. Bunların dışında makalemiz diğer çalışmalarını da içermektedir. Bunlardan 9 doktora, 21 yüksek lisans tezi, 35 sempozyum, iki oturumdan oluşan bir panel, 116 makale ve çeşitli ansiklopedilerin maddeleri vardır.

İlimler tasnifini göstermesi açısından icazetnameler vardır. İcazetnameler âlimlerin öğrettikleri ilimleri de barındırması açısından konuyla alakalıdır. Örnekleri İslam âleminde çoktur. İcazetnamelere makalemizde yer vermedik. Çünkü hemen her âlimin icazetnamesi vardır.

Araştırmalarımız sırasında karşılaşılan sorunların başında bilimsel ortak yazı sitili olmadığı için internet aramalarında karşımıza fazla bir makale çıkmaması gelmektedir. Bundan dolayı ulaştığımız makalelerin kaynakçalarına bakarak birçok yeni makalelere ulaştık.

Kindî, Farâbî, İbn Sînâ, İhvân-ı Sâfa, Gazzâlî, İbn Haldun, Taşköprizâde, Saçaklızâde, Kâtip Çelebî gibi âlimler hakkında –ilimler tasnifi konusu dikkate alınarak- diğer âlimlere oranla fazlaca çalışılmıştır. İbn Hazm, Âmirî, İbnü'l-Ekfânî hakkında az sayıda çalışma yapılmıştır. Bu müellifler ilimler tasnifiyle alakalı müstakil ve özgün eser kaleme almışlardır.

Bazı müellifler hakkında ise hiç çalışma olmamıştır. Bunlar da ilim adamlarının ilgisini beklemektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmet Cevdet Paşa. *Beyânî'l-Ümûn*. İstanbul: 1273.
- Akçay, Mustafa. “İmam Gazzali ile Taşköprizâde'nin İlimler Tasnifinde Kelam İlminin Yeri ve Değeri”. *Kastamonu'da İlmî Hayat ve Kastamonu Âlimleri, III. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu*. Kastamonu: 2016.
- Akkirmânî, Muhammed *Ta'rifâtü'l-Fünûn ve Menâkıbü'l-Musannifîn*, Süleymaniye Kütüphanesi, Aşir Efendi, nr. 325;
- Akpınar, Hüseyin. “İlimler Tasnifinde Musikinin Yeri” *İstem*. 5 (2005).
- Akyol, Aygün, Arslan İclal. “*Câbir b. Hayyân ve Tanımlar Kitabı*”. Ankara: Elis Yayınları, 2015.
- Âlûsî, Hişâm Muhyiddin. *Felsefetü'l-Kindî*. Beyrut: 1985.
- Âmirî, Muhammed b. Yûsuf, *İ'lâm bi Menâkıbi'l-İslâm*, nşr. Ahmed Abdulhamid Gurab. Riyad: Dârü'l-İsâle, 1988.
- Âmulî, Muhammed b. Mahmûd. *Nefâisü'l-Fünûn fî Arâisi'l-Uyûn*. thk. Mirza Ebu'l-Hasan Şarânî, Seyyid İbrahim Meyancı. Tahran: İntişârât-ı İslamiyye, 2002.
- Anar, Gafarov, Anar. “Nasîruddin Tûsî”. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*.41: 442-445. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Arıcı, Müstakim. “İlimler Tasnifi Literatüründe Ahlak İlmi” *Mukaddime*. 7/1 (2016).

- Arıcı, Müstakim. “Gelenek Oluşturan Bir Felsefe Klasığı Olarak “Hikmetü'l-Ayn” ve Etkileri”. *Uluslararası 13. Yüzyılda Felsefe Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: 2014.
- Arslan, Ahmet. *İbn Haldun'un İlim Ve Fikir Dünyası*. Ankara: Vadi Yayınları, 1997.
- Arslan, Ahmet. *İslam Felsefesi Üzerine*. Ankara: Vadi Yayınları, 1996.
- Arslan, Sami. *Molla Lütü'nin İlimlerin Tertibine Dair er-Risâle fi'l-ulûmi's-ser'iyye ve'l-Arabiyye Adlı Eseri ve Hâşiyesi Edisyon Kritik ve Tercüme*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2012.
- Atay, Hüseyin. “Bazı İslam Filozof ve Düşünürlerine Göre İlimlerin Sayımı ve Tasnifi”. *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*. 4 (1980): 1-41.
- Aydın, Cengiz Aydın. “Ali Kuşçu”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2: 410. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Aydın, Hasan. “Epistemolojik Temelleri Işığında İbn Abd el-Berr'in Bilim Sınıflaması ve Değeri”. *Kelam Araştırmaları*. 9/2 (2011): 47-76.
- Aydınlı, Yaşar. *Fârâbî*. İstanbul: İSAM yayınları.
- Aykut, Ayhan. “Ansiklopedi” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3: 221. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Bacûrî, İbrahim b. Muhammed b. Ahmed. *Hâşiyeye alâ metni's-süllemi'l-müevnak*. Mısır: Matbaatu Mustafa el-Bâbî, 1928.
- Bağdâdî, Hibetullâh (b.) Alî b. Melkâ. *Kitâbü'l-Mu'teber fi'l-hikme*. nşr. Şerefettin Yalçkaya- Süleyman Nedvî. Haydarâbâd: 1357.
- Bakar, Osman. *İslam Düşüncesinde İlimlerin Tasnifi*. trc. Ahmet Çapku. İstanbul: İnsan Yayınları, 2012.
- Baltacı, Cahid. *İslam Medeniyeti Tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2010.
- Barthold, Wilhelm Mehmet Fuad Köprülü. *İslam Medeniyeti Tarihi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1984.
- Başkan, Ömer. “Taşkörizâde'nin Miftâhu's-Sa'âde'si Bağlamında Osmanlı İlimler Tasnifi Geleneğinde Tefsir Tarihi Algısı”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/21 (2012): 135-161.
- Bayraktar, Mehmet. *İslam Felsefesine Giriş*. Ankara: Anakra Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1988.
- Bayraktar, Mehmet. “İbn Miskeveyh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 20: 201-208. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Bayraktari, Mehmet. *İslam'da Bilim ve Teknoloji Tarihi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1985.
- Bedir, Murteza. “İslam Düşünce Geleneğinde Naklî İlim Kavramı ve İbn Haldûn”. *İslam Araştırmaları Dergisi* 5 (2006): 5-31.
- Benli, Mehmet. “Miftâhu'l-ulûm”. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. 30: 20-21. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Beyzâvî, Nasuriddin Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Fî Mevzûâtî'l-Ulûm ve Ta'rifuhâ*, (*Tasnîfu'l-Ulûm Beyne Nâsuriddîn et-Tûsî ve Nâsuriddîn el-Beyzâvî* içinde). thk. Abbas Muhammed Hasan Süleyman. Beyrut: Dârü'n-Nehdatî'l-Arabiyye, 1996.
- Beyzâvî, Nasuriddin Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Münîf fi Sinâ'ati't-Târif/Ta'rifâtü'l-ulûm*. nşr. Abbas Muhammed Hasan Süleyman, (*Tasnîfu'l-Ulûm Beyne Nasîruddin et-Tûsî ve Nasîruddin el-Beyzâvî* içerisinde). Beyrut: Dârü'n-Nehtadî'l-Arabiyye, 1996.
- Birişik, Abdülhamit- Eren, A. Cüneyt. “Siddîk Hasan Han”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37: s. 94. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Bistâmî, Abdullatif b. Abdurrahman. *Dürretü'l-ulûm ve cevberâtü'l-fübûm*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye, no: 4905;
- Bistâmî, Abdullatif b. Abdurrahman. *Kitâbü'l-Fevâhi'l-Miskîyye fi'l-Fevâhiti'l-Mekkiyye*, İbrahim Efendi. 664: 161 vr. Süleymaniye Kütüphanesi.

- Bostanzâde Mehmet Efendi. *Yenâbiu'l-yakîn fî İhyâi ulûmi'd-dîn*. Fâtih, 2574: Süleymaniye Kütüphanesi, Boyalık, M. Taha. "Molla Fenârî'nin Aynü'l-âyan Adlı Tefsirinin Mukaddimesi (Tablîl ve Değerlendirme)". Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2007.
- Bozkurt, Birgül. "İbn Seb'in'in Felsefe ve Filozoflara Bakışı". *Uluslararası 13. Yüzyılda Felsefe Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: 2014.
- Buhârî, Mîrek Şemseddin b. Mübârekşâh. *Şerhu Hikmeti'l-ayn*. nşr. Cafer Zâhidî. Meşhed: 1974.
- Bulaç, Ali. *İslam Düşüncesinde Din-Felsefe/Vahiy-Akal İlişkisi*. İstanbul: 1995.
- Bulkînî, Abdurahman b. Ömer b. Raslân. *Mevâkı'u'l-ulûm min mevâkı'i'n-nücum*. Tantâ: Dâru's-sahâbe, 2007.
- Câbir b. Hayyân. *Kitâbu'l-Hudûd/Tanımlar Kitabı*.ed. Mevlüt Uyanık, trc. Aygün Akyol, İclal Arslan. Ankara: Elis Yayınları, 2015.
- Cihan, Ahmet Kamil. "Bilimler Tasnifi ve İbn Sina". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1 (2000): 440.
- Cihan, Ahmet Kamil. "Şirvani'nin İlimlerin Tanımı ve Meseleleri İlgili Eseri: el-Fevâidu'l-Hakaniyye". *The Journal Of Academic Social Science Studies International Journal Of Social Science*.
- Cürcânî, Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyid Şerif. *Risâle fî Taksîmi'l-İlm*. Carl Brockelmann, *Geschichte Der Arabischen Litterature*. Leiden: E. J. Brill, 1949.
- Cürcânî, Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyid Şerif. *Şerhu Metâli'i'l-Envâr*. İstanbul: 1303.
- Çağrıncı, Mustafa. "Ebu'l-Berekât el-Bağdâdî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 20: 300-309. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Çağrıncı, Mustafa. "Abdurrahman b. Muhammed Bistâmî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.6: 218-219. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Çağrıncı, Mustafa. "Ebu'l-Berekât el-Bağdâdî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 20: 305. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Çağrıncı, Mustafa. "Tedbîru'l-Medîne". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40: 259-260. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Çaldak, Süleyman. "Klasik İlim Tasniflerinde Edebî İlimlerin Yeri". *Ekev Akademi Dergisi* 19 (2004).
- Çaldak, Süleyman. "Taşköprülüzâde'nin Mevzuâtü'l-Ulûm'undaki İlimler Tasnifi Üzerine". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15/2 (2012): 117.
- Çelik, Ersin. "Ulûmu'l-Kur'ân'la İlgili İlimlerin Tasnifi". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 12 (2017): 237-249.
- Çetin, Abdurrahman, Topuzoğlu Tevfik Rüştü. "Fâsıla". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12: 209-210. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Çetinkaya, Bayram Ali. (edit.), *İslam Felsefesi Tarihi*. İstanbul: Grafiker Yayınları, 2012.
- Çevik, Mümin. *İlimler Ansiklopedisi*. İstanbul: Üçdal Neşriyat, ts.
- Çınar, Selime. *Fârâbî'den Taşköprizâde'ye: İslam Medeniyetinde İlimler Tasnifinin Gelişimi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014.
- Çiçek, Mehmed. "Tarsûsî'nin "Enmûzecu'l-Ulûm"unda Tefsir". *Turkish Studies*. 9/2 (Winter 2014): 495-521.
- Çollak Fatih, Akpınar Cemil. "Bedreddin Gazzî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 13: 538. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Çubukçu, İbrahim Ağâh. "İslam Müelliflerine Göre İlimlerin Taksimi ve Bunlar Arasında Gazalının Yeri", *"İslam Düşüncesi Hakkında Araştırmalar"* İçinde, (Ankara:1983): 130.
- Dâvûd-i Kayserî, *İthâfî's-Süleymânî fi'l-Abdi'l-Orbânî*, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî, Arâbî, nr. 2173.

- Demir, Hilmi. *Klasik İlim Sınıflamaları ve Kelam İlminin Konumu, Kelamın İşlevselliği ve Günümüz Kelam Problemleri*. İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2000).
- Demir, Remzi. *Philosophia Ottomanica (Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Türk Felsefesi)*. Ankara: Lotus Yayınları, 2005.
- Demir, Tahsin. *İzmirli İsmail Hakkı'ya Göre İlimler Tasnifi*. Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi, 2016.
- Demirci, Osman. "Osmanlı Âlimlerinin İlim Tasniflerinde Kelâm İlminin Yeri ve Önemi". *Uluslararası Katılımlı Osmanlı Bilim ve Düşünce Tarihi Sempozyumu (08-10 Mayıs 2014)*. 462-473.
- Demirli, Ekrem. "Sadreddin Konevî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 35: 424. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Devvâni, Celaledin Muhammed b. Esad. *Risâletü Enmüze'cu'l-Ulûm (Selâsü Resâil içinde)*. thk. Seyyid Ahmed Tuyeserkani. Meşhed: 1991.
- Duman, Ali. "Taşköprüzâde Ahmed Efendi ve Mevzû'âtü'l-Ulûm'da Yer Alan Usul ve Fıkıhla İlgili İlimler". *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 3/5 (2004/1): 47-64.
- Durusoy, Ali. "İbn Sînâ". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*.20: 322-331. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Elçibey, Ebulfez. "X.-XVII. Yüzyıllarda Yakın ve Orta Doğu'da Bilimlerin Tasnifi Tarihi". trc. Muhammet Kemaloğlu, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 19 (2014): 75-90.
- Ensârî, Zekeriyâ b. Muhammed b. Ahmed. *el-Lü'lü'n-Nazîm fî Ravmî't-Te'allumi ve't-Ta'lîm (el-Hudûdu'l-enîka*" adlı eseriyle birlikte). Kahire: 1319.
- Erzurumlu İbrahim Hakkı. *Tertibu'l-Ulûm*. Merkez Kütüphanesi, TY 3727/1: 1b-7a; 1165/175. İstanbul Üniversitesi,
- eş-Şîrâzî, Kutbettîn Mahmud b. Mes'ud. *Dürretü't-tâc li gurreti'd-dîbâc (Enmüze'cu el-ulûm)*. nşr. Muhammed Mişkât-Hasan Tabesî. Tahran: 1320-1325.
- Fârâbî, Muhammed b. Muhammed b. Tarhan. *es-Siyasetü'l-Medeniyye*. thk. Fevzi M. Neccar, trc. M. Aydın, A. Şener, M. R. Ayas. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1980.
- Fârâbî, Muhammed b. Muhammed b. Tarhan. *Kitâbü't-Tenbîh 'alâ Sebîli's-Sa'âde*. thk. Sehban Halifat. Amman: 1987.
- Fârâbî, Muhammed b. Muhammed b. Tarhan. "Kitâbü'l-Mille". trc. Fatih Toktaş. *Divan Dergisi*. 12 (2002/1).
- Fârâbî, Muhammed b. Muhammed b. Tarhan. *İhsâu'l-Ulûm*:(thk. Ali Bu Mulhim, Dâr ve Mektebetü'l-Hilâl, Beyrut, 1996; *İlimlerin Sayımı*. trc. Ahmet Arslan. İstanbul: Divan Kitap, 2011.
- Fârâbî, Muhammed b. Muhammed b. Tarhan. *Kitâbu Tahsîli's-sa'âde*. Beyrut: Dâr ve Mektebi Celâl, 1995.
- Fârâbî, Muhammed b. Muhammed b. Tarhan. *Kitabu'l-Hurûf*. trc. Ömer Türker. İstanbul: Litera Yayınları, 2008.
- Fazlıoğlu, İhsan. "İbnü'l-Bennâ el- Merrâküşi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 20: 530-534. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Fazlıoğlu, İhsan. "İbnü'l-Ekfânî". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*.21: 22-24. TDV Yayınları, 2000.
- Fazlıoğlu, Şükran. "Ta'lim İle İrşad Arasında: Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Medrese Ders Müfredatı". *Dîvân İlmi Araştırmalar* 18 (2005): 115.
- Fazlurrahman. *İslam ve Çağdaşlık Fikirî Bir Geleneğin Değişimi*. trc. Alparslan Açıkgenç- M. Hayri Kırbasoğlu. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002.
- Fenârî, Mehmed Şah. *Enmüze'cu'l-Ulûm*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa, nr: 482;
- Ferruh, Ömer A. *İhvân-ı Safâ, Klasik İslam Filozofları ve Düşünceleri*. trc. İlhan Kutluer. ed. M. M. Şerif. İstanbul: İnsan Yayınları, 2000.
- Gazzâlî, Muhammed b. Muhammed b. Muhammed. *Mekâsıdu'l-felâsife*. thk. Süleyman Dünya. Kahire: 1960.

- Gazzâlî, Muhammed b. Muhammed b. Muhammed. *Cevâbirü'l-Kur'an*. thk. Muhammed Reşid Rıza. Beyrut: Daru İhyâ-i ulûm, 1990.
- Gazzâlî, Muhammed b. Muhammed b. Muhammed. *er-Risâletü'l-Ledünniyye (Mecmûatü Resâilü İmâm Gazzâlî içinde)*. trc. Cüneyd Köksal. İstanbul: Gelenek Yayınları, 2004.
- Gazzâlî, Muhammed b. Muhammed b. Muhammed. *Fâtihatü'l-Ulûm*, thk: Ahmed Nâcî el-Cemâlî ve Muhammed Emîn el-Hâncî. Mısır: 1322.
- Gazzâlî, Muhammed b. Muhammed b. Muhammed. *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*. Beyrut, Dârü'l-Hayr, 1997.
- Gazzâlî, Muhammed b. Muhammed b. Muhammed. *Mustasfa min İlmi'l-Usul*. nşr. Hamza b. Zübeyr Hâfız. Cidde: Şerîketü'l-Medîneti'l-Münevvere li't-Tıbâa ve'n-Neşr, 1413.
- Gazzî, Bedrüddîn Muhammed b. Radıyyiddîn. *ed-Dürrü'n-nazîd fî âdâbi'l-müfîd ve'l-müstefîd*. thk. Ali Zey'ur'un. Beyrut: 1413/1993.
- Geçit, Molla Musa Celali. *Mecmuatu'l-ulûm*. İstanbul: İhvan Neşriyat. t.y.
- Gökbulut, Süleyman. “İlim tasniflerinde Tasavvufun Yeri”. *İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi* 18/19 (2007): 245-264.
- Gökyay, Orhan Şaik, Özen Şükrü. “Molla Lütfî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 30: 255-258. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Hacı Halife Mustafa b. Abdullah Kâtip Çelebî. *Keşfü'z-Zunûn an-esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- Hâdimî, Ebû Saîd Mehmed b. Mustafa. *el-Berîkatü'l-Mahmûdiyye fî Şerbi't-Tarîkati'l-Muhammediyye*. İstanbul: Şirket-i Sahafiye-i Osmaniye, 1318).
- Halaçoğlu, Yusuf, Aydın Mehmet Âkif. “Cevdet Paşa”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7: 449. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Hâlid Hadîdî. *Felsefetü ilmi tasnîfü'l-kütüb*. Kahire: Mektebetü'n-Nahda el-Mısıriyye, 1969.
- Hârizmî, Muhammed b. Ahmed b. Yûsuf. *Mefâtihu'l-Ulûm*. thk. Nuhâ en-Neccâr. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1993.
- Herevî, Hafîd et-Teftazânî Seyfüddin Ahmed b. Yahya. *Mecmûatü'l-Ulûm (ed-Dürrü'n-Nadîd min Mecmû'ati'l-Hafîd*. Mısır: Matbaatü't-Tekaddüm, 1323.
- Hüseyn b. Abdillâh b. Alî b. Sînâ. *Dânişname-i Alâî*. nşr. Parviz Morewedge. Columbia University press: 1973.
- İbn Abdilberr Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed. *Câmi'u Beyân'il-İlm ve Fazlıbi*. Thk. Ebî el-Eşbâl ez-Züheyri. Dâr İbn el-Cevzi, 1994.
- İbn Ebü'r-Rebî', Ahmed b. Muhammed. *Sülûkü'l-mâlik fî tedbîri'l-memâlik*. nşr. Nâcî et-Tikrîti. Beyrut: 1403/1983.
- İbn Furay (İbn Ferîgun). *Kitâbü Cevâmiu'l-Ulûm*. nşr. Fuat Sezgin. Frankfurt: 1985.
- İbn Haldun, Abdurahman b. Muhammed b. Muhammed et-Tunisî. *Kitâbü'l-İber: "Mukaddime"*. nşr. Dervîş el-Cüveydî. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1425/2005.
- İbn Hazm, Alî b. Ahmed b. Saîd. *Risâletü Merâtibi'l-Ulûm*, (Resâilü İbn Hazm el-Endülisî içinde). nşr. İhsan Abbas. Beyrut: Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 1987.
- İbn Hazm, Alî b. Ahmed b. Saîd. *et-Takrîb li Haddi'l-Mantak*. nşr. İhsan Abbas. Beyrut: 1983.
- Aydın, Hasan. “Epistemolojik Temelleri Işığında İbn Abd el-Berr'in Bilim Sınıflaması ve Değeri”. *Kelam Araştırmaları* 9/2 (2011): 56.
- İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed. *eş-Zaruri fî Usûli'l-Fıkah ev Muhtasarü'l-Mustasfa*. nşr. Cemâleddin el-Alevî. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1994.
- İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed. *Fasli'l-Makâl*. nşr. M. Âbid el-Câbirî. Beyrut: Merkezü Dirâsâti'l-Vahdeti'l-Arabiyye, 1997.

- İbn Seb'ın, Abdülhak b. İbrahim b. Muhammed. *Büddü'l-Ârif*. thk. Corc Ketture. Beyrut: Daru'l Endelus-Daru'l Kindî, 1978.
- İbn Sînâ, Hüseyin b. Abdillâh b. Alî. *Uyûnu'l-hikme*. thk. Abdurrahman Bedevî. Beyrut: Dâru'l-kalem, 1980.
- İbn Sînâ, Hüseyin b. Abdillâh b. Alî. *Hikmetü'l-meşrikiyye*. Kahire:el-Mektebetü's-Selefiyye, 1910.
- İbn Sînâ, Hüseyin b. Abdillâh b. Alî. *Kitabü'ş-Şifâ, Mantığa Giriş*, trc. Ömer Türker, (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2006).
- İbn Sînâ, Hüseyin b. Abdillâh b. Alî. *Risâle fi' ecrâmi'l-'ulviyye*. (Tis'u Resâil içinde), Kostantiniyye: h. 1298.
- İbn Sînâ, Hüseyin b. Abdillâh b. Alî. *Tis'u Resâil fi'l-hikme ve't-tabî'yât*. thk: Hasan Âsî. Dârü'l-Kabes, 1986/1406.
- İbnü'l-Ekfânî, Muhammed b. İbrâhim b. Said. *İrşâdî'l-Kâsıd ilâ Esne'l-Makâsıd*. ed. Jan Justus Witkam. Leiden: Terlugt Pers, 1989.
- İbnü'n-Nedîm, Muhammed b. Ebî Ya'kub İshâk. *el-Fibrîst*. nşr. İbrahim Ramazan. Beyrut: 1417/1997.
- Inceoğlu, F. Samime. "Türk Bilim Tarihi Çalışmalarında Bir Hakikat Yolcusu: Cevat İzgi ve Osmanlı Medreselerinde İlim". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 2/4 (2004): 711-720.
- İslam Medeniyeti Tarihi El Kitabı*. ed. Eyüp Baş. Ankara: Grafiker Yay. 2017.
- İşpirli, Mehmet. "Bostanzâde Mehmed Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 6: 311. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- İzgi, Cevat. "Mehmed Suûdi Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28: 527. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- İzgi, Cevat. "Ebcedü'l-ulûm". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*.10: 70-71. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- İzmirli, İsmail Hakkı. *Fenn-i Menâhic Methodologie*. İstanbul: Hukuk Matbaası, 1329/1911.
- İzmirli, İsmail Hakkı. *Miyâru'l-Ulûm*. İstanbul: y.y., 1315/1897.
- İzmirli, İsmail Hakkı. *Tasnîfu'l-'ulûm*. nşr. Adnan Bülent Baloğlu ve Mehmet Şeker. Ankara: 1996.
- Kalkaşendî, Ahmed b. Alî. *Subhu'l-A'şâ fi Sınâati'l-İnşâ*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1987.
- Kallek, Cengiz. "Cevâmî'u'l-ulûm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.7: 442. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Kannûcî, Muhammed Sıddîk Hasan Han. *Ebcedü'l-Ulûm*. nşr. Abdülcebbâr Rüzgâr. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1978.
- Kara, Kerim. "Karabaş Veli". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24: 370. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Kara, Mustafa. "Abdullatîf el-Kudsî". 1: 257-258. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Kâtip Çelebi. *Keşfü'z-Zümûn*. İstanbul: Maârif Matbaası, 1941.
- Kaya, Mahmut. "Fârâbî". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*.12: 145-162. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Kaya, Mahmut. "İhsâu'l-ulûm". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*.21: 549-550. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Kaya, Mahmut. "Ya'kub b. İshâk el-Kindî". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*.26: 41-58. İstanbul: TDV Yayınları, 2002.
- Kaya, Veysel. "Abdurrahman Bistâmî'nin Bilimler Tasnifi". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 35 (2016), 187-216. 215.
- Keklik, Nihat. *Felsefenin İlkeleri*. Ankara: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1996.
- Keykâvus. *Kâbusnâme tercümesi*. trc.Mercümeç Ahmed. İstanbul: ts.

- Kılavuz, Ahmet Saim. “Bacûrî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4: 416. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Kılıç, Muharrem. *İbn Rüşd'ün Hukuk Düşüncesi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.
- Kindi, Yâkub b. İshâk. *Aristoteles'in Kitaplarının Sayısı Üzerine, (Felsefî Risaleler içinde)*. Trc. Mahmut Kaya. İstanbul: Klasik Yayınları, 2002.
- Kindi, Yâkub b. İshâk. *İlk Felsefe Üzerine, (Felsefî Risaleler içinde)*. trc. Mahmut Kaya. İstanbul: Klasik Yayınları, 2002.
- Kocabaş, Şakir. *İslam'da Bilginin Temelleri*. İstanbul: Küre Yayınları, 2015.
- Koçinkağ, Mansur. “Kâdî Beyzâvî'ye İlimlerin Tasnifi ve Munîf fî Sinâ'ati't-Tarîf/Ta'rifâtı'l-Ulûm Adlı Eserinin Edisyon Kritiği”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 26 (2015): 383-404.
- Konevî, Sadrüddin Muhammed b. İshâk b. Muhammed. *Miftâhu'l-gayb ve'l-cem' ve tafsîlubû*. (Molla Fenârî'nin şerhiyle birlikte). thk. Muhammed Hacevî. Tahran: 1374 h. (trc. Ekrem Demirli, *Tasavvuf Metafizigi* adıyla. İstanbul: 2002).
- Köroğlu, Burhan. “Muhammed b. Mahmûd Şehrezûrî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38: 464. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Kurtuluş, Razi. “Câmi'u'l-ulûm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7: 134. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Kutluer, İlhan. “İlim”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22: 113. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Kutluer, İlhan. “Hârizmî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16: 222. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Kutluer, İlhan. “Katip Çelebi ve Bilimler: Keşfü'z-Zünûn'nun Mukaddimesinde “El-İlm” Kavramı”, *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2000), 79-99., s. 90.
- Kutluer, İlhan. “Keşfü'z-zünûn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25: 321-322. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Kutluer, İlhan. “Miftâhu's-Saâde”. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. 30: 18-19. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.
- Kutluer, İlhan. *Akıl ve İtikat*. İstanbul: 1996.
- Kutluer, İlhan. *Yitirilmiş Hikmeti Ararken*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.
- Lârî, Muhammed b. Salâh b. Celalliddin Mültevî. *Enmûzecu'l-Ulûm*. Damad İbrahim, 791: Süleymaniye Kütüphanesi.
- Meçin, Mahmut. “İhvân-ı Safâ'da Bilgi, Bilim ve İlimlerin Sınıflandırılması”. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 16/1 (2014): 427-458.
- Mehmed Birgivî Efendi. *Tekmile-i Terceme-i Tarikat-i Muhammediye*. İstanbul: Dârü't-Tıbaâtı'l-Âmire, 1268.
- Mekkî, Ebu Tâlib Muhammed b. Alî b. Atıyye. *Kütü'l-Kulûb (Kalplerin Azığı)*. haz. Muharrem Tan. İstanbul: İz Yayınları, 1999.
- Merakkuşî, Ahmed b. Muhammed b. Osman. *Telhisü A'mali'l-hisâb*. nşr. Muhammed Süveysî. Tunus: 1969.
- Meriç, Cemil. *Işık Doğudan Gelir*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mısırî, Muhammed b. Alî es-Sabbân. *Hâşiye alâ şerhi's-süllem li'l-Melevî*. Mısır: Matbaatu Mustafa el-Babi, 1938.
- Molla Sadrâ, Sadrüddin Şirâzî. *İksîru'l-Ârifîn*. haz. William C. Chittick. Utah: Brigham Young University Pres, 2003.
- Molla, Kemal Faruk. “Mehmed Şah Fenârî'nin Enmûzecu'l-Ulûm Adlı Eserine Göre Fetih Öncesi Dönemde Osmanlılarda İlim Anlayışı ve İlim Tasnifi”. *Divan İlmi Araştırmalar* 18 (2002): 245-273.

- Oktay, Ayşe Sıdıka. “Nasîrüddîn Tûsî'nin İlim/Hikmet Sınıflandırmasına Yansıyan Din Felsefe İlişkileri”. *Felsefe Dünyası* 45 (İstanbul 2007): 89.
- Oktay, Ayşe Sıdıka. “İbn Sinâ'nın İlim, Felsefe Anlayışı ve Din Felsefe İlişkilerine Yaklaşımı”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 15 (2012).
- Öner, Necati. Tanzimat'tan Sonra Türkiye'de İlim ve Mantık Anlayışı. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967.
- Özcan, Tahsin. “Saçaklızade Mehmed Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*.35: 368-370. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Özdemir, Sema. *Dâvud Kayserî'de Varlık Bilgi ve İnsan*. İstanbul: Nefes Yayınları, 2014.
- Özel, Ahmet, Kallek Cengiz. “Zekeriyâ el-Ensârî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44: 215. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Özel, Ahmet. *Hanefî Fıkıh Alimleri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2014.
- Özfirat, Bayram. “Tokat'ın 17. Yüzyıl Âlim Şairlerinden İshâk Bin Hasan Tokatî ve Nazmu'l-Ulum Adlı Mesnevîsi”. *Turkish Studies*. (Ankara, 2013): 2074-2076.
- Öztop, Abdullah. “Gün Yüzüne Çıkmayı Bekleyen Kıtas: İlimler Tasnifi için Mebâdi-i Aşera”. III. *Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi - Bildiriler Kitabı II*, ss. 217-225.
- Özturan, Mehmet. “Seyyid Şerîf Cürçânî'nin Risâle fi Taksîmi'l-ilm Tahlil, Tahkik ve Tercümesi”. *Nazarîyat İslâm Felsefe ve Bilim Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 2 (Nisan 2015): 101-138.
- Öztürk, Cennet. “İslâmî Geleneğimizde İlimler Tasnifi”. *Entelektüel Bağlılığı Aşmak: İlim Geleneğimiz Üzerine Araştırmalar*. (2009): 147-154.
- Peker, Hidayet. “İbn Hazm'ın İlimler Tasnifi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 18/1 (2009): 324.
- Râzî, Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Câmi'u'l-Ulûm*. Bombay: 1323.
- Râzî, Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Şerhu Uyûni'l-Hikme*. thk. A. Hicazî Sakka. Kahire: Mektebetü'l-Enclö'l-Mısıriyye.
- Resâilü İhvânî's-Safâ ve Hullânî'l-Vefâ*, nşr. Ârif Tâmir. (Beyrut: Menşurâtü Uveydât, 1415/1995)
- I. İhvân-ı Safâ Risaleleri 1-3*. trc. Ali Durusoy vd. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012-2014.
- Saçaklızâde Mehmed Efendi. *Tertîbü'l-Ulûm*, thk. Muhammed b. İsmail es-Seyyid Ahmed. Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslamiyye, 1988; Zekeriya Ak, M. Akif Özdoğan. Kahramanmaraş: Ukde yayınları, 2009.
- Sadrüşşerîa es-Sânî, Ubeydullah b. Mes'ud b. Ömer. *Ta'dilü'l-Ulûm*, Süleymaniye Ktp., Cârullah, nr. 1350;
- Sarıçam, İbrahim, Erşahin Seyfettim. *İslam Medeniyeti Tarihi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- Sarıkavak Kazım. “Yanyalı Esad Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43: 323. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Sarıkavak, Kazım. “Yanyalı Esad Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43: 322-323. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Sarıoğlu, Hüseyin. *İbn Rüşd*. İstanbul: İSAM yayınları.
- Sava Paşa. *İslam Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd*. trc. Baha Arıkan. Ankara: 1956.
- Sefercioglu, Nejat. “Nev'î”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 33:53. Ankara: TDV Yayınları, 2007.
- Seyyid Abdülzade Muhammed Tahir ve Serkiz Urpilyan. *Mahzen'ül-Ulûm*. İstanbul: Artin Asaduryan Matbaası, 1308.
- Seyyid Hüseyin Nasr. *İslam ve İlim İslâm Medeniyetinde Akli ilimlerin Tarihi ve Esasları*. trc. İlhan Kutluer. İstanbul: İnsan Yayınları, 1989.

- Sübkî, Ali b. Abdilkâfi b. Ali b. Temmâm. *el-İbhâc fî Şerhi'l-Minhâc 'alâ Minhâci'l-Vusûl ilâ İlmi'l-Uşûl*. nşr. Şaban Muhammed İsmail. Kahire: 1981/1401.
- Sünbülzâde Vehbî. *Lütfiyye*. haz. Süreyya Ali Beyzâdeoğlu. İstanbul: 1996.
- Süyûtî, Celâleddin Abdurahman b. Ebî Bekr b. Muhammed. *en-Nukâye fî Erba'ate Aşera İlmen* (Şerhi *İtmam ed-Dirâye* ile birlikte). Mısır: 1317.
- Şâtıbî, İbrahim b. Mûsâ b. Muhammed. *el-Muvâfakât fî usûli's-şerîa*. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-arabî, 2008.
- Şehrezûrî, Muhammed b. Mahmud. *Resâilü's-Şeceretü'l-İlâhiyye fî Ulûmi'l-Hakâiki'r-Rabbâniyye*. thk. M. Necip Görgün. İstanbul: Elif Yayınları, 2004.
- Şerif, Mian Muhammed Şerif. *Klasik İslam Filozofları ve Düşünceleri*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2017.
- Şeşen, Ramazan. *Osmanlı Bilim Literatürü Tarihi Zeyilleri ve Osmanlı Mevzuâtı al-ulûm Literatürü Tarihi*. ed. Ekmeleddin İhsanoğlu. İstanbul: IRCICA, 2011.
- Şeyhoğlu, Sadreddin Mustafa Şeyhoğlu. *Kenzü'l-Küberâ ve Mihekkü'l-Ulemâ*. haz. Kemal Yavuz. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayını, 1991.
- Şimşek, Murat. "İlimler Tasnifi Açısından Fıkıh ve Usulü". *Bakı Dövlət Universiteti İlahiyyat Fakültəsinin Elmi Məcmuəsi*. 9, (Haziran) 2013): 59-74.
- Şirvânî, Mahmud b. Mehmed Dilşâd. *Muradnâme*. Âdem Ceyhan. *Bedr-i Dilşâd'ın Muradnâmesi I*. Ankara:1997.
- Şulul, Cevher. "İslam Felsefesinde İlimlerin Sınıflandırılması Geleneği". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (2002): 217-233.
- Şulul, Kasım. *İbn Haldun'a Göre İslam Medeniyeti*. Ankara: İnsan Yayınları, 2011.
- Taberî, Abdulkadir b. Muhammed el-Hüseynî. *Kitâb Uyûn el-mesâil min Ayân er-resâil*. Kahire: 1316.
- Taftâzânî, Ahmed el-Hafid b. Yahya. *Mecmû'atu'l-ulûm*. Esad Efendi, 3757: Süleymaniye Kütüphanesi.
- Tâlişî, Muhammed b. Musa. *Şerhu Hikmeti'l-Ayn*, Fazıl Ahmet Paşa, 882; Feyzullah Efendi 1198.
- Tarsûsî, Muhammed b. et-Tarsûsî. *Enmûzecu'l-Ulûm li Erbâbi'l-Fuhûm*. 1275/1858. "Millet Kütüphanesi Ali Emirî Arabî bölümü 2557.
- Taşköprizâde Ahmed Efendi. *es-Sa'âdetü'l-Fâhira fî Siyâdeti'l-Âhira*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 936;
- Taşköprizâde Ahmed Efendi. *Medînetü'l-Ulûm*, Beyazıd Kütüphanesi, Veliyyüddin, nr. 2637, vr. 113b vd.;
- Taşköprizâde Ahmed Efendi. *Miftâhu's-Sa'âde ve misbâhü's-siyâde fî mevzuâtı'l-ulûm*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1985.
- Taşköprizâde Ahmed Efendi. *Tercüme-i Şekâik-i Nu'mâniyye (Hadâikü's-şekâik)*. trc. Mehmed Mecdi. İstanbul:1853/1269.
- Taşköprülüzâde Muhammed Kemâleddin. *Mevzuâtı'l-ulûm*. trc. Kemâlüddin Mehmed Efendi. Dersâadet: İkdâm Matbaası, 1313.
- Taşöz, Eyüp. *İbn Haldun'da Toplum-Bilgi İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2003.
- Taylan, Necip. *Gazzâlî'nin Düşünce Sisteminin Temelleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2013.
- Tayyâr, Müsâid b. Süleyman b. Nâsır. *Makâlât fî Ulûmi'l-Kur'ân ve Usûli't-Tefsir*. Riyad: Merkezu Tefsir li'd-dirâsâti'l-Kur'âniyye, 2015.
- Tehânevî, Muhammed b. 'A'la b. Ali. *Keşşâfu Istilâhâti'l-Fünûn ve'l-Ulûm*. nşr. Ali Dahrûc. Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1996.
- Tevhîdî, Ebu Hayyan Alî b. Muhammed b. Abbâs. *Risâle fî'l-Ulûm*. Kahire, Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, ts.

- Tevhîdî, Ebu Hayyan Alî b. Muhammed b. Abbâs. *Samarât el-Ulûm*. (“Kitâbü’s-sadâkât ve’s-sâdık” ile birlikte). Mısır: 1323.
- Tokadî, İshak b. Hasan. *Naẓm el-ulûm*. Mekke: 1303/1886.
- Tokadî, Molla Lütîfî. *Hâşîye ‘ale’r-Risâle fi’l-‘Ulûmi’ş-Şer’iyye ve’l-Arabiyye*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fazıl Ahmet Paşa, nr.1592/3, vr. 110b–115a;
- Tokadî, Molla Lütîfî. *Risâle fi’l-Ulûmu’ş-Şer’iyye ve’l-Arabiyye*. nşr. Refik el-Acem. Beyrut: Dârü’l-Fikri’l-Lübnânî, 1994.
- Toksöz, Hatice. “Muhammed Akkirmânî’nin Ta’rîfâtü’l-fünûn ve menâkıbü’l-musannifîn Adlı Eserinde Felsefî İlimler Algısı”. *Osmanlı Araştırmaları*. 42 (2013): 177-205.
- Turgut, Hasan. “Gazzalî’nin İlimler Tasnifi ve Bu Tasnifte Kelam İlminin Yeri”. *900. Vefat Yılında İmam Gazzalî: Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*, (İstanbul, 07-09 Ekim 2011). (İstanbul 2012): 253.
- Turgut, Ali Kürşat. “Devvânî ve Enmuzecu’l-ulûm Adlı Eseri”. *Ekev Akademi Dergisi* 59 (2014): 443-455.
- Turgut, Hasan. “Gazzalî’nin İlimler Tasnifi ve Bu Tasnifte Kelam İlminin Yeri”. *900. Vefat Yılında İmam Gazzalî: Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*. (07-09 Ekim 2011), (İstanbul, 2012): 251-259.
- Turhan, Kasım. *Âmirî ve Felsefesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1992.
- Tûsî, Nasiruddin Muhammed b. Muhammed. *Faslun fî Beyânî Aksâmi’l-Hikme ‘alâ Sebîli’l-İcâz, (Tasnîfu’l-Ulûm Beyne Nasîruddîn et-Tûsî ve Nasîruddîn el-Beyzavî* içerisinde, ss. 95-108). nşr. Abbas Muhammed Hasan Süleyman. Beyrut: Dârü’n-Nehtadî’l-Arabiyye, 1996.
- Tûsî, Nasiruddin Muhammed b. Muhammed. *Ahlâk-ı Nâsrî*. thk. Mücteba Minovî, Ali Rıza Haydari. Tahran: 1369.h. (trc. A. Vahap Taştan. Habil Nazlıgöl. Ankara: Fecr yayınları, 2005).
- Türker, Ömer. “İslam Düşüncesinde İlimler Tasnifi”. *Sosyoloji Dergisi* 22 (2011): 540.
- Uludağ, Süleyman. *İbn Haldun: Hayatı, Eserleri, Fikirleri*. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- Unan, Fahri. “Osmanlı Medrese Uleması: İlim Anlayışı ve İlmî Verim”. *Koomduk İlimler Jurnalı/Sosyal Bilimler Dergisi*. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, 5: 14.
- Uyanık, Mevlüt. “İslamî İlim” Kavramsallaştırması, *Çağdaş İslam Bilimine Giriş* içinde. ed. Mevlüt Uyanık. Ankara: Fecr Yay., 2012.
- Uysal, Enver. “Resâilü İhvân-ı Safâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*.34: 576-579. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Ülken, Hilmi Ziya. “*Türk Tefekkürü Tarihi*. Yapı Kredi Yayınları”, 1982.
- Vural, Mehmet. *Gazzalî Felsefesinde Bilgi ve Yöntem*. Ankara: Ankara Okulu yayınları, 2004.
- Yahya Nev’î Efendi (Şair Nev’î). *Netâyıcı’l-Fünûn ve Mehâsinü’l-Mütûn*, (İlimlerin Özü). haz. Ömer Tolgay. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Yalın, Salih. “Şehrezûrî’de Siyaset Ahlakı”, *Uluslararası 13. Yüzyılda Felsefe Sempozyumu Bildirileri*, (Ankara 2014). 780.
- Yanyalı Esad Efendi. *et-Tâlimü’s-sâlis*, Râgıb Paşa Ktp., nr. 824
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Fahredden er-Râzî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22: 93. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Yayla, Mustafa. “Ebu Sâid Hâdimî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15:25:İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Yeşildurak, Efe. “İslam Düşünce Tarihinde İlimlerin Tasnifi ve İbn Haldun’un İlim Tasnifi İle İslam Medeniyetine Katkıları”. y.y., ts.
- Yığın, Adem. “Fıkıh Usulünün İlimler Arasındaki Konumu”. *Usûl İslam Araştırmaları* 20: 14
- Yûsî, Hasen b. Mes’ud b. Muhammed. *el-Kânûn fî Ahkâmî’l-İlm ve’l-Âlim ve’l-Müteallim*. nşr. Hamîd Hamânî. Rabat: Matbaatü’ş-Şâle,1998.

- Yüksel, Emrullah. “Birgivi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 6:194. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Zeki Necib Mahmud. *Câbir b. Hayyân*. İskenderiyye: Mektebi Mısıriyye, 2001.
- Zerkeşi, Bedreddin Muhammed b. Bahadır. *Babru'l-Mubât fî Usûli'l-Fıkâh*. haz. Abdülkadir Abdul Ani, y.y., 1992.
- Zernûcî, Burhâneddin. *Ta'limu'l-Müte'allim Tarîka't-Te'allim*. trc. Mustafa Köseoğlu. İstanbul: Sistem Matbaacılık, 2017.